

**ΡΗΤΡΑ ΔΙΚΑΙΟΔΟΣΙΑΣ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΩΝ ΚΑΙ
ΡΗΤΡΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΑΛΛΟΔΑΠΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ
ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ ΔΙΑΝΟΜΗΣ¹**

Εμμανουέλα Τρούλη

Δ.Ν., LL.M. Columbia, Απόφοιτος Νομικής ΔΠΘ

Εισαγωγή

Στην καθημερινή πρακτική των συμβάσεων διανομής θα δούμε συχνά το διανομέα να είναι έλληνας επιχειρηματίας ή ελληνική εταιρία, ενώ ο παραγωγός αλλοδαπή (πολυεθνική) επιχείρηση. Ήδη από την περιγραφή αυτή, αλλά και πέρα από αυτήν, από την ίδια τη φύση της σύμβασης διανομής ως μια μορφή συνεργασίας εναλλακτική της αντιπροσωπείας, διαφαίνεται καταρχήν μια ανισότητα στη διαπραγματευτική δύναμη των μερών. Πράγματι, καθώς ο παραγωγός θα είναι συνήθως μια μεγαλύτερη επιχείρηση που θα επιλέξει το διανομέα των προϊόντων της μεταξύ ενός αριθμού μικρότερων, τοπικά οργανωμένων και μεταξύ τους ανταγωνιστικών επιχειρήσεων, είναι πολύ πιθανό ο παραγωγός να βρίσκεται σε πλεονεκτική διαπραγματευτική θέση έναντι του διανομέα κατά το χρόνο κατάρτισης της σύμβασης. Συχνά μάλιστα, το κείμενο της σύμβασης διανομής θα αποστέλλεται στον διανομέα προς υπογραφή, χωρίς αυτός να έχει ουσιαστική δυνατότητα διαπραγμάτευσης των όρων της, τους οποίους ή πρέπει να αποδεχθεί, ή να χάσει την επιχειρηματική ευκαιρία που του προσφέρεται με τη διανομή των προϊόντων του παραγωγού. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι μεγάλος αριθμός πολυεθνικών εταιριών αποστέλλουν το ίδιο κείμενο σύμβασης διανομής σε όλους τους διανομείς τους σε διαφορετικές χώρες, καλώντας τους να τις υπογράψουν «προσχωρώντας» ουσιαστικά σε αυτές.

Φυσικά, όταν η διαπραγματευτική δύναμη του διανομέα τη στιγμή της κατάρτισης της σύμβασης² υστερεί έναντι του παραγωγού, ο παραγωγός θα επιβάλει κατά κανόνα όρους που προτάσσουν το δικό του συμφέρον. Όροι ιδιαίτερα επωφελείς για τον παραγωγό είναι τόσο η ρήτρα δικαιοδοσίας που ορίζει ως αποκλειστικά αρμόδια αλλοδαπά δικαστήρια, όσο και η ρήτρα εφαρμοστέου αλλοδαπού δικαίου.

Α. Ρήτρα αποκλειστικής δικαιοδοσίας που ορίζει αρμόδια αλλοδαπά δικαστήρια

1. Τα πλεονεκτήματα για τον παραγωγό

1. Θερμές ευχαριστίες οφείλονται στον κ. Βασιλακάκη για τις εξαιρετικά χρήσιμες παρατηρήσεις του που συνέβαλαν σημαντικά στην παρούσα μελέτη.

2. Για το πρόβλημα της διατάραξης της συμβατικής ελευθερίας του διανομέα κατά τον καθορισμό των όρων της σύμβασης διανομής βλ. και *Τσενέ*, Η προστασία της συμβατικής ελευθερίας του διανομέα κατά τη σύναψη των συμβάσεων, ΔΕΕ 2003, σ. 272, 277.

Μια ρήτρα αποκλειστικής δικαιοδοσίας μπορεί να ορίζει ως αρμόδια τα δικαστήρια της χώρας της έδρας του αλλοδαπού παραγωγού, ή άλλης χώρας της επιλογής του. Ο παραγωγός έχει τουλάχιστον τρεις λόγους οι οποίοι συνηγορούν υπέρ της υιοθέτησης ρήτρας αποκλειστικής αρμοδιότητας αλλοδαπού δικαστηρίου³.

Ο πρώτος λόγος αφορά στην αυτονόητη ευκολία και οικονομία για τον παραγωγό να καταφύγει σε δικαστήρια της έδρας του τόσο για αξιώσεις δικές του κατά του διανομέα, όσο και για την αντίκρουση αξιώσεων του διανομέα εναντίον του. Πραγματικά, στην περίπτωση αυτή, ο παραγωγός δε χρειάζεται να αναζητήσει αλλοδαπούς δικηγόρους για την υπεράσπιση των δικαιωμάτων του και να υποστεί τα πρόσθετα έξοδα που συνεπάγεται η διεξαγωγή δικαστικού αγώνα στο εξωτερικό. Μπορεί εύκολα να καταφύγει στους συνήθεις νομικούς του συμβούλους, να διεξάγει το δικαστικό αγώνα στη γλώσσα της επιλογής του και να τον επιβλέπει με ευκολία.

Ο δεύτερος λόγος αφορά στην αντίστοιχη δυσκολία που παρουσιάζει για το διανομέα η διεξαγωγή δικαστικού αγώνα στη χώρα του παραγωγού. Ο διανομέας θα πρέπει να καταφύγει σε δικηγόρους της εθνικότητάς του που θα του συστήσουν αλλοδαπούς δικηγόρους του τόπου διεξαγωγής της δίκης, τους οποίους θα επιβλέπουν και με τους οποίους θα συνεννοούνται σε μια ξένη γλώσσα. Ο διανομέας επίσης θα πρέπει να επωμισθεί το οικονομικό βάρος και τη δυσκολία της διεξαγωγής της δίκης σε μια ξένη γλώσσα, να μεταφράσει όλο το αποδεικτικό υλικό, να πληρώσει τους μάρτυρες που πρέπει να μεταβούν στο εξωτερικό κτλ. Τέλος θα πρέπει να επωμισθεί το συχνά σημαντικά μεγαλύτερο κόστος τόσο των δικηγορικών αμοιβών όσο και των τελών των δικαστηρίων του εξωτερικού. Αυτό σημαίνει στην πράξη ότι ο παραγωγός έχει σημαντικούς λόγους να ελπίζει είτε ότι θα υποχρεώσει το διανομέα σε έναν επωφελή για τον ίδιο συμβιβασμό είτε ακόμα και ότι θα αποφύγει π.χ. την αποκατάσταση ζημίας από παράνομη καταγγελία ή την πληρωμή αποζημίωσης πελατείας, εάν ο διανομέας ενόψει των εξόδων και της αβεβαιότητας της διεξαγωγής δίκης στην αλλοδαπή παραιτηθεί των αξιώσεών του, ή σημαντικού μέρους αυτών.

Ο τρίτος λόγος αφορά στη σημασία για τον παραγωγό της εφαρμογής της ρήτρας εφαρμοστέου δικαίου σε συνδυασμό με τη ρήτρα αποκλειστικής αρμοδιότητας των δικαστηρίων της επιλογής του. Πραγματικά, όπως θα καταδειχθεί και παρακάτω, όταν έχει εξασφαλιστεί η αρμοδιότητα των δικαστηρίων της έδρας ή της επιλογής του παραγωγού, ο παραγωγός μπορεί να εξασφαλίσει με μεγαλύτερη ασφάλεια και την αντίστοιχη εφαρμογή του δικαίου της επιλογής του, το οποίο με τη σειρά του

3. Για τα πλεονεκτήματα του μέρους που είναι σε θέση να «επιβάλει» ρήτρα παρέκτασης αρμοδιότητας βλ. και Σαχπεκίδου, Η παρέκταση διεθνούς δικαιοδοσίας στον ενιαίο ευρωπαϊκό χώρο (2000), σ. 15 επ.

πιθανότητα παρουσιάζει πλεονεκτήματα ως προς τον περιορισμό των αξιώσεων του διανομέα.

2. Θεσμικό πλαίσιο της διεθνούς δικαιοδοσίας των ελληνικών δικαστηρίων

Ο έλληνας διανομέας που θέλει να προβάλει αξιώσεις εναντίον του παραγωγού θα προσπαθήσει κατ' αρχήν να θέσει τη διαφορά ενώπιον των ελληνικών δικαστηρίων ακόμα και όταν έχει υπογράψει σύμβαση διανομής με ρήτρα αποκλειστικής αρμοδιότητας αλλοδαπού δικαστηρίου. Το ελληνικό δικαστήριο, εφόσον ο εναγόμενος είτε δεν παρουσιαστεί⁴, είτε παρουσιαστεί αλλά προβάλει ένσταση αναρμοδιότητας του ελληνικού δικαστηρίου⁵, θα κρίνει την αρμοδιότητα του σύμφωνα με τις διεθνείς συμβάσεις τις οποίες έχει υπογράψει η Ελλάδα⁶, το παράγωγο κοινοτικό δίκαιο⁷ και στο βαθμό που τα παραπάνω δεν τυγχάνουν εφαρμογής, τις διατάξεις του ελληνικού δικαίου για τη διεθνή δικαιοδοσία⁸.

Ως γνωστό, η πρώτη μεγάλη διεθνής σύμβαση για τη διεθνή δικαιοδοσία που υπεγράφη από την Ελλάδα είναι η Σύμβαση των Βρυξελλών της 27^{ης} Σεπτεμβρίου 1968 για τη διεθνή δικαιοδοσία και την αναγνώριση και εκτέλεση αλλοδαπών αποφάσεων. Κυρώθηκε από την Ελλάδα με το νόμο 1814/1988 και αντικατέστησε στο πλαίσιο του πεδίου εφαρμογής της τους εθνικούς κανόνες διεθνούς δικαιοδοσίας με ρυθμίσεις που προβλέπουν μια γενική, ορισμένες συντρέχουσες και αποκλειστικές βάσεις δωσιδικίας καθώς και τη δυνατότητα παρέκτασης

4. Οπότε το δικαστήριο θα κρίνει την αρμοδιότητά του αυτεπάγγελτα, βλ. και άρθρο 4 ΚΠολΔ, άρθρο 20 Σύμβασης των Βρυξελλών, άρθρο 20 Σύμβασης του Λουγκάνο και άρθρο 26 Κανονισμού 44/2001. Για την έννοια του «αυτεπάγγελτου» στις περιπτώσεις αυτές βλ. και *Κιάντου*, *Ιδιωτικό Δίκαιο του Διεθνούς Εμπορίου* (2005), σ. 1152 επ.

5. Στην περίπτωση, αντίθετα, που ο εναγόμενος παρασταθεί ενώπιον δικαστηρίου στερούμενου διεθνούς δικαιοδοσίας και δεν προβάλλει τη σχετική ένσταση, θεωρείται ότι αποδέχθηκε σιωπηρά την παρέκταση διεθνούς δικαιοδοσίας και έτσι την αρμοδιότητα του δικαστηρίου ενώπιον του οποίου παρουσιάστηκε, βλ. άρθρο 42 ΚΠολΔ, άρθρο 18 Σύμβασης των Βρυξελλών, άρθρο 18 Σύμβασης του Λουγκάνο, άρθρο 24 του Κανονισμού 44/2001. Βλ. και *Κεραμέως/Κρεμλή/Ταγαρά*, *Η Σύμβαση των Βρυξελλών για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση των αποφάσεων όπως ισχύει στην Ελλάδα*, *Ερμηνεία κατ' άρθρο* (1989), σ. 139.

6. Βλ. παρακάτω για τη Σύμβαση των Βρυξελλών και τη Σύμβαση του Λουγκάνο.

7. Βλ. παρακάτω για τον Κανονισμό 44/2001 και τις Προτάσεις Κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές (Ρώμη I) και στις εξωσυμβατικές ενοχές (Ρώμη II).

8. Βλ. άρθρο 4 ΚΠολΔ καθώς και τα άρθρα 42-44 ΚΠολΔ που ρυθμίζουν θέματα σχετικά με την παρέκταση διεθνούς αρμοδιότητας. Για τη διεθνή δικαιοδοσία με βάση τις ελληνικές διατάξεις του ΚΠολΔ μετά την έναρξη εφαρμογής της Σύμβασης των Βρυξελλών και του Κανονισμού 44/2001 σε περιπτώσεις εμπορικών συμβάσεων βλ. και *Κιάντου*, *Ιδιωτικό Δίκαιο του Διεθνούς Εμπορίου* (2005), σ. 1096 επ., 1110 επ.

διεθνούς δικαιοδοσίας⁹.

Η Σύμβαση των Βρυξελλών αντικαταστάθηκε πρόσφατα από τον Κανονισμό 44/2001¹⁰ για τη διεθνή δικαιοδοσία και την αναγνώριση και εκτέλεση αλλοδαπών αποφάσεων σε θέματα αστικού και εμπορικού δικαίου.

Ο Κανονισμός 44/2001 τέθηκε σε εφαρμογή την 1η Μαρτίου του 2002¹¹ και ισχύει για όλες τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης εκτός τη Δανία, τις σχέσεις της οποίας με τις άλλες χώρες της ΕΕ θα συνεχίσει να ρυθμίζει η Σύμβαση των Βρυξελλών¹². Η εφαρμογή των διατάξεων του Κανονισμού 44/2001 υπερισχύει

9. Βλ. ενδεικτικά *Βρέλλη*, Οι Συμβάσεις των Βρυξελλών και του Λουγκάνο και η ενοποίηση του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου στην Ευρωπαϊκή Ένωση, *Κοινοδικαίον* 1999 (5), 1 επ., *του ιδίου*, *Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο* (2001), σ. 364 επ., *Κεραμέως/Κρεμλή/Ταγαρά*, Η Σύμβαση των Βρυξελλών για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση των αποφάσεων όπως ισχύει στην Ελλάδα, *Ερμηνεία κατ' άρθρο* (1989), σ. 169 επ., *Μεταλληνού*, Η διεθνής δικαιοδοσία των δικαστηρίων των κρατών - μελών της ΕΟΚ επί αστικών και εμπορικών υποθέσεων κατά τη Σύμβαση των Βρυξελλών της 27.9.1968, Δ 8 (1977), 3 επ., *Σαγπεκίδου*, Η παρέκταση διεθνούς δικαιοδοσίας στον ενιαίο ευρωπαϊκό χώρο (2000), σ. 1 επ., *Ταγαρά*, Πεδίο εφαρμογής της Συμβάσεως και γενικές διατάξεις για τη διεθνή δικαιοδοσία, σε *Νίκα*, Η Σύμβαση των Βρυξελλών για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση αποφάσεων, *Liber Amicorum Κωνσταντίνου Δ. Κεραμέως* (2000), σ. 7 επ. Από την υπογραφή της Σύμβασης των Βρυξελλών στις 27 Σεπτεμβρίου 1968 οι διατάξεις της τροποποιήθηκαν από τη Σύμβαση Προσχώρησης της Δανίας, της Ιρλανδίας και της Αγγλίας το 1978, τη Σύμβαση Προσχώρησης της Ελλάδας το 1982 (που κυρώθηκε από την Ελλάδα με το νόμο 1814/88), τη Σύμβαση Προσχώρησης της Ισπανίας και της Πορτογαλίας το 1989 (που κυρώθηκε από την Ελλάδα με το νόμο 2004/92 και τέθηκε σε ισχύ στις 1.7.1992) και τη Σύμβαση Προσχώρησης της Αυστρίας, της Φιλανδίας και της Σουηδίας το 1996. Για την ιστορία της Σύμβασης των Βρυξελλών βλ. μεταξύ άλλων *Βρέλλη*, *Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο* (2001) σ. 366, *Γραμματικάκη - Αλεξίου/Παπασιώπη - Πασιά/Βασιλακάκη*, *Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο* (2002), σ. 371 επ., *Κεραμέως/Κρεμλή/Ταγαρά*, Η Σύμβαση των Βρυξελλών για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση των αποφάσεων όπως ισχύει στην Ελλάδα, *Ερμηνεία κατ' άρθρο*, σ. 3 επ., *των ιδίων*, *Συμπλήρωμα* (1996), σ. 1 επ. Βλ. ενδεικτικά από αλλοδαπή βιβλιογραφία *J. Kropholler*, *Europäisches Zivilprozessrecht* (2002), *McClellan/Kremlis*, *The Convention of September 27, 1968 on jurisdiction and enforcement of judgements in civil and commercial matters – Survey of the case-law of the Court of Justice of the European Communities and of the national courts*, *Common Market L.R.* 1983 (20), 529 επ.

10. Βλ. Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων L-012 της 16. 01. 2001 σ. 1-23.

11. Βλ. άρθρο 76 του Κανονισμού. Συνεπώς, ένα μεγάλο ποσοστό συμβάσεων που συνήφθησαν πριν την ημερομηνία αυτή και κατά τη διάρκεια εφαρμογής της Σύμβασης των Βρυξελλών θα υπόκεινται στις ρυθμίσεις της τελευταίας, βλ. *Patrick J. Borchers*, *Netherlands International Law Review* 2003 L: 401, 403.

12. Εισαγωγική δήλωση νο. 22 του Κανονισμού 44/2001. Βλ. και άρθρο 1 παρ. 3 του Κανονισμού: «Στον παρόντα κανονισμό ο όρος “κράτος - μέλος” περιλαμβάνει όλα τα κράτη πλην της Δανίας». Για τον Κανονισμό 44/2001 και τις αλλαγές που επέφερε αντικαθιστώντας τη Σύμβαση των Βρυξελλών βλ. *Ταγαρά*, Η Αναθεώρηση της Σύμβασης των Βρυξελλών με τον Κανονισμό 44/2001, *ΝοΒ* 2004, 1143 επ. Ειδικά για την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων σύμφωνα με το νέο Κανονισμό, βλ. *Κεραμέως*, Ο κοινοτικός κανονισμός 44/2001 για την εκτέλεση και το ελληνικό δίκαιο της αναγνώρισεως και εκτελέσεως των αλλοδαπών αποφάσεων, *Αρμ* 2003, 1069 επ., και *Πίμου*,

φυσικά και των αντίστοιχων διατάξεων του ΚΠολΔ¹³.

Η Σύμβαση του Λουγκάνο, σύμβαση σχεδόν πανομοιότυπη¹⁴ με αυτή των Βρυξελλών υπεγράφη το 1988 στο Λουγκάνο μεταξύ των κρατών - μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των κρατών της ΕΖΕΣ (Ισλανδία, Λίχτενστάιν, Νορβηγία και Ελβετία) και της Πολωνίας, κυρώθηκε στην Ελλάδα με το νόμο 2460/1997 και συνεχίζει να ισχύει για τις χώρες της ΕΖΕΣ¹⁵ ως σήμερα.

3. Ισχύς ρήτρας αποκλειστικής δικαιοδοσίας αλλοδαπού δικαστηρίου

Το Τμήμα 7 του Κανονισμού 44/2001 έχει τίτλο «Παρέκταση Διεθνούς Δικαιοδοσίας» και προβλέπει στο άρθρο 23 παρ. 1 τους παρακάτω κανόνες:

«1. Αν τα μέρη, από τα οποία ένα τουλάχιστον έχει την κατοικία του στο έδαφος κράτους - μέλους, συμφώνησαν ότι ένα δικαστήριο ή τα δικαστήρια κράτους - μέλους θα δικάζουν τις διαφορές που έχουν προκύψει ή που θα προκύψουν από συγκεκριμένη έννομη σχέση, το δικαστήριο αυτό ή τα δικαστήρια του κράτους αυτού έχουν διεθνή δικαιοδοσία. Αυτή η δικαιοδοσία είναι αποκλειστική εκτός αν τα μέρη συμφώνησαν άλλως. Μια τέτοια συμφωνία διεθνούς δικαιοδοσίας πρέπει να καταρτισθεί:

- α) είτε γραπτά είτε προφορικά με γραπτή επιβεβαίωση
- β) είτε υπό τύπο ανταποκρινόμενο στην πρακτική που έχουν καθιερώσει οι

Τροποποιήσεις της συμβάσεως των Βρυξελλών που αφορούν στην αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων από τον Κανονισμό 44/2001, Αρμ 2001, 1683 επ.

13. Για την υπερίσχυση των διεθνών συμβάσεων βλ. ενδεικτικά ΑΠ 1252/2005, ΔΕΕ 2005, σ. 1211, ΕφΑθ 7307/2002, ΕπιστΕμπΔ 2003, σ. 203, ΕφΑθ 10698/1995 ΕΛΔ 1996, σ. 1044, ΕφΘεσ 2253/1994, Αρμ, 1995, σ. 204, ΕφΠειρ 1103/1995, Δ 1996, σ. 390 και ΕφΠειρ 1012/2002, ΕΝαυτΔ 2003, 51 με σημείωση Θεοχαρίδη (54). Βλ. και Βασιλακάκη, Ζητήματα διεθνούς δικαιοδοσίας και εφαρμοστέου δικαίου επί συμβάσεως διανομής (γνωμ.), ΔΕΕ 2004, σ. 857, 858, του ιδίου, Ζητήματα διεθνούς δικαιοδοσίας και Σύμβαση του Λουγκάνο (γνωμ.), ΔΕΕ 2006, σ. 132, 134 επ., Γέσιου - Φαλτσή, Εκτέλεση κατά την Κοινοτική Σύμβαση των Βρυξελλών του 1968/1978/1982, ΕΕΕυρΔ 1990, σ. 628 επ., Κεραμέως, Η Σύμβαση των Βρυξελλών για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση αποφάσεων και η εφαρμογή της στην Ελλάδα, ΝοΒ 1990, σ. 1281, 1282 επ., Κρουσταλάκη, Η Σύμβαση των Βρυξελλών (για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις) και το ελληνικό αστικό δικονομικό δίκαιο: σημεία επαφής και σημεία αποκλίσεως, ΕΛΔ 1993, σ. 469, 470, Νίκα, Πολιτική Δικονομία, Τόμος Ι (2003), σ. 119.

14. Για τη σκόπιμη ομοιότητα των διατάξεων των Συμβάσεων Βρυξελλών και Λουγκάνο βλ. Βρέλλη, Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο (2001), σ. 365, Σαχπεκίδου, Η παρέκταση διεθνούς δικαιοδοσίας στον ενιαίο ευρωπαϊκό χώρο (2000), σ. 2 επ., 8 επ. Για τις διαφορές μεταξύ των Συμβάσεων των Βρυξελλών και Λουγκάνο βλ. πάντως Ταγαρά, Η Σύμβαση του Λουγκάνο – ενίσχυση ή αποδυνάμωση της κοινοτικής ενοποίησης του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου (1995), σ. 36 επ.

15. Σημειώνεται ότι η Πολωνία είναι κράτος - μέλος της ΕΕ από 1 Μαΐου 2004, συνεπώς ο Κανονισμός 44/2001 αντικατέστησε τη Σύμβαση του Λουγκάνο για συμβάσεις που συνήφθησαν μετά την ημερομηνία αυτή.

συμβαλλόμενοι στις μεταξύ τους σχέσεις

γ) είτε στο διεθνές εμπόριο υπό τύπο ανταποκρινόμενο στις συνθήκες στις οποίες τα μέρη γνωρίζουν ή οφείλουν να γνωρίζουν και οι οποίες είναι ευρέως γνωστές σε αυτό του είδους την εμπορική δραστηριότητα και τηρούνται τακτικά από τους συμβαλλόμενους σε συμβάσεις του είδους για το οποίο πρόκειται στη συγκεκριμένη εμπορική δραστηριότητα».

Σύμφωνα επομένως με το άρθρο 23 του Κανονισμού 44/2001, τα μέρη μπορούν έγκυρα να συμφωνήσουν ρήτρα αποκλειστικής δικαιοδοσίας ενός κράτους - μέλους για τις αστικές ή εμπορικές διαφορές τους, όταν ένα από τα μέρη έχει την κατοικία ή την έδρα¹⁶ του στο κράτος αυτό ή σε άλλο κράτος - μέλος.

Η συμφωνία παρέκτασης έχει διπλό αποτέλεσμα: τη θεμελίωση αποκλειστικής διεθνούς δικαιοδοσίας των υποδειχθέντων δικαστηρίων του συμβαλλόμενου κράτους αφ' ενός (prorogation), και τη στέρηση της διεθνούς δικαιοδοσίας δικαστηρίων άλλου συμβαλλόμενου ή και τρίτου κράτους αφ' ετέρου (derogation)¹⁷. Στην περίπτωση δηλαδή που η αλλοδαπή εταιρία του παραγωγού έχει έδρα στην Αγγλία και «επιβάλει» στο διανομέα την υπογραφή σύμβασης διανομής με ρήτρα αποκλειστικής αρμοδιότητας των αγγλικών (ή π.χ. των γαλλικών δικαστηρίων όπου η μητρική της πολυεθνική εταιρία έχει το κέντρο των εργασιών της), εφόσον αυτή η ρήτρα είναι κατά τα άλλα έγκυρη¹⁸, είναι δεσμευτική. Εάν, επομένως, ο διανομέας ενάγει τον παραγωγό στην Ελλάδα και ο εναγόμενος είτε δεν παραστεί, είτε παραστεί και αντιλέξει επικαλούμενος την ύπαρξη συμφωνίας παρέκτασης, το ελληνικό δικαστήριο, αφού εξετάσει και κάνει δεκτές τις προϋποθέσεις εφαρμογής του άρθρου 23 του Κανονισμού, θα κηρύξει εαυτό αναρμόδιο¹⁹. Ο διανομέας θα πρέπει τότε να καταφύγει στα δικαστήρια της

16. Σύμφωνα με το άρθρο 60 παρ. 1 του Κανονισμού 44/2001, για να κριθεί εάν η έδρα ενός νομικού προσώπου βρίσκεται στο έδαφος κράτους - μέλους λαμβάνεται υπ' όψη, η καταστατική έδρα, ή ο τόπος της κεντρικής της διοίκησης ή η κύρια εγκατάστασή της.

17. Βλ. Πατρίκιου, Η διεθνής δικαιοδοσία στη Σύμβαση των Βρυξελλών του 1968/1978/1982 (1990), σ. 55. Πάντως μια συμφωνία μπορεί π.χ. να αναφέρει ότι καταργεί τη γενική δικαιοδοσία του τόπου της κατοικίας του εναγομένου χωρίς να αναθέτει στη συνέχεια την υπόθεση σε άλλο δικαστήριο, βλ. Κεραμέως/Κρεμλή/Ταγαρά, Η Σύμβαση των Βρυξελλών για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση των αποφάσεων όπως ισχύει στην Ελλάδα, Ερμηνεία κατ' άρθρο (1989), σ. 154, Σαχπεκίδου, Η παρέκταση διεθνούς δικαιοδοσίας στον ενιαίο ευρωπαϊκό χώρο (2000), σ. 85 επ. Βλ. και Geimer/Schütze, Europäisches Zivilverfahrensrecht. Kommentar zum EuGVÜ und zum Lugano - Übereinkommen (1997), άρθρο 17, αριθ. 141.

18. Βλ. π.χ. το θέμα του έγγραφου τύπου παρακάτω υπό 4.

19. Υπενθυμίζεται ότι φυσικά, σε περίπτωση που ο εναγόμενος παραστεί και δεν προβάλει ένσταση αναρμοδιότητας λόγω της ύπαρξης συμφωνίας παρέκτασης, το δικαστήριο θα αποκτήσει διεθνή δικαιοδοσία βάσει του άρθρου 24 του Κανονισμού 44/2001 (ή αντίστοιχα του άρθρου 18 της Σύμβασης των Βρυξελλών και του Λουγκάνο). Βλ. και την απόφαση του ΔΕΚ 150/80 *Elefanten Schuh/Jacqmain*, Συλλ. Νομολ. 1981, σ. 1671 επ., σύμφωνα με την οποία το άρθρο 18 της Σύμβασης

Αγγλίας (ή αντίστοιχα της Γαλλίας στο παράδειγμα που αναφέρθηκε παραπάνω) για την ικανοποίηση των αξιώσεών του, με όλες τις δυσκολίες που αναφέρθηκαν παραπάνω.

Η Σύμβαση των Βρυξελλών, που σήμερα παρουσιάζει ενδιαφέρον μόνο όσον αφορά τη Δανία, προβλέπει στο άρθρο 17 για την παρέκταση αρμοδιότητας τον ίδιο περίπου κανόνα²⁰. Καθώς, μάλιστα, πολλά θέματα εφαρμογής και ερμηνείας του άρθρου 17 της Σύμβασης των Βρυξελλών έχουν τύχει εκτεταμένης ανάλυσης, οι σχετικοί προβληματισμοί, αλλά και οι προτεινόμενες λύσεις, βρίσκουν πάραυτα εφαρμογή και στις αντίστοιχες διατάξεις του Κανονισμού 44/2001, ο οποίος επειδή είναι σχετικά πρόσφατος δεν έχει τύχει ακόμα εκτεταμένης νομολογιακής ερμηνείας. Η σχεδόν «πιστή» επανάληψη των σχετικών διατάξεων της Σύμβασης των Βρυξελλών στον Κανονισμό 44/2001 αποτελεί εξάλλου απόδειξη της βούλησης των συντακτών τους για μια συνέχεια στην εφαρμογή των αρχικών διατάξεων. Το ίδιο ισχύει βεβαίως και για την «παράλληλη» με τη Σύμβαση των Βρυξελλών Σύμβαση του Λουγκάνο²¹.

Ένα από τα ζητήματα που προέκυψαν κατά την εφαρμογή του άρθρου 17 της Σύμβασης των Βρυξελλών (και επομένως έχει σημασία για την εφαρμογή και του άρθρου 23 του Κανονισμού 44/2001 και του άρθρου 17 της Σύμβασης του Λουγκάνο) αφορά στο θέμα εάν για το κύρος της συμφωνίας παρέκτασης απαιτείται η ύπαρξη της κατοικίας σε συμβαλλόμενο κράτος κατά το χρόνο σύναψης της συμφωνίας ή κατά το χρόνο άσκησης της αγωγής και αργότερα. Το ερώτημα αυτό έχει μεγάλη πρακτική σημασία, καθώς από τη συνομολόγηση της ρήτρας παρέκτασης ως την άσκηση της αγωγής τα μέρη μπορεί να έχουν μεταβάλει

των Βρυξελλών έχει εφαρμογή ακόμα και αν οι διάδικοι καθόρισαν συμβατικά το αρμόδιο δικαστήριο σύμφωνα με το άρθρο 17 της Σύμβασης. Η σιωπηρή παρέκταση θεμελιώνει δηλαδή διεθνή δικαιοδοσία, ακόμη και όταν υφίσταται ήδη ρητή παρέκταση.

20. Διευκρινίζεται ότι και το αρχικό άρθρο 17 της Σύμβασης των Βρυξελλών τροποποιήθηκε από τη Σύμβαση Προσχώρησης της Δανίας, της Ιρλανδίας και της Αγγλίας το 1978 και τη Σύμβαση Προσχώρησης της Ισπανίας και της Πορτογαλίας (την επονομαζόμενη Σύμβαση του Ντονόστια - Σαν Σεμπασιάν του 1989 που κυρώθηκε στην Ελλάδα με το νόμο 2004/92 και ίσχυσε από 1.7.1992) παίρνοντας τη μορφή που έχει τώρα. Το άρθρο 17 της Σύμβασης των Βρυξελλών διαθέτει πάντως κάπως λιγότερα ξεκάθαρα διατύπωση από το άρθρο 23 του Κανονισμού 44/2001 όσον αφορά την αποκλειστικότητα της δικαιοδοσίας όταν δεν υπάρχει ρητή δήλωση βούλησης των μερών για το αντίθετο. Βλ. και *Σαχπεκίδου*, Η παρέκταση διεθνούς δικαιοδοσίας στον ενιαίο ευρωπαϊκό χώρο (2000), σ. 18 επ.

21. Βλ. Εισαγωγική παρατήρηση νο. 5 του Κανονισμού 44/2001. Βλ. επίσης *Βρέλλη*, *Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο* (2001), σ. 365. Βλ. και *Ταγαρά*, Η Σύμβαση του Λουγκάνο – ενίσχυση ή αποδυνάμωση της κοινοτικής ενοποίησης του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου (1995), σ. 87 επ., *Σαχπεκίδου*, Η παρέκταση διεθνούς δικαιοδοσίας στον ενιαίο ευρωπαϊκό χώρο (2000), σ. 2 επ., 8 επ. για την «παράλληλη» ερμηνεία των Συμβάσεων Βρυξελλών και Λουγκάνο. Βλ. επίσης *G. Kohlegger*, *Ein Vergleich zwischen EuGVÜ und LGVÜ*, *ÖJZ* 1999, 41 επ.

την κατοικία τους²². Η απόφαση του ΔΕΚ *Sanicentral/Collin*²³, η οποία ωστόσο δεν αναφέρθηκε ευθέως στο θέμα, φαίνεται να μπορεί να στηρίξει την άποψη ότι κρίσιμος είναι ο χρόνος της άσκησης της αγωγής²⁴. Στο πρόβλημα πάντως δεν έχει δοθεί ξεκάθαρη απάντηση²⁵ καθώς μέρος της θεωρίας φαίνεται να πρεσβεύει μάλλον το αντίθετο με βάση τη διατύπωση του άρθρου 17 και για λόγους ασφάλειας δικαίου²⁶. Υποστηρίζεται ωστόσο και η άποψη ότι θα ήταν σκοπιμότερο να γίνει δεκτό ότι οι δύο εκδοχές ισχύουν διαζευκτικά διασώζοντας το κύρος της ρήτηρας σε κάθε περίπτωση²⁷.

Ένα άλλο ζήτημα αφορά την έννοια του συμβαλλόμενου κράτους²⁸. Τίθεται δηλαδή το θέμα της εγκυρότητας της ρήτηρας παρέκτασης αρμοδιότητας υπέρ δικαστηρίου συγκεκριμένου συμβαλλόμενου κράτους το οποίο δεν είχε προσχωρήσει στη Σύμβαση των Βρυξελλών (ή του Λουγκάνο, ή δεν ήταν μέλος της ΕΕ για την εφαρμογή του Κανονισμού 44/2001) κατά την κατάρτιση της ρήτηρας, έχει όμως ήδη αποκτήσει την ιδιότητα αυτή κατά το χρόνο άσκησης της αγωγής. Και στην περίπτωση αυτή φαίνεται να προκρίνεται η ερμηνεία που διασώζει το κύρος της παρέκτασης²⁹.

22. Βλ. *Κεραμέως/Κρεμλή/Ταγαρά*, Η Σύμβαση των Βρυξελλών για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση των αποφάσεων όπως ισχύει στην Ελλάδα, Ερμηνεία κατ' άρθρο (1989), σ. 159.

23. Βλ. C-25/79, Συλλ. Νομολ. 1979, σ. 653.

24. Βλ. σκέψη 6: «η γραπτή ρήτρα παρεκτάσεως (...) αποτελεί από την ίδια της τη φύση επιλογή διεθνούς δικαιοδοσίας, η οποία δεν παράγει έννομο αποτέλεσμα επί όσο διάστημα δεν έχει αρχίσει μια δίκη, και δεν ενεργοποιείται παρά μόνο την ημέρα που ασκείται η αγωγή». Βλ. και *Κεραμέως/Κρεμλή/Ταγαρά*, Η Σύμβαση των Βρυξελλών για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση των αποφάσεων όπως ισχύει στην Ελλάδα, Ερμηνεία κατ' άρθρο (1989), σ. 159. Αντίθετη η *Σαχπεκίδου*, Η παρέκταση διεθνούς δικαιοδοσίας στον ενιαίο ευρωπαϊκό χώρο (2000), σ. 43 επ.

25. Βλ. *Μεταλληνού*, Η διεθνής δικαιοδοσία των δικαστηρίων των κρατών - μελών της ΕΟΚ επί αστικών και εμπορικών υποθέσεων κατά τη σύμβαση των Βρυξελλών της 27.9.1968, Δ 8 (1977), 3, 42 επ., *Πατρίκιου*, Η διεθνής δικαιοδοσία στη Σύμβαση των Βρυξελλών του 1968/1978/1982 (1990), σ. 52, με περαιτέρω παραπομπές σε αλλοδαπή βιβλιογραφία. Βλ. και *Σαχπεκίδου*, Η παρέκταση διεθνούς δικαιοδοσίας στον ενιαίο ευρωπαϊκό χώρο (2000), σ. 43 επ. σύμφωνα με την οποία κρίσιμος είναι ο χρόνος καταρτίσεως της συμφωνίας παρεκτάσεως, με περαιτέρω παραπομπές σε αλλοδαπή βιβλιογραφία.

26. Βλ. *Μεταλληνού*, Η διεθνής δικαιοδοσία των δικαστηρίων των κρατών - μελών της ΕΟΚ επί αστικών και εμπορικών υποθέσεων κατά τη σύμβαση των Βρυξελλών της 27.9.1968, Δ 8 (1977), σ. 3, 43, *Κεραμέως/Κρεμλή/Ταγαρά*, Η Σύμβαση των Βρυξελλών για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση των αποφάσεων όπως ισχύει στην Ελλάδα, Ερμηνεία κατ' άρθρο (1989), σ. 159 επ. με περαιτέρω παραπομπές και σε αλλοδαπή βιβλιογραφία.

27. Βλ. *Κεραμέως/Κρεμλή/Ταγαρά*, Η Σύμβαση των Βρυξελλών για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση των αποφάσεων όπως ισχύει στην Ελλάδα, Ερμηνεία κατ' άρθρο (1989), σ. 160.

28. Βλ. *Κεραμέως/Κρεμλή/Ταγαρά*, Η Σύμβαση των Βρυξελλών για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση των αποφάσεων όπως ισχύει στην Ελλάδα, Ερμηνεία κατ' άρθρο (1989), σ. 155.

29. Βλ. *Κεραμέως/Κρεμλή/Ταγαρά*, Η Σύμβαση των Βρυξελλών για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση των αποφάσεων όπως ισχύει στην Ελλάδα, Ερμηνεία κατ' άρθρο (1989), σ. 155 επ. Για το

Ζήτημα προκύπτει επίσης όσον αφορά τη νομική φύση της συμφωνίας παρέκτασης, δηλαδή την ιδιότητά της ως σύμβαση δικονομικού ή ουσιαστικού δικαίου που στο επίπεδο της διεθνούς δικαιοδοσίας την υπάγει στη *lex fori* ή *lex contractus* αντίστοιχα³⁰. Πρακτικής σημασίας είναι εδώ το ερώτημα με βάση ποιο δίκαιο θα κριθούν συστατικά στοιχεία της συμφωνίας, όπως π.χ. η δικαιοπρακτική ικανότητα, η έλλειψη ελαττωμάτων βούλησης των μερών, ή το κύρος της συμφωνίας για παρέκταση σε περίπτωση που η κύρια σύμβαση, σε τμήμα της οποίας εμπεριέχεται η ρήτρα παρέκτασης, είναι άκυρη³¹. Καθώς η Σύμβαση των Βρυξελλών, όπως η Σύμβαση του Λουγκάνο και ο Κανονισμός 44/2001 δε δίνουν απάντηση στο θέμα αυτό, προτείνεται η προσφυγή στις γενικές αρχές του δικαίου των συμβαλλόμενων κρατών, δηλαδή η κρίση να γίνεται κατά τρόπο αυτόνομο³², πράγμα που φυσικά, παρά τα ευνόητα πλεονεκτήματα από άποψη ευελιξίας, δε συντελεί ιδιαίτερος στην ασφάλεια δικαίου. Κατά άλλη γνώμη, που φαίνεται να είναι η επικρατέστερη, τα ζητήματα αυτά κρίνονται κατά το δίκαιο που υποδεικνύεται ως αρμόδιο από τους κανόνες σύγκρουσης του *forum*³³. Υποστηρίζεται πάντως και η πολύ ενδιαφέρουσα άποψη ότι εφαρμογή βρίσκουν απευθείας οι σχετικοί κανόνες εγκυρότητας του δικαίου του δικαστηρίου στο οποίο τα μέρη συμφώνησαν να υπάγουν τη διαφορά τους, για λόγους βεβαίως ασφάλειας δικαίου³⁴. Σε κάθε περίπτωση, το καλούμενο να επιλύσει διαφορά εκ συμβάσεως

αντίστοιχο ειδικό θέμα των υποκειμενικών ορίων της ρήτρας παρέκτασης (τα συμβαλλόμενα μέρη και τους κατόπιν διαδίκους) βλ. και σ. 156 επ. με αναφορά στην απόφαση 71/83 *Tilly Russ*, Συλλ. Νομολ. 1984, σ. 2417, και πάλι με τάσεις διεύρυνσης των ορίων αυτών προς την κατεύθυνση ισχύος της ρήτρας παρέκτασης. Βλ. επίσης *Σαγκεκίδου*, Η παρέκταση διεθνούς δικαιοδοσίας στον ενιαίο ευρωπαϊκό χώρο (2000), σ. 120 επ.

30. Βλ. *Πατρίκιου*, Η διεθνής δικαιοδοσία στη Σύμβαση των Βρυξελλών του 1968/1978/1982 (1990), σ. 53, με περαιτέρω παραπομπές σε αλλοδαπή βιβλιογραφία.

31. Βλ. *Πατρίκιου*, Η διεθνής δικαιοδοσία στη Σύμβαση των Βρυξελλών του 1968/1978/1982 (1990), σ. 53.

32. Βλ. *Πατρίκιου*, Η διεθνής δικαιοδοσία στη Σύμβαση των Βρυξελλών του 1968/1978/1982 (1990), σ. 53, με περαιτέρω παραπομπές σε αλλοδαπή βιβλιογραφία.

33. Βλ. *Μεταλληνού*, Η διεθνής δικαιοδοσία των δικαστηρίων των κρατών - μελών της ΕΟΚ επί αστικών και εμπορικών υποθέσεων κατά τη σύμβαση των Βρυξελλών της 27.9.1968, Δ 8 (1977), σ. 3, 44, *Κεραμέως/Κρεμλή/Ταγαρά*, Η Σύμβαση των Βρυξελλών για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση των αποφάσεων όπως ισχύει στην Ελλάδα, Ερμηνεία κατ' άρθρο (1989), σ. 141 με περαιτέρω παραπομπές και σε αλλοδαπή βιβλιογραφία.

34. Βλ. *Κεραμέως/Κρεμλή/Ταγαρά*, Η Σύμβαση των Βρυξελλών για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση των αποφάσεων όπως ισχύει στην Ελλάδα, Ερμηνεία κατ' άρθρο (1989), σ. 141 με βάση τις προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Sir Gordon Slynn στην απόφαση του ΔΕΚ 150/80 *Elefanten Schuh/Jacqmain*, Συλλ. Νομολ. 1981, σ. 1671 επ., 1690 και περαιτέρω παραπομπές σε αλλοδαπή βιβλιογραφία. Βλ. και ΠΠρΠειρ 827/1994, ΕΝαυτΔ 1995, 74 που καταλήγει επίσης στο συμπέρασμα ότι το κύρος και η ερμηνεία της ρήτρας παρέκτασης κρίνονται κατά τη *lex fori* θεωρώντας την ως δικονομική σύμβαση. Βλ. και ΠΠρΠειρ 1553/1990, Αρμ 1990, 965 = ΝοΒ 1991, 257, σύμφωνα με την

δικαστήριο ελέγχει ακόμα και αυτεπαγγέλτως τις ουσιώδεις προϋποθέσεις της αρμοδιότητάς του, ενόψει στοιχείων που αποδεικνύουν το υποστατό ή ανυπόστατο της συμβάσεως³⁵. Επομένως ο δικαστής που επιλαμβάνεται σύμφωνα με το άρθρο 23 του Κανονισμού 44/2001 ή το άρθρο 17 της Σύμβασης των Βρυξελλών ή του Λουγκάνο, δεν μπορεί να ασκήσει διεθνή δικαιοδοσία αν διαπιστώσει ότι η σύμβαση ή η ρήτρα παρέκτασης δεν έχει καταρτισθεί ή είναι άκυρη³⁶.

Διευκρινίζεται πάντως, όσον αφορά το άρθρο 17 της Σύμβασης των Βρυξελλών, ότι δεν προϋποθέτει την ύπαρξη σχέσης μεταξύ του αντικειμένου της υπόθεσης και του δικαστηρίου που ορίζουν τα μέρη³⁷. Δηλαδή θεωρητικά, δύο κάτοικοι του ίδιου συμβαλλόμενου κράτους θα μπορούσαν να συμφωνήσουν διεθνή δικαιοδοσία δικαστηρίων άλλου συμβαλλόμενου κράτους με το οποίο δεν υπάρχει σύνδεσμος της έννομης σχέσης ούτε κάποιο άλλο συμφέρον για την εκλογή του³⁸. Βέβαια, η ελευθερία που παρέχει το άρθρο 17 στα μέρη μπορεί να οδηγήσει στη δυσμενή μεταχείριση του ασθενέστερου μέρους από το ισχυρότερο και έτσι στην καταστρατήγηση του σκοπού της διάταξης³⁹, που αφορά υποθέσεις με στοιχείο αλλοδαπότητας⁴⁰. Προτάθηκε ως εκ τούτου να τεθεί κάποιος φραγμός είτε στο άρθρο 17 της Σύμβασης είτε στην εφαρμογή του άρθρου από το ΔΕΚ⁴¹. Στη σχετικά πρόσφατη απόφαση του ΔΕΚ *Transporti Castelletti/Hugo Trumpy*⁴² ωστόσο, το Δικαστήριο επιβεβαίωσε ότι η επιλογή του υποδειχθέντος δικαστηρίου εκτιμάται μόνον ενόψει παραμέτρων που άπτονται των επιταγών του άρθρου 17 της Σύμβασης των Βρυξελλών και για λόγους ασφάλειας δικαίου αγνοεί κάθε

ποία η σχετική συμφωνία «ως διαδικαστική σύμβαση από την άποψη του κύρους και του τύπου της κρίνεται κατά τη *lex fori*».

35. Βλ. ΔΕΚ 38/81 *Effer/Kantner*, Συλλ. Νομολ. 1982, σ. 825 επ., σκέψη 7.

36. Έτσι για το άρθρο 5 παρ. 1 της Σύμβασης των Βρυξελλών οι *Κεραμέως/Κρεμλής/Ταγαράς*, Η Σύμβαση των Βρυξελλών για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση των αποφάσεων όπως ισχύει στην Ελλάδα, Ερμηνεία κατ' άρθρο, Συμπλήρωμα (1996), σ. 26.

37. Βλ. *Μεταλληνού*, Η διεθνής δικαιοδοσία των δικαστηρίων των κρατών - μελών της ΕΟΚ επί αστικών και εμπορικών υποθέσεων κατά τη σύμβαση των Βρυξελλών της 27.9.1968, Δ 8 (1977), 3, 46. Βλ. και *Γραμματικάκη - Αλεξίου/Παπασιώπη - Πασιά/Βασιλακάκη*, Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο (2002), σ. 393. *Κεραμέως/Κρεμλής/Ταγαράς*, Η Σύμβαση των Βρυξελλών για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση των αποφάσεων όπως ισχύει στην Ελλάδα, Ερμηνεία κατ' άρθρο (1989), σ. 154.

38. Βλ. *Πατρίκιου*, Η διεθνής δικαιοδοσία στη Σύμβαση των Βρυξελλών του 1968/1978/1982 (1990), σ. 55.

39. Βλ. *Πατρίκιου*, Η διεθνής δικαιοδοσία στη Σύμβαση των Βρυξελλών του 1968/1978/1982 (1990), σ. 55.

40. Βλ. και Έκθεση *Schlosser*, Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων C-59 της 5.3.1979, σ. 79 επ., 124, παρ. 174.

41. Βλ. *Μεταλληνού*, Η διεθνής δικαιοδοσία των δικαστηρίων των κρατών - μελών της ΕΟΚ επί αστικών και εμπορικών υποθέσεων κατά τη σύμβαση των Βρυξελλών της 27.9.1968, Δ 8 (1977), 3, 46. *Πατρίκιου*, Η διεθνής δικαιοδοσία στη Σύμβαση των Βρυξελλών του 1968/1978/1982 (1990), σ. 55.

42. C-159/97, Συλλ. Νομολ. 1999, σ. I-1597.

αντικειμενικό στοιχείο συνάφειας μεταξύ της επίδικης σχέσεως και του υποδεικνυόμενου δικαστηρίου⁴³. Το αυτό μπορεί να υποτεθεί ότι θα ισχύει και για την αντίστοιχη διάταξη της Σύμβασης του Λουγκάνο και του Κανονισμού 44/2001.

Ένα άλλο θέμα αφορά τη δεσμευτικότητα της ρήτρας παρέκτασης όταν υπάρχει μεταβίβαση της σύμβασης. Σύμφωνα με την απόφαση 755/1993 του Αρείου Πάγου⁴⁴ η περιεχόμενη σε ενοχική σύμβαση ρήτρα παρεκτάσεως της διεθνούς δικαιοδοσίας ακολουθεί την τύχη της σύμβασης στην οποία αναφέρεται. Συνεπώς, όταν εγκύρως μεταβιβάζεται η όλη ενοχική σύμβαση, η ρήτρα παρέκτασης δεν καταργείται, αλλά ισχύει υπέρ του νέου φορέα των εκ της συμβάσεως δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, εκτός αν έγινε αντίθετη συμφωνία.

Παρακάτω τίθενται πάντως και μια σειρά από άλλα θέματα που μπορούν να απασχολήσουν το διανομέα στην προσπάθειά του να παρακάμψει, ενδεχομένως, την εφαρμογή της ρήτρας αποκλειστικής δικαιοδοσίας υπέρ αλλοδαπών δικαστηρίων.

4. Ο τύπος της κατάρτισης ρήτρας αποκλειστικής δικαιοδοσίας

Όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, προϋπόθεση για την εγκυρότητα της ρήτρας αποκλειστικής δικαιοδοσίας είναι και η σύνταξή της σύμφωνα με τους όρους που προβλέπουν οι υποπεριπτώσεις α), β) ή γ) της παρ. 1 του άρθρου 23 του Κανονισμού 44/2001 (και του άρθρου 17 αντίστοιχα των Συμβάσεων των Βρυξελλών⁴⁵ και του Λουγκάνο), δηλαδή είτε α) γραπτή κατάρτιση ή προφορική κατάρτιση με γραπτή επιβεβαίωση⁴⁶, είτε β) τύπος ανταποκρινόμενος στην

43. Βλ. σκέψεις 48 επ.

44. EEN 1994, 529.

45. Υπενθυμίζεται ότι το άρθρο 17 της Σύμβασης των Βρυξελλών τροποποιήθηκε κατά πρότον από τη Σύμβαση Προσχώρησης της Δανίας, του Ηνωμένου Βασιλείου και της Ιρλανδίας που υπεγράφη στις 9.10.1978 (έναρξη ισχύος της διατύπωσης αυτής από 1.1.1987) όπου συμπεριλήφθηκε η δυνατότητα κατάρτισης στο διεθνές εμπόριο της ρήτρας παρέκτασης υπό τύπο ανταποκρινόμενο στις συνήθειες του διεθνούς εμπορίου· κατά δεύτερον από τη Σύμβαση Προσχώρησης της Ισπανίας και της Πορτογαλίας το 1989 που υπεγράφη στη Ντονόστια - Σαν Σεμαστιάν (κυρ. ν. 2004/92, έναρξη ισχύος από 1.7.1992) όταν προστέθηκε στην παράγραφο 1 το στοιχείο β). Βλ. και Νίκα, Πρόσφατες εξελίξεις στον ευρωπαϊκό χώρο, Δ 1994, σ. 262, 263 επ., Δωρή, Περιορισμοί της συμβατικής ελευθερίας στις ρήτρες αποκλειστικής διεθνούς δικαιοδοσίας (1988), σ. 168. Για όλες τις τροποποιήσεις της Σύμβασης Βρυξελλών βλ. μεταξύ άλλων Βρέλλη, *Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο* (2001), σ. 366, *Γραμματικάκη - Αλεξίου/Παπασιώπη - Πασιά/Βασιλακάκη*, *Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο* (2002), σ. 371 επ., Κεραμέως/Κρεμλή/Ταγαρά, Η Σύμβαση των Βρυξελλών για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση των αποφάσεων όπως ισχύει στην Ελλάδα, *Ερμηνεία κατ' άρθρο, Συμπλήρωμα* (1996), σ. 81 επ., Σαχπεκίδου, Η παρέκταση διεθνούς δικαιοδοσίας στον ενιαίο ευρωπαϊκό χώρο (2000), σ. 1 επ., 18 επ.

46. Για την προϋπόθεση αυτή (στο αντίστοιχο κείμενο της Σύμβασης των Βρυξελλών) βλ. πάντως και ΑΠ 1252/2005, ΔΕΕ 2005, σ. 1211 σύμφωνα με την οποία: «Κατά την αληθή έννοια της ως άνω διατάξεως η συμφωνία παρεκτάσεως που προβλέπεται από αυτή πρέπει να είναι σε κάθε περίπτωση γραπτή, κι αν ακόμα η σύμβαση στην οποία αφορά καταρτίστηκε προφορικά, και επί πλέον ειδική, υπό

πρακτική που έχουν καθιερώσει οι συμβαλλόμενοι στις μεταξύ τους σχέσεις⁴⁷, είτε γ) στο διεθνές εμπόριο τύπος ανταποκρινόμενος στις συνήθειες του διεθνούς εμπορίου που τα μέρη γνωρίζουν ή οφείλουν⁴⁸ να γνωρίζουν⁴⁹. Και εδώ, σημειώνεται ότι καθώς πολλά θέματα εφαρμογής και ερμηνείας του άρθρου 17 της Σύμβασης των Βρυξελλών έχουν τύχει εκτεταμένης ανάλυσης, οι σχετικοί προβληματισμοί, αλλά και οι προτεινόμενες λύσεις, βρίσκουν πάραυτα εφαρμογή και στις αντίστοιχες διατάξεις του Κανονισμού 44/2001, ο οποίος επειδή είναι σχετικά πρόσφατος δεν έχει τύχει ακόμα εκτεταμένης νομολογιακής ερμηνείας.

Όπως έχει γίνει λοιπόν δεκτό και από την ελληνική νομολογία όσον αφορά στον τύπο της ρήτρας παρέκτασης αρμοδιότητας κατά το άρθρο 17 της Σύμβασης των Βρυξελλών, με τις παραπάνω αυστηρές προϋποθέσεις αποφεύγεται το ενδεχόμενο να περνούν απαρατήρητες ρήτρες περί διεθνούς δικαιοδοσίας, τις οποίες περιλαμβάνει στη σύμβαση ένα μόνο συμβαλλόμενο μέρος και εφιστάται η προσοχή των μερών επί των κινδύνων της ρήτρας παρέκτασης⁵⁰. Μάλιστα, έχει

την έννοια ότι δεν αρκεί να αναφέρεται σε έντυπους γενικούς όρους συναλλαγών, οι οποίοι περιέχονται σε τιμολόγια ή δελτία αποστολής εμπορευμάτων». Βλ. και Κεραμέως/Κρεμλή/Ταγαρά, Η Σύμβαση των Βρυξελλών για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση των αποφάσεων όπως ισχύει στην Ελλάδα, Ερμηνεία κατ' άρθρο (1989), σ. 140 επ., Σαχπεκίδου, Η παρέκταση διεθνούς δικαιοδοσίας στον ενιαίο ευρωπαϊκό χώρο (2000), σ. 145 επ.

47. Για την προϋπόθεση αυτή βλ. εκτεταμένα και Σαχπεκίδου, Η παρέκταση διεθνούς δικαιοδοσίας στον ενιαίο ευρωπαϊκό χώρο (2000), σ. 154 επ.

48. Ως τέτοιο παράδειγμα αναφέρεται χαρακτηριστικά η περίπτωση στην οποία ο πωλητής βεβαιώνει έγγραφα την αποδοχή της πρότασης για κατάρτιση σύμβασης πώλησης εμπορευμάτων, ενώ το επιβεβαιωτικό έγγραφο περιέχει ρήτρα δικαιοδοσίας δικαστηρίου ορισμένου συμβαλλομένου κράτους και ο αγοραστής σιωπά, βλ. Πατρίκιου, Η διεθνής δικαιοδοσία στη Σύμβαση των Βρυξελλών του 1968/1978/1982 (1990), σ. 54, με περαιτέρω παραπομπές σε αλλοδαπή βιβλιογραφία. Βλ. και ΕφΠειρ 203/1997, ΕΕμπΔ 1997, 321 σύμφωνα με την οποία: «Είναι αλήθεια ότι (το νέο) κείμενο του άρθρου 17 δεν απαιτεί πλέον υποχρεωτικά γραπτή κατάρτιση της συμφωνίας ή προφορική με γραπτή επιβεβαίωση αλλά αρκείται και σε «τύπο ανταποκρινόμενο στις συνήθειες του διεθνούς εμπορίου που τα μέρη γνωρίζουν ή οφείλουν να γνωρίζουν», πλην όμως έστω και αν από τη φύση του ο τρίτος αυτός τύπος μπορεί να χαλαρώσει την εκδήλωση της συμφωνίας των μερών, η ίδια η ύπαρξη της συμφωνίας εξακολουθεί να αποτελεί προϋπόθεση της παρέκτασης και θα πρέπει να γίνεται επίκληση αυτής». Βλ. και Κεραμέως/Κρεμλή/Ταγαρά, Η Σύμβαση των Βρυξελλών για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση των αποφάσεων όπως ισχύει στην Ελλάδα, Ερμηνεία κατ' άρθρο (1989), σ. 140 επ. και ιδιαίτερα 145 επ. Βλ. και Σαχπεκίδου, Η παρέκταση διεθνούς δικαιοδοσίας στον ενιαίο ευρωπαϊκό χώρο (2000), σ. 157 επ.

49. Για την έννοια της γνώσης της συνήθειας βλ. αναλυτικά Σαχπεκίδου, Η παρέκταση διεθνούς δικαιοδοσίας στον ενιαίο ευρωπαϊκό χώρο (2000), σ. 167 επ. που παρατηρεί: «Η γνώση της συνήθειας ή το γεγονός ότι ο διάδικος όφειλε να τη γνωρίζει συνιστούν το πλέον ακανθώδες από τα στοιχεία που πρέπει να αναζητήσει ο εθνικός δικαστής. Η δυσκολία δεν έγκειται μόνον στην έρευνα καθαρά υποκειμενικών στοιχείων, αλλά και στη διαπίστωση ότι η γνώση της συνήθειας πρέπει να εντοπιστεί ειδικά στην πλευρά εκείνη η οποία από την ίδια τη δικονομική της συμπεριφορά την αμφισβητεί».

50. Βλ. ΠΠρΑθ 1516/2002, ΑρχΝ 2003, σ. 241.

σημειωθεί ότι «ενόψει των συνεπειών που μπορεί να έχει μία τέτοια επιλογή για τη θέση των μερών στη δίκη, οι προϋποθέσεις στις οποίες υπάγει το άρθρο 17 το κύρος των ρητρών παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας ερμηνεύονται στενά. Έτσι, το άρθρο 17, εξαρτώντας το κύρος των ρητρών από την ύπαρξη “συμφωνίας” μεταξύ των μερών, επιβάλλει την υποχρέωση να ερευνηθεί πρωτίστως αν η ρήτρα που καθιστά αρμόδιο το δικαστήριο κατά παρέκταση, υπήρξε πράγματι αντικείμενο συμφωνίας των μερών⁵¹, η οποία πρέπει να εκδηλώνεται κατά τρόπο σαφή και ακριβή»⁵².

Η νομολογία αυτή των ελληνικών δικαστηρίων βασίστηκε μάλιστα στην αντίστοιχη νομολογία του ΔΕΚ που κλήθηκε να διευκρινίσει τις παραπάνω προϋποθέσεις σε έναν σημαντικό αριθμό αποφάσεων.

Η πρώτη απόφαση του ΔΕΚ σχετικά με τον τύπο που απαιτείται για την εγκυρότητα της ρήτρας παρέκτασης αρμοδιότητας ήταν η *Estasis Salotti/Ruewa*⁵³. Στην απόφαση αυτή το ΔΕΚ διευκρίνισε ότι οι προϋποθέσεις ισχύος των ρητρών διεθνούς δικαιοδοσίας πρέπει να ερμηνεύονται αυστηρά⁵⁴: πρέπει να έχουν αποτελέσει αντικείμενο συναίνεσης των μερών και η συναίνεση αυτή θα πρέπει να εκδηλώνεται με ακρίβεια και σαφήνεια. Με βάση το σκεπτικό αυτό το ΔΕΚ διαπίστωσε ότι δεν πληρούται η απαίτηση εγγράφου τύπου στην περίπτωση που η ρήτρα παρέκτασης περιλαμβάνεται στους γενικούς όρους πωλήσεως ενός των μερών. Η προϋπόθεση του έγγραφου τύπου θα πληρούτο ωστόσο, αν η από τα μέρη υπογεγραμμένη σύμβαση είχε παραπέμψει ρητά σε αυτούς τους γενικούς όρους⁵⁵.

51. Υπογράμμιση της γράφουσας. Δηλαδή προϋπόθεση εγκυρότητας της ρήτρας παρέκτασης δικαιοδοσίας σύμφωνα με το άρθρο 17 της Σύμβασης των Βρυξελλών και κατά συνέπεια και σύμφωνα με το άρθρο 23 του Κανονισμού 44/2001 είναι, κατά πρώτον, να υπάρχει ταύτιση βουλήσεως των μερών για τη μετάθεση της διεθνούς δικαιοδοσίας και, κατά δεύτερον, να έχει τηρηθεί ο τύπος που προβλέπεται από τα άρθρα αυτά, βλ. *Σαχπεκίδου*, Η παρέκταση διεθνούς δικαιοδοσίας στον ενιαίο ευρωπαϊκό χώρο (2000), σ. 79 επ. Βλ. και *T. Rauscher*, Gerichtstandsbeeinflussende AGB im Geltungsbereich des EuGVÜ, ZJP 1991, σ. 271, 278 επ.

52. ΕφΠειρ 1012/2002, ΕΝαυτΔ 2003, 51 με σημείωση *Θεοχαρίδη* (54 επ.). Βλ. και ΕφΠειρ 203/1997, ΕΕμπΔ 1997, σ. 321. Περαιτέρω αναφορές στην περιορισμένη ελληνική νομολογία βλ. *Νίκα*, Οι Συμβάσεις Βρυξελλών και Λουγκάνο για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση αποφάσεων (1998), σ. 87 επ.

53. 24/1976, Συλλ. Νομολ. 1976, σ. 653 επ. Ότι οι αποφάσεις που ερμηνεύουν το άρθρο 17 της Σύμβασης των Βρυξελλών στην αρχική του διατύπωση διατηρεί τη σημασία της και μετά την τροποποίηση του κειμένου βλ. *Δωρή*, Περιορισμοί της συμβατικής ελευθερίας στις ρήτρες αποκλειστικής διεθνούς δικαιοδοσίας (1988), σ. 169.

54. Έτσι και η ΕφΠειρ 1012/2002, ΕΝαυτΔ, Τόμος 2003, 51 με σημείωση *Θεοχαρίδη*, σ. 54 επ.

55. Σύμφωνα με την ίδια απόφαση, εναλλακτικά, η ρήτρα παρέκτασης θα μπορούσε επίσης να καταρτισθεί εγκύρως σε γενικούς όρους συναλλαγών εάν το προγενέστερο κείμενο (επιστολή περιέχουσα προσφορά) περιείχε ρητή παραπομπή σε αυτούς, εφόσον βεβαίως η σύμβαση έκανε συγκεκριμένη και ρητή αναφορά στο προγενέστερο αυτό κείμενο ώστε να μπορεί να ελεγχθεί με την καταβολή συνήθους επιμέλειας από τον αντισυμβαλλόμενο (σκέψεις 12 επ.) - και εφόσον οι γενικοί όροι συναλλαγών του είχαν επίσης αποσταλεί όπως διευκρινίζουν οι *Κεραμεύς/Κρεμλής/Ταγαράς*, Η

Στην υπόθεση *Segoura/Bonakdarian*⁵⁶ το ΔΕΚ διαπίστωσε ότι σε περίπτωση σύμβασης που συνάπτεται προφορικώς, οι τυπικές προϋποθέσεις του άρθρου 17 πληρούνται μόνον αν ο αγοραστής αποδέχθηκε εγγράφως τη γραπτή επιβεβαίωση (με επισυναπτόμενους τους γενικούς όρους συναλλαγών) που του απέστειλε ο πωλητής⁵⁷.

Ιδιαίτερα φιλική προς τη διάσωση του κύρους της ρήτρας διεθνούς δικαιοδοσίας φαίνεται να είναι πάντως η απόφαση του ΔΕΚ *Berghoefer/ASA*⁵⁸, όπου έγινε δεκτό ότι, εφόσον υπάρχει προφορική συμφωνία για τη διεθνή δικαιοδοσία, η γραπτή επιβεβαίωση μπορεί να προέρχεται μόνο από τον ένα συμβαλλόμενο, έστω και εκείνον που ωφελείται από τη συμφωνία παρέκτασης, ενώ η σιωπή του άλλου τεκμαίρεται ως συναίνεση. Ειδικά πάντως για το τεκμήριο συναίνεσης σε περίπτωση που το μέρος δε διατύπωσε καμία αντίρρηση στη γραπτή επιβεβαίωση, διευκρινίζεται ότι θα πρέπει να υφίσταται προφορική συμφωνία για την παρέκταση⁵⁹. Διαφορετικά, η εκ των υστέρων κοινοποίηση στον αντισυμβαλλόμενο των γενικών όρων συναλλαγών (με ειδική μνεία της παρέκτασης ή όχι) δεν μπορεί να θεωρηθεί κατά κυριολεξία επιβεβαίωση⁶⁰. Το γεγονός πάντως ότι ο αντισυμβαλλόμενος δεν διατύπωσε αντιρρήσεις μπορεί να έχει επίπτωση στις έννομες συνέπειες της «σιωπής» κατά την παραπάνω έννοια μόνον εφόσον υφίστανται διαρκείς εμπορικές σχέσεις⁶¹.

Στην υπόθεση ΔΕΚ *Iveco Fiat/van Hool*⁶² η αμφισβήτηση της ρήτρας παρέκτασης βασιζόταν στο επιχείρημα ότι η ρήτρα περιεχόταν σε σύμβαση που είχε ήδη λήξει. Στη σύμβαση προβλεπόταν ότι η ανανέωσή της δεν μπορούσε να γίνει παρά μόνο γραπτά, οι σχέσεις των αντισυμβαλλομένων είχαν ωστόσο συνεχιστεί χωρίς καμία αλλαγή ή ανανέωση της συμφωνίας και μετά της λήξης αυτής. Το Δικαστήριο

Σύμβαση των Βρυξελλών για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση των αποφάσεων όπως ισχύει στην Ελλάδα, Ερμηνεία κατ' άρθρο (1989), σ. 146.

56. 25/1976 Συλλ. Νομολ. 1976, σ. 1851 επ.

57. Ότι η απόφαση *Segoura/Bonakdarian* αποτέλεσε το λόγο για τον οποίο θεσπίστηκε το στοιχείο (β) του άρθρου 17 παρ. 1 της Σύμβασης των Βρυξελλών (τύπος ανταποκρινόμενος σε πρακτική καθιερωμένη από τους συμβαλλομένους στις μεταξύ τους σχέσεις) βλ. *Σαχπεκίδου*, Η παρέκταση διεθνούς δικαιοδοσίας στον ενιαίο ευρωπαϊκό χώρο (2000), σ. 154 επ.

58. 221/84, Συλλ. Νομολ. 1985, σ. 2699 επ. Βλ. και *Κεραμέως/Κρεμλή/Ταγαρά*, Η Σύμβαση των Βρυξελλών για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση των αποφάσεων όπως ισχύει στην Ελλάδα, Ερμηνεία κατ' άρθρο (1989), σ. 147 επ., *Νίκα*, Οι Συμβάσεις Βρυξελλών και Λουγκάνο για τη διεθνή δικαιοδοσία και της εκτέλεση αποφάσεων (1998), σ. 88 επ.

59. Βλ. σκέψη 16.

60. Βλ. *Κεραμέως/Κρεμλή/Ταγαρά*, Η Σύμβαση των Βρυξελλών για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση των αποφάσεων όπως ισχύει στην Ελλάδα, Ερμηνεία κατ' άρθρο (1989), σ. 149.

61. Βλ. *Κεραμέως/Κρεμλή/Ταγαρά*, Η Σύμβαση των Βρυξελλών για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση των αποφάσεων όπως ισχύει στην Ελλάδα, Ερμηνεία κατ' άρθρο (1989), σ. 149.

62. 313/85, Συλλ. Νομολ. 1986, σ. 3337 επ.

θεώρησε ότι το κύρος της ρήτηρας παρέκτασης μπορούσε να διασωθεί όταν ο ένας από τους αντισυμβαλλόμενους είχε επιβεβαιώσει εγγράφως τη ρήτρα αυτή (ή το σύνολο των ρητρών που εξακολουθούσαν σιωπηρά να ισχύουν και στις οποίες περιλαμβανόταν και η ίδια), χωρίς ο αντισυμβαλλόμενος στον οποίο περιήλθε η επιβεβαίωση να έχει διατυπώσει σχετικά αντιρρήσεις⁶³.

Επίσης, στην υπόθεση *MSG/Les Gravières*⁶⁴ το ΔΕΚ αποφάνθηκε ότι στο πλαίσιο συμβάσεως διεθνούς εμπορίου που συνήφθη προφορικά, τεκμαίρεται ότι η ρήτρα διεθνούς δικαιοδοσίας έχει συνομολογηθεί έγκυρα εάν δεν υπήρξε αντίδραση του ενός συμβαλλομένου σε γραπτή εμπορική επιβεβαίωση αντισυμβαλλομένου του ή όταν εξοφλήθηκαν επανειλημμένα και αδιαμαρτύρητα τιμολόγια με σχετική έντυπη μνεία περί δωσιδικίας, εφόσον μια τέτοια συμπεριφορά ανταποκρίνεται σε συνήθεια που διέπει τον τομέα του διεθνούς εμπορίου στον οποίο ασκούν δραστηριότητα οι εν λόγω συμβαλλόμενοι και την οποία γνωρίζουν ή έπρεπε να γνωρίζουν τα μέρη⁶⁵. Το ΔΕΚ διευκρίνισε ότι την ύπαρξη τέτοιας συνήθειας, καθώς και τη γνώση αυτής, εξακριβώνει το εθνικό δικαστήριο⁶⁶. Το Δικαστήριο όρισε πάντως ότι υφίσταται συνήθεια σε ορισμένο κλάδο του διεθνούς εμπορίου όταν, μεταξύ άλλων, τα μέρη έχουν στο παρελθόν συνάψει εμπορικές συμβάσεις μεταξύ τους ή με άλλους συμβαλλόμενους που ασκούν δραστηριότητα στο συγκεκριμένο εμπορικό κλάδο ή όταν, στον εν λόγω κλάδο, μια ορισμένη συμπεριφορά ακολουθείται κατά κανόνα και σταθερά κατά τη σύναψη συμβάσεων ορισμένου είδους ώστε να μπορεί να θεωρηθεί ως παγιωμένη πρακτική⁶⁷.

Τέλος, στην υπόθεση *Transporti Castelletti/Hugo Trumphy*⁶⁸ το ΔΕΚ επιβεβαίωσε τα οριζόμενα στην υπόθεση *MSG/Les Gravières*⁶⁹ και διευκρίνισε ότι οι συγκεκριμένες επιταγές που εμπεριέχει ο «ανταποκρινόμενος τύπος» πρέπει να εκτιμούνται αποκλειστικά ενόψει των διεθνών συνηθειών του οικείου κλάδου του διεθνούς εμπορίου, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη ειδικές επιταγές προβλεπόμενες ενδεχομένως από εθνικές διατάξεις. Το Δικαστήριο διευκρίνισε περαιτέρω ότι η γνώση της συνήθειας πρέπει να εκτιμάται σε σχέση με τους αρχικούς συμβαλλόμενους στη συμφωνία περί διεθνούς δικαιοδοσίας, η ιθαγένεια των

63. Βλ. σκέψη 10.

64. C-106/95, Συλλ. Νομολ. 1997, σ. I-911 επ.

65. Βλ. σκέψη 25.

66. Βλ. σκέψη 21.

67. Βλ. σκέψη 23. Βλ. και *Νίκα*, Οι Συμβάσεις Βρυξελλών και Λουγκάνο για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση αποφάσεων (1998), σ. 90 επ. Αναλυτικά για την έννοια των συνηθειών του διεθνούς εμπορίου και *Σαχπεκίδου*, Η παρέκταση διεθνούς δικαιοδοσίας στον ενιαίο ευρωπαϊκό χώρο (2000), σ. 163 επ.

68. C-159/97, Συλλ. Νομολ. 1999, σ. I-1597. Η υπόθεση πάντως αφορά φορτωτικές.

69. C-106/95, Συλλ. Νομολ. 1997, σ. I-911 επ.

οποίων δεν ασκεί συναφώς επιρροή (!). Η γνώση αυτή αποδεικνύεται, κατά το Δικαστήριο, ανεξάρτητα από οποιαδήποτε συγκεκριμένη μορφή δημοσιότητας, οσάκις, στον εμπορικό κλάδο όπου δρουν οι συμβαλλόμενοι, τηρείται κατά κανόνα και τακτικά συγκεκριμένη συμπεριφορά κατά τη σύναψη ορισμένου τύπου συμβάσεων ώστε να μπορεί να λογίζεται ως παγιωμένη πρακτική⁷⁰.

Η εφαρμογή και χρησιμότητα των παραπάνω αποφάσεων όσον αφορά ειδικά στις συμβάσεις διανομής αναμένεται να φανεί. Εδώ σημειώνουμε, ωστόσο, ότι με εξαίρεση ίσως το θεσμό της γραπτής επιβεβαίωσης και αντίστοιχης σιωπής του αντισυμβαλλομένου για τη ρήτρα παρέκτασης αρμοδιότητας (ή για τους γενικούς όρους συναλλαγών που περιέχουν τέτοια ρήτρα), δεν φαίνεται να υπάρχει έθιμο που θα μπορούσε να τύχει εφαρμογής στις συμβάσεις διανομής. Άλλωστε, η σύμβαση διανομής είναι από το χαρακτήρα της μια διαρκής σύμβαση που συνάπτεται άπαξ (παρότι ενδεχομένως ανανεώνεται με τους ίδιους συνήθως όρους) και όχι μια σειρά από συμβάσεις που συνάπτονται επανειλημμένα, όπως π.χ. η συστηματική αλλά αυτοτελής αγορά προϊόντων ή η μεταφορά εμπορευμάτων, ώστε να επιτρέπει τη δημιουργία μιας πρακτικής μεταξύ των μερών. Έτσι, κατά κανόνα εφαρμοστέα θα είναι πρωτίστως η υποπερίπτωση α) της παρ. 1 του άρθρου 23 του Κανονισμού 44/2001 (και αντίστοιχα του άρθρου 17 της Σύμβασης των Βρυξελλών ή της Σύμβασης του Λουγκάνο) σύμφωνα με τις οποίες μια συμφωνία διεθνούς δικαιοδοσίας πρέπει να καταρτισθεί είτε γραπτά είτε προφορικά με γραπτή επιβεβαίωση. Άλλωστε, δεν πρέπει να παραγνωρίζεται το γεγονός ότι συχνά ο διανομέας θα στηρίζει ολόκληρη την οικονομική του οντότητα στη σύμβαση αυτή. Συνεπώς, η ύπαρξη συμφωνίας των μερών για ένα θέμα τόσο σημαντικό όπως η ρήτρα αποκλεισμού της αρμοδιότητας των ελληνικών δικαστηρίων θα πρέπει να εξετάζεται με αυστηρότητα στο πλαίσιο της παρ. 1 του άρθρου 23 του Κανονισμού 44/2001 (και του άρθρου 17 της Σύμβασης των Βρυξελλών ή της Σύμβασης του Λουγκάνο) για να αποφεύγονται λύσεις που αντίκεινται στο αίσθημα δικαίου⁷¹. Σε κάθε περίπτωση θεωρούμε ότι η ΑΠ 1252/2005⁷² ορθώς αποφάνθηκε κατά της εγκυρότητας ρήτρας παρέκτασης αρμοδιότητας που περιεχόταν στους έντυπους γενικούς όρους συναλλαγών που είχαν καταχωρηθεί στην πίσω σελίδα τιμολογίων τα οποία εξέδιδε η αναιρεσίτουσα γερμανική εταιρία και απέστειλε στον αναιρεσίβλητο έλληνα διανομέα⁷³.

70. Βλ. σκέψη 45.

71. Για το ζήτημα της προστασίας του ασθενέστερου από το άρθρο 17 παρ. 1 της Σύμβασης των Βρυξελλών, την οποία μάλιστα χαρακτηρίζει ως ανεπαρκή, βλ. *Λορή*, Περιορισμοί της συμβατικής ελευθερίας στις ρήτρες αποκλειστικής διεθνούς δικαιοδοσίας, σ. 177 επ., ιδιαίτερα 178.

72. ΔΕΕ 2005, σ. 1211.

73. Παρά την έλλειψη ρητής παραπομπής στη σχετική νομολογία του ΔΕΚ ο Άρειος Πάγος επανέλαβε όσον αφορά την εφαρμογή του άρθρου 17 της Σύμβασης των Βρυξελλών: «Κατά την αληθινή έννοια της ως άνω διατάξεως, η συμφωνία παρεκτάσεως που προβλέπεται από αυτή πρέπει να

5. Ρήτρα αποκλειστικής δικαιοδοσίας τρίτου (μη συμβαλλόμενου) κράτους

Ζήτημα τίθεται περαιτέρω, τόσο για την εφαρμογή του άρθρου 23 του Κανονισμού 44/2001 όσο και για την εφαρμογή του άρθρου 17 της Σύμβασης των Βρυξελλών (ή του άρθρου 17 της Σύμβασης του Λουγκάνο), όταν η ρήτρα δικαιοδοσίας που συμφώνησαν τα μέρη, από τα οποία ένα τουλάχιστον κατοικεί σε συμβαλλόμενο κράτος, ορίζει ως αρμόδια τα δικαστήρια χώρας η οποία δεν είναι κράτος - μέλος της ΕΕ (ούτε κράτος ΕΖΕΣ), όπως π.χ. οι ΗΠΑ⁷⁴ ή ο Καναδάς. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, σύμφωνα με τη διατύπωση του άρθρου 23 παρ. 1 Κανονισμού (και όπως και του άρθρου 17 παρ. 1 της Σύμβασης Βρυξελλών): «Αν τα μέρη, από τα οποία ένα τουλάχιστον έχει την κατοικία του στο έδαφος κράτους - μέλους, συμφώνησαν ότι ένα δικαστήριο ή τα δικαστήρια κράτους - μέλους⁷⁵ θα δικάζουν τις διαφορές που έχουν προκύψει ή που θα προκύψουν από συγκεκριμένη έννομη σχέση, το δικαστήριο αυτό ή τα δικαστήρια του κράτους αυτού έχουν διεθνή δικαιοδοσία».

Από την ανωτέρω διατύπωση γίνεται σαφές ότι μια ρήτρα που απονέμει αποκλειστική αρμοδιότητα σε τρίτο κράτος δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 23 του Κανονισμού 44/2001 ή του άρθρου 17 της Σύμβασης των Βρυξελλών (ή του Λουγκάνο) αντίστοιχα. Συνεπώς, σε περίπτωση που τα μέρη συμφώνησαν αποκλειστική αρμοδιότητα των δικαστηρίων τρίτου κράτους, η ύπαρξη τέτοιας ρήτρας δε δεσμεύει το δικαστήριο κράτους - μέλους, το οποίο μπορεί έτσι να εξετάσει την τυχόν αρμοδιότητά του σύμφωνα με άλλες διατάξεις του Κανονισμού ή της Σύμβασης Βρυξελλών. Στην περίπτωση αυτή, θα πρέπει να αναγνωρίζεται ότι η ρήτρα αποκλειστικής δικαιοδοσίας δεν είναι έγκυρη ως τέτοια⁷⁶, και ο διανομέας μπορεί να προσφύγει στα ελληνικά δικαστήρια⁷⁷, εάν

είναι σε κάθε περίπτωση γραπτή, και αν ακόμα η σύμβαση στην οποία αφορά κατατίστηκε προφορικά και επί πλέον ειδική, υπό την έννοια ότι δεν αρκεί να αναφέρεται σε έντυπους γενικούς όρους συναλλαγών, οι οποίοι περιέχονται σε τιμολόγια ή δελτία αποστολής εμπορευμάτων», βλ. ΑΠ 1252/2005, ΔΕΕ 2005, σ. 1211.

74. Για μια παρουσίαση του συστήματος δικαιοδοσίας των ΗΠΑ και σύγκριση με αυτό της ΕΕ βλ. *Patrick J. Borchers, Comparing Personal Jurisdiction in the United States and the European Community: Lessons for American Reform, The American Journal of Comparative Law, Vol. 40, No. 1 (Winter 1992), σ. 121 επ.*

75. Υπογράμμιση της γράφουσας.

76. Διευκρινίζεται ότι το συμπέρασμα αυτό αφορά στην ισχύ της ρήτρας αυτής ως αποκλειστική σύμφωνα με τις διατάξεις που θα εφαρμόσει ο Έλληνας δικαστής εξετάζοντας το θέμα της διεθνούς δικαιοδοσίας, δηλαδή τη Σύμβαση των Βρυξελλών ή τον Κανονισμό 44/2001. Κατά συνέπεια, ο δικαστής της τρίτης χώρας, εάν τυχόν η απόφαση τεθεί ενώπιόν του, θα είναι ελεύθερος να εξετάσει την ισχύ της αποκλειστικής ρήτρας σύμφωνα με το εσωτερικό του Δίκαιο και να κρίνει έτσι τη δική του (αποκλειστική ή μη) δικαιοδοσία, βλ. και Έκθεση *Schlosser*, Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων C-59 της 5.3.1979, σ. 79 επ., 124, παρ. 176.

αυτά έχουν δικαιοδοσία σύμφωνα με κάποια άλλη διάταξη του Κανονισμού 44/2001⁷⁸ ή της Σύμβασης των Βρυξελλών⁷⁹.

77. Σύμφωνα ωστόσο με τον *Schlosser*, Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων C-59 της 5.3.1979 σ. 79 επ., 124, παρ. 176, η Σύμβαση των Βρυξελλών δε διευκρινίζει εάν μια τέτοια ρήτρα μπορεί να στερήσει τα δικαστήρια των συμβαλλόμενων κρατών από τυχόν αποκλειστική ή συντρέχουσα αρμοδιότητα σύμφωνα με άλλες διατάξεις της Σύμβασης, και αυτή η κρίση επαφίεται στο δικάζοντα δικαστή του συμβαλλόμενου κράτους, ο οποίος αποφασίζει για την ισχύ της ρήτρας παρέκτασης σύμφωνα με το δικό του δίκαιο, οπότε εφαρμόζει τις διατάξεις της Σύμβασης αφού διαπιστώσει την ακυρότητα. Βλ. και *Κεραμέως/Κρεμλή/Ταγαρά*, Η Σύμβαση των Βρυξελλών για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση των αποφάσεων όπως ισχύει στην Ελλάδα, Ερμηνεία κατ' άρθρο (1989), σ. 167, με αναφορά στην άποψη αυτή που επιτρέπει τον αποκλεισμό της αρμοδιότητας του συμβαλλόμενου κράτους. Βλ. και ΕφΠειραιώς 1012/2002 ΕΝαυτΔ 2003, σ. 51 σύμφωνα με την οποία: «οι προϋποθέσεις εφαρμογής του άνω άρθρου ερμηνεύονται υπό το φως του αποτελέσματος της παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας, το οποίο συνίσταται στον αποκλεισμό τόσο της δικαιοδοσίας που καθορίζει η γενική αρχή που θέτει το άρθρο 2, όσο και των ειδικών δικαιοδοσιών των άρθρων 5 και 6 της συμβάσεως. Ενόψει των συνεπειών που μπορεί να έχει μια τέτοια επιλογή για τη θέση των μερών στη δίκη, οι προϋποθέσεις στις οποίες υπάγει το άρθρο 17 το κύρος των ρητρών παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας ερμηνεύονται στενά». Στο πλαίσιο πάντως, στην καλύτερη περίπτωση, ενός *obiter dicta* και στη χειρότερη μιας παραδρομής (καθώς, αφενός η απόφαση αφορούσε θέμα δωσιδικίας μεταξύ συμβαλλόμενων κρατών και δεν υπεισήλθε καθόλου στο θέμα της αποκλειστικής αρμοδιότητας τρίτων κρατών και αφετέρου έτσι έρχεται σε αντίθεση με την ως πάνω σκέψη περί στενής ερμηνείας του άρθρου 17 της Σύμβασης των Βρυξελλών) η απόφαση αναφέρει στο εισαγωγικό μέρος της ότι «μπορεί να συμφωνηθεί μεταξύ των συμβαλλόμενων, από τους οποίους ένας τουλάχιστον έχει την κατοικία του στο έδαφος συμβαλλόμενου κράτους, ότι δικαστήριο ή δικαστήρια συμβαλλόμενου και τρίτου κράτους έχουν αποκλειστική διεθνή δικαιοδοσία για την εκδίκαση διαφορών που έχουν προκύψει ή που θα προκύψουν από ορισμένη έννομη σχέση». Βλ. πάντως και *Σαχπεκίδου*, Η παρέκταση διεθνούς δικαιοδοσίας στον ενιαίο ευρωπαϊκό χώρο (2000), σ. 22, 41 επ. με περαιτέρω παραπομπές σε αλλοδαπή αρθρογραφία που κλίνουν προς την εφαρμογή του δικαίου του δικάζοντος δικαστηρίου για την κρίση της εγκυρότητας της ρήτρας παρέκτασης αρμοδιότητας.

78. Μια διαφορετική ερμηνεία θα μπορούσε πάντως να βρει κάποιο στήριγμα υπό το φως συγκεκριμένης ανάγνωσης του άρθρου 4 παρ. 1 του Κανονισμού 44/2001 στις περιπτώσεις που ένα από τα δύο μέρη που συμφώνησαν ρήτρα παρέκτασης τρίτου κράτους και συγκεκριμένα ο εναγόμενος είναι κάτοικος τρίτου κράτους. Σύμφωνα δε με το άρθρο 4 παρ. 1 του Κανονισμού: «αν ο εναγόμενος δεν έχει κατοικία στο έδαφος κράτους - μέλους, η διεθνής δικαιοδοσία σε κάθε κράτος - μέλος ρυθμίζεται από το δίκαιο αυτού του κράτους - μέλους, με την επιφύλαξη των άρθρων 22 και 23», πρβλ. και το αντίστοιχο άρθρο 4 παρ. 1 της Σύμβασης των Βρυξελλών με αναφορά μόνο στο άρθρο 16. Βλ. και την αντίστοιχη προβληματική παρακάτω στις υποσημειώσεις νο. 77 και 89.

79. Π.χ. το άρθρο 5 της Σύμβασης των Βρυξελλών (αντίστοιχο με το άρθρο 5 του Κανονισμού 44/2001). Σύμφωνα εξάλλου με το άρθρο 5 της Σύμβασης: «Πρόσωπο που έχει την κατοικία του στο έδαφος συμβαλλόμενου κράτους μπορεί να εναχθεί σε άλλο συμβαλλόμενο κράτος: 1. ως προς τις διαφορές εκ συμβάσεως, ενώπιον του δικαστηρίου του τόπου όπου εκπληρώθηκε ή οφείλει να εκπληρωθεί η παροχή (...), 2. (...), 3. ως προς τις ενοχές εξ αδικοπραξίας ή οιονεί αδικοπραξίας, ενώπιον του δικαστηρίου του τόπου όπου συνέβη το ζημιολόγο γεγονός». Αντίστοιχα, σύμφωνα με το άρθρο 5 του Κανονισμού: «Πρόσωπο που έχει την κατοικία του στο έδαφος κράτους - μέλους μπορεί να εναχθεί σε άλλο κράτος - μέλος: 1. α) ως προς τις διαφορές εκ συμβάσεως, ενώπιον του δικαστηρίου του

Μια διαφορετική άποψη για την ερμηνεία του άρθρου 17 της Σύμβασης των Βρυξελλών, και κατ' αναλογία για την εφαρμογή του άρθρου 23 του Κανονισμού 44/2001 ενδεχομένως να υποστηρίζεται⁸⁰ με βάση την υπόθεση ΔΕΚ *Meeth/Glacet*⁸¹. Σημειώνεται ωστόσο, ότι η απόφαση αφορούσε ζητήματα δικαιοδοσίας μεταξύ συμβαλλομένων κρατών (Γερμανίας και Γαλλίας) και δεν περιλαμβάνει καμία αναφορά σε ρήτρα παρέκτασης αρμοδιότητας δικαστηρίων μη συμβαλλόμενου κράτους⁸².

τόπου όπου εκπληρώθηκε ή οφείλει να εκπληρωθεί η παροχή, β) για τους σκοπούς της εφαρμογής της παρούσας διάταξης και εφόσον δεν συμφωνήθηκε διαφορετικά, ο τόπος εκπλήρωσης της επίδικης παροχής είναι: – εφόσον πρόκειται για πώληση εμπορευμάτων ο τόπος του κράτους - μέλους όπου, δυνάμει της σύμβασης έγινε ή έπρεπε να γίνει η παράδοση των εμπορευμάτων, – εφόσον πρόκειται για παροχή υπηρεσιών ο τόπος του κράτους - μέλους όπου, δυνάμει της σύμβασης έγινε ή έπρεπε να γίνει η παροχή των υπηρεσιών, γ) το στοιχείο α) εφαρμόζεται εφόσον δεν εφαρμόζεται το στοιχείο β), 2. (...), 3. ως προς τις ενοχές εξ' αδικπραξίας ή οιοσεί αδικπραξίας, ενώπιον του δικαστηρίου του τόπου όπου συνέβη ή ενδέχεται να συμβεί το ζημιόγνο γεγονός». Για τις αλλαγές στις ρυθμίσεις του Κανονισμού 44/2001 σε σχέση με τη Σύμβαση των Βρυξελλών γενικά αλλά και ειδικά για το άρθρο 5 παρ. 1 βλ. *Ταγαρά*, Η αναθεώρηση της Σύμβασης των Βρυξελλών με τον Κανονισμό 44/2001, ΝοΒ 2004, σ. 1143, 1145: «Η νέα διάταξη του άρθρου 5 σημείο 1 αποτελείται από τρεις (3) κανόνες. Ο πρώτος, υπό στοιχείο α, έχει, όπως προαναφέρθηκε, πανομοιότυπο περιεχόμενο μ' εκείνο της Σύμβασης (...), απονέμοντας διεθνή δικαιοδοσία στο δικαστήριο του τόπου εκπλήρωσης της επίδικης παροχής. Ακολουθεί η διάταξη του στοιχείου β', που όπως επίσης προαναφέρθηκε, εισάγει εξαίρεση για τις συμβάσεις πωλήσεως και υπηρεσιών, απονέμοντας διεθνή δικαιοδοσία στο δικαστήριο όπου, σύμφωνα με τη σύμβαση, τα προϊόντα/υπηρεσίες θα έπρεπε να παραδοθούν/παρασχεθούν. Ο τρίτος κανόνας, υπό στοιχείο γ', ορίζει ότι σε περίπτωση μη εφαρμογής του κανόνα υπό β' διατηρείται σε εφαρμογή ο κανόνας υπό α'». Βεβαίως όσον αφορά την υπαγωγή μιας σύμβασης στον κανόνα β' ή όχι ο *Ταγαράς* παρατηρεί σωστά ότι τίθεται θέμα νομικού χαρακτηρισμού. Για το θέμα αυτό διεξοδικά ο *Βασιλακάκης*, Ζητήματα διεθνούς δικαιοδοσίας και εφαρμοστέου δικαίου επί συμβάσεως διανομής (γνωμ.), ΔΕΕ 2004, 857, 858 επ., ο οποίος επιχειρηματολογεί υπέρ της άποψης ότι οι συμβάσεις διανομής εμπίπτουν στη ρύθμιση για τις συμβάσεις υπηρεσιών.

80. Βλ. *Κεραμέα/Κρεμλή/Ταγαρά*, Η Σύμβαση των Βρυξελλών για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση των αποφάσεων όπως ισχύει στην Ελλάδα, Ερμηνεία κατ' άρθρο (1989), σ. 152 επ.: «Ως προς τον προσδιορισμό των δικαστηρίων, στα οποία απονέμεται διεθνής δικαιοδοσία, τα μέρη διαθέτουν ευρύτατα περιθώρια επιλογής. Ναι μεν το άρθρο 17 αναφέρεται σε “ένα δικαστήριο ή τα δικαστήρια συμβαλλόμενου κράτους”, στην απόφαση όμως *Meeth/Glacet* (9.11.1978) το δικαστήριο ρητώς διευκρίνισε ότι η διατύπωση του άρθρου αυτού αφορά απλώς τη συνηθέστερη περίπτωση στην πράξη και δεν θα πρέπει συνεπώς να ερμηνευτεί κατά γράμμα αλλά υπό το πρίσμα της αρχής της αυτονομίας της βουλήσεως στην οποία στηρίζεται (σκέψη 5)».

81. 23/78, Συλλ. Νομολ. 1978, σ. 2133 επ.

82. Στην απόφαση αυτή, το δικαστήριο έκρινε τη διαφορά μεταξύ του επιχειρηματία εγκατεστημένου στη Γερμανία *Nikolaus Meeth*, και της γαλλικής ανώνυμης εταιρίας *Glacetal S.A.* Στη σύμβαση μεταξύ τους, τα μέρη όριζαν ως αρμόδια τα δικαστήρια της Γαλλίας αν ο *Meeth* ενήγαγε την *Glacetal* και τα δικαστήρια της Γερμανίας, αν η *Glacetal* ενήγαγε τον *Meeth*. Κατά την εκπλήρωση των εκατέρωθεν υποχρεώσεων που απέρρεαν από τη σύμβαση, και συγκεκριμένα, όταν ο *Meeth* καθυστέρησε τις πληρωμές του, η *Glacetal* τον ενήγαγε ενώπιον του αρμόδιου κατά τύπον γερμανικού

Το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων επιβεβαίωσε σχετικά πρόσφατα την εφαρμογή της εν λόγω διάταξης της Σύμβασης των Βρυξελλών σύμφωνα με τη γραμματική ερμηνεία της στην απόφαση *Coreck Maritime/Handelsveem*⁸³.

Στην υπόθεση αυτή, προέκυψε διαφορά των μερών από τη μεταφορά εμπορευμάτων και τη ζημία που προκλήθηκε σε αυτά. Το δικαστήριο του Ρότερνταμ απηύθυνε στο ΔΕΚ (μεταξύ άλλων) το ερώτημα, αν το άρθρο 17 της Σύμβασης των Βρυξελλών έχει εφαρμογή όταν η ρήτρα απονομής διεθνούς δικαιοδοσίας καθορίζει το δικαστήριο του τόπου της κύριας εγκατάστασης ενός των μερών της αρχικής συμφωνίας, αλλά δεν ορίζεται ότι η εγκατάσταση αυτή βρίσκεται στο έδαφος συμβαλλόμενου κράτους⁸⁴.

Στο ερώτημα αυτό το ΔΕΚ επανέλαβε ότι «όπως προκύπτει από το γράμμα του άρθρου 17, πρώτο εδάφιο, πρώτη περίοδος, της Συμβάσεως, η διάταξη αυτή έχει εφαρμογή μόνον υπό τη διττή προϋπόθεση⁸⁵, αφενός, ότι τουλάχιστον το ένα από τα μέρη της συμφωνίας έχει την κατοικία του στο έδαφος συμβαλλόμενου κράτους και, αφετέρου, ότι η ρήτρα απονομής διεθνούς δικαιοδοσίας καθορίζει ένα δικαστήριο ή

δικαστήριο. Κατά τη διαδικασία ενώπιον του δικαστηρίου ο Meeth έγειρε κάποιες αξιώσεις του για συμψηφισμό από τη ζημία που υπέστη λόγω της πλημμελούς εκπλήρωσης των υποχρεώσεων της Glacetal. Το δευτεροβάθμιο δικαστήριο που εξέτασε την υπόθεση θεώρησε ότι δεν είχε αρμοδιότητα εκδίκασης της αξίωσης συμψηφισμού, λόγω της συμφωνίας των μερών για την αρμοδιότητα των γαλλικών δικαστηρίων για αξιώσεις του Meeth εναντίον της Glacetal. Κατά την αίτηση ακυρώσεως που ασκήθηκε κατά της απόφασης αυτής, το Ανώτατο Γερμανικό Ακυρωτικό Δικαστήριο απηύθυνε στο ΔΕΚ το ερώτημα εάν «σύμφωνα με την πρώτη παράγραφο του άρθρου 17 της Σύμβασης των Βρυξελλών τα μέρη μιας σύμβασης πώλησης που κατοικούν σε διαφορετικά κράτη (μέλη) μπορούν να εναχθούν μόνο στα δικαστήρια των αντίστοιχων κρατών τους». Το ΔΕΚ απάντησε αρνητικά στο ερώτημα αυτό, ξεκαθαρίζοντας ότι «η πρώτη παράγραφος του άρθρου 17 της Σύμβασης της 27ης Σεπτεμβρίου 1968 για τη δικαιοδοσία και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις δεν μπορεί να ερμηνευθεί ότι απαγορεύει μια σύμβαση σύμφωνα με την οποία τα δύο μέρη μιας σύμβασης πώλησης, που κατοικούν σε διαφορετικά κράτη μπορούν να εναχθούν μόνο στα αντίστοιχα κράτη τους». Το ΔΕΚ διευκρίνισε επίσης ότι «η διατύπωση του άρθρου αυτού αφορά τη συνηθέστερη περίπτωση αλλά δεν πρέπει να ερμηνεύεται ως να αποκλείει το δικαίωμα των μερών να καθορίσουν δύο ή περισσότερα δικαστήρια για το σκοπό της διευθέτησης των διαφορών που προέκυψαν μεταξύ τους.» Το ΔΕΚ ερωτήθηκε περαιτέρω αν στην περίπτωση αυτή το γερμανικό δικαστήριο είχε δικαιοδοσία να κρίνει την αξίωση συμψηφισμού, ερώτημα στο οποίο το Δικαστήριο απάντησε θετικά με βάση τις αρχές της αυτονομίας της βούλησης και της οικονομίας της δίκης. Για το θέμα του συμψηφισμού βλ. και αμέσως παρακάτω υπό σημείο 6.

83. C-387/98, Συλλ. Νομολ. 2000, σ. I-937.

84. Η υπόθεση αφορούσε δηλαδή διαφορά σχετική με το κύρος μιας περιλαμβανομένης σε φορτωτικές ρήτρας απονομής διεθνούς δικαιοδοσίας. Η διαφορά υφίστατο μεταξύ αφενός της *Coreck Maritime GmbH*, εταιρίας γερμανικού δικαίου με έδρα το Αμβούργο (Γερμανία) εκδότριας των φορτωτικών, και αφετέρου της *Handelsveem BV*, νομίμου κομιστή των φορτωτικών, των *V. Berg and Sons Ltd* και *Man Producten Rotterdam BV*, κυρίων των εμπορευμάτων που μεταφέρθηκαν με τις εν λόγω φορτωτικές, καθώς και της *The Peoples Insurance Company of China*.

85. Η υπογράμμιση είναι της γράφουσας.

δικαστήρια συμβαλλόμενου κράτους⁸⁶. Έτσι, ο κανόνας αυτός, ο οποίος δικαιολογείται από το γεγονός ότι η Σύμβαση έχει ως σκοπό να διευκολύνει την αμοιβαία αναγνώριση και εκτέλεση δικαστικών αποφάσεων, παρέχει μια επιταγή ακριβείας, την οποία πρέπει να ικανοποιεί η ρήτρα απονομής διεθνούς δικαιοδοσίας⁸⁷. Και παρακάτω: «Όσον αφορά τη δεύτερη προϋπόθεση, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι το άρθρο 17 της Συμβάσεως δεν έχει εφαρμογή επί ρήτρας που καθορίζει το δικαστήριο τρίτου κράτους»⁸⁸.

Συνεπώς, στις περιπτώσεις αυτές, το άρθρο 17 της Σύμβασης των Βρυξελλών και ως εκ τούτου το πανομοιότυπο άρθρο 23 του Κανονισμού 44/2001 δεν έχουν εφαρμογή, με την έννοια ότι δεν εγκαθιστούν ρήτρα αποκλειστικής αρμοδιότητας. Ο εθνικός, δηλαδή ο έλληνας δικαστής, πρέπει να εξετάσει τότε εάν υπάρχει άλλη διάταξη που εγκαθιδρύει αρμοδιότητα σύμφωνα με το δίκαιο που ισχύει στην Ελλάδα, δηλαδή να εξετάσει αν βρίσκουν εφαρμογή άλλες διατάξεις της Σύμβασης Βρυξελλών - ή του Κανονισμού 44/2001, και εάν κάποια διάταξη εγκαθιδρύει αρμοδιότητα των ελληνικών δικαστηρίων, μπορεί να κρατήσει και να δικάσει την υπόθεση⁸⁹.

Υπενθυμίζεται ότι και η Σύμβαση του Λουγκάνο περιέχει στο άρθρο 17 παρ. 1 για την παρέκταση αρμοδιότητας την ίδια ακριβώς διατύπωση για την οποία ισχύουν επίσης οι ανωτέρω προβληματισμοί.

86. Η υπογράμμιση είναι της γράφουσας.

87. Βλ. σκέψη 18.

88. Βλ. σκέψη 19. Η υπογράμμιση είναι της γράφουσας.

89. Βλ. ωστόσο *Κεραμέως/Κρεμλί/Ταγαρά*, Η Σύμβαση των Βρυξελλών για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση των αποφάσεων όπως ισχύει στην Ελλάδα, Ερμηνεία κατ' άρθρο (1989), σ. 167, με αναφορά και σε μια διαφορετική ερμηνεία: «ειδικώς πάντως για τις περιπτώσεις που η ρήτρα απονέμει διεθνή δικαιοδοσία σε δικαστήριο τρίτης χώρας, υποστηρίζεται η άποψη ότι, εφόσον βεβαίως η ρήτρα είναι έγκυρη σύμφωνα με το εφαρμοστέο εθνικό δίκαιο, μπορεί να παρεκκλίνει από τις δικαιοδοτικές βάσεις της Σύμβασης, επομένως σε περίπτωση σύμβασης μεταξύ γερμανικής και αγγλικής εταιρίας που ορίζει τόπο εκτέλεσης στην Κοινότητα (λ.χ. Ολλανδία), απονέμει όμως διεθνή δικαιοδοσία στα ιαπωνικά δικαστήρια, αν η άσκηση της αγωγής γίνει κατά παράβαση της ρήτρας στο δικαστήριο του τόπου εκτέλεσης της σύμβασης ή στο δικαστήριο της έδρας της εναγομένης, η τελευταία να μπορεί να αντιτάξει ένσταση ελλείψεως διεθνούς δικαιοδοσίας επικαλούμενη τη ρήτρα παρέκτασης, αν είναι έγκυρη κατά το Ιαπωνικό δίκαιο». Οι παραπάνω συγγραφείς ξεκαθαρίζουν πάντως στην υποσημείωση 53 ό.α. ότι «η ερμηνεία αυτή φαίνεται να παραγνωρίζει την τρίτη παράγραφο του άρθρου 17». Η ερμηνεία αυτή φαίνεται να αντιβαίνει πλήρως στο γράμμα του άρθρου 17 παρ. 1 της Σύμβασης των Βρυξελλών και του άρθρου 23 παρ 1 του Κανονισμού 44/2001 καθώς και στην απόφαση του ΔΕΚ C-387/98 *Coreck Maritime/ Handelsveem*, Συλλ. Νομολ. 2000, σ. I-937. Σημειώνεται πάντως, ότι η παραπάνω ερμηνεία θα μπορούσε ενδεχομένως να βασιστεί ως ένα σημείο σε μια συγκεκριμένη ανάγνωση του άρθρου 4 παρ. 1 του Κανονισμού 44/2001 (και του αντίστοιχου άρθρου 4 της Σύμβασης των Βρυξελλών) στις περιπτώσεις που ένα από τα μέρη που συμφώνησαν τη ρήτρα παρέκτασης τρίτου κράτους και συγκεκριμένα ο εναγόμενος έχει και την κατοικία του σε τρίτο κράτος.

6. Ρήτρα αποκλειστικής δωσιδικίας και ένσταση συμψηφισμού

Στο πλαίσιο της καταγγελίας ή με οποιονδήποτε άλλο τρόπο τερματισμού της σύμβασης διανομής είναι δυνατόν να δημιουργηθούν εκατέρωθεν αξιώσεις των μερών. Πολλές φορές π.χ. ο διανομέας θα απαιτεί την επαναγορά αδιάθετου στοκ εμπορευμάτων και την καταβολή αποζημίωσης για παράνομη καταγγελία ή αποζημίωσης πελατείας, ενώ ο παραγωγός την αποπληρωμή τυχόν ανεξόφλητων οφειλών του διανομέα για εμπορεύματα που ο τελευταίος παρέλαβε πριν τη διακοπή της συνεργασίας αλλά αρνείται να πληρώσει ενόψει της καταγγελίας αυτής. Στις περιπτώσεις αυτές τίθεται το θέμα της αρμοδιότητας ενός δικαστηρίου για τις αξιώσεις που εμφανίζονται ως ένσταση συμψηφισμού έναντι μιας κύριας αξίωσης για την οποία είχε συμφωνηθεί διεθνής δικαιοδοσία διαφορετικού δικαστηρίου⁹⁰.

Το ζήτημα αυτό αντιμετώπισε το ΔΕΚ στην υπόθεση *Meeth/Glacet*⁹¹ όπου το δικαστήριο δέχθηκε ότι ενώπιον του κατά το άρθρο 17 της Σύμβασης των Βρυξελλών αρμόδιου δικαστηρίου προβάλλεται παραδεκτά ένσταση συμψηφισμού βασιζόμενη σε ανταπαίτηση που συνδέεται με την επίδικη έννομη σχέση, έστω και αν για την ανταπαίτηση αυτή έχει εγκύρως συμφωνηθεί παρέκταση υπέρ άλλου δικαστηρίου⁹².

Την παραπάνω απόφαση του ΔΕΚ φαίνεται πάντως να αγνόησε η απόφαση ΠΠρΑθ 5302/2002⁹³. Η απόφαση αφορούσε υπόθεση άκαιρης καταγγελίας εμπορικής αντιπροσωπείας με στοιχεία αθέμιτου ανταγωνισμού. Το δικαστήριο έκρινε ότι ήταν αναρμόδιο για την εκδίκαση ένστασης συμψηφισμού, λόγω της ύπαρξης ισχύουσας συμφωνίας παρέκτασης των διαδίκων⁹⁴. Το δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα αυτό εφαρμόζοντας ελληνικό δίκαιο σύμφωνα με την απόφαση του ΔΕΚ *Danvaern Production/Schuhfabriken*⁹⁵. Στην απόφαση αυτή το ΔΕΚ είχε διευκρινίσει όσον αφορά στην ερμηνεία του άρθρου 6 παρ. 3⁹⁶ της

90. Βεβαίως και το αντίθετο είναι πιθανό, να παραμένουν δηλαδή για την κύρια απαίτηση αρμόδια τα δικαστήρια μιας χώρας ενώ για την ανταπαίτηση να έχει συμφωνηθεί παρέκταση υπέρ των δικαστηρίων άλλης χώρας, βλ. *Σαχπεκίδου*, Η παρέκταση διεθνούς δικαιοδοσίας στον ενιαίο ευρωπαϊκό χώρο (2000), σ. 100.

91. 23/78, Συλλ. Νομολ. 1978, σ. 2133 επ.

92. Για το θέμα αυτό αναλυτικά και *Σαχπεκίδου*, Η παρέκταση διεθνούς δικαιοδοσίας στον ενιαίο ευρωπαϊκό χώρο (2000), σ. 100 επ.

93. ΕΕμπΔ 2003, 429 επ.

94. ΕΕμπΔ 2003, 429, 431 με περαιτέρω παραπομπή σε *Καρακατσάνη*, Ο συμψηφισμός με μονομερή δικαιοπραξία (1980), σ. 291 επ.

95. C-341/1993, Συλλ. Νομολ. 1995, σ. I-2053.

96. Σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ. 3 της Σύμβασης των Βρυξελλών «Πρόσωπο που έχει την κατοικία του στο έδαφος συμβαλλόμενου κράτους μπορεί επίσης να εναχθεί: 1. (...), 2. (...), 3. αν πρόκειται για ανταγωγή που απορρέει από την ίδια σύμβαση ή τα ίδια πραγματικά περιστατικά στα οποία

Σύμβασης των Βρυξελλών ότι όταν ο εναγόμενος επικαλείται ως απλό μέσο άμυνας χρηματική απαίτηση κατά του ενάγοντος, το εθνικό δίκαιο καθορίζει τα επιτρεπόμενα μέσα άμυνας και τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες μπορεί να γίνει επίκλησή της⁹⁷. Στο πλαίσιο αυτής της γενικής τοποθέτησης του ΔΕΚ υποστηρίζεται δικαίως ότι το δικαστήριο απέτυχε να δώσει σαφείς κατευθυντήριες γραμμές για την αντιμετώπιση των θεμάτων του συμψηφισμού συναφών ή και μη συναφών απαιτήσεων⁹⁸.

Στην απόφαση πάντως *Spitzley/Sommer*⁹⁹, το ΔΕΚ επιβεβαίωσε ότι το δικαστήριο συμβαλλόμενου κράτους, ενώπιον του οποίου ο ενάγων παρίσταται χωρίς να αμφισβητήσει τη διεθνή δικαιοδοσία του δικαστηρίου έχει διεθνή δικαιοδοσία βάσει του άρθρου 18 της Σύμβασης των Βρυξελλών και μπορεί να επιληφθεί ενστάσεως συμψηφισμού η οποία στηριζόταν σε διαφορετική σύμβαση ή πραγματικό από εκείνο που στηρίζει την αξίωση της αγωγής και για την οποία είχε συνομολογηθεί βάσει του άρθρου 17 της Σύμβασης των Βρυξελλών έγκυρη ρήτρα αποκλειστικής αρμοδιότητας άλλου συμβαλλόμενου κράτους. Μέσω δηλαδή της συμμετοχής χωρίς αντίρρηση του εναγομένου στη διαδικασία θεραπεύεται η αναρμοδιότητα του δικαστηρίου να δικάσει όχι μόνο την αγωγή αλλά και την ανταπαίτηση του εναγομένου που υποβλήθηκε σε συμψηφισμό¹⁰⁰.

Όπως πάντως έχει επισημανθεί ορθά, τα πολλαπλά πλεονεκτήματα της ενστάσεως συμψηφισμού και η επιτάχυνση της απονομής δικαιοσύνης που επιφέρει συνηγορούν υπέρ της εκδίκασεως της ένστασης από το δικαστήριο που έχει επιληφθεί και την κύρια αξίωση¹⁰¹. Αυτό σημαίνει αφενός ότι ο διανομέας θα μπορεί ενώπιον του ιδίου δικαστηρίου να αντιτάξει τις αξιώσεις του για αποζημίωση λόγω παράνομης καταγγελίας, αποζημίωση πελατείας ή επαναγορά

στηρίζεται η κύρια αγωγή, ενώπιον του δικαστηρίου όπου είναι εκκρεμής η αγωγή αυτή, 4. (...)». Η ίδια ακριβώς διατύπωση περιέχεται στο άρθρο 6 παρ. 3 της Σύμβασης του Λουγκάνο και επαναλαμβάνεται στο άρθρο 6 παρ. 3 του Κανονισμού 44/2001 όσον αφορά τη δυνατότητα προσώπου που κατοικεί σε έδαφος κράτους - μέλους να εναχθεί σε άλλο κράτος - μέλος.

97. Βλ. C-341/1993, *Danvaern Production/Schuhfabriken*, Συλλ. Νομολ. 1995, σ. I-2053.

98. Βλ. *Σαχπεκίδου*, Η παρέκταση διεθνούς δικαιοδοσίας στον ενιαίο ευρωπαϊκό χώρο (2000), σ. 100 επ. με την παρατήρηση ότι ακόμα και όταν υπάρχει ρήτρα που ορίζει ότι κάθε πλευρά θα ενάγεται μόνον ενώπιον των δικαστηρίων της χώρας της δεν είναι βέβαιο αν μπορεί να ερμηνευθεί κατά τρόπον ώστε να αποκλεισθεί ο συμψηφισμός ενώπιον του δικαστηρίου της αγωγής ή και το αντίθετο. Η ίδια πάντως τοποθετείται υπέρ της δυνατότητας συμψηφισμού.

99. 48/84, Συλλ. Νομολ. 1985, σ. 787 επ.

100. Βλ. και *Νίκα*, Οι Συμβάσεις Βρυξελλών και Λουγκάνο για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση αποφάσεων (1998), σ. 87.

101. Βλ. *Σαχπεκίδου*, Η παρέκταση διεθνούς δικαιοδοσίας στον ενιαίο ευρωπαϊκό χώρο (2000), σ.

103. Βλ. και *Geimer/Schütze*, *Europäisches Zivilverfahrensrecht. Kommentar zum EuGVÜ und zum Lugano - Übereinkommen* (1997), άρθρο 17, αριθ. 193 επ., *M. Kannengießer*, *Die Aufrechnung im international Privat- und Verfahrensrecht* (1998), σ. 192 επ.

στοκ στον παραγωγό που τον ενάγει για τυχόν ανεξόφλητα εμπορεύματα, αφετέρου ότι θα πρέπει να δεχθεί και τον αντίστοιχο συμψηφισμό των απαιτήσεων του παραγωγού για ανεξόφλητη οφειλή όταν ενάγει αυτός για να επιτύχει την αναγνώριση των παραπάνω απαιτήσεών του.

Κάπως διαφορετικό είναι το ζήτημα της ανταγωγής (δηλαδή αιτήματος καταψηφιστικού και όχι απλώς συμψηφισμού) στην περίπτωση ύπαρξης έγκυρης συμφωνίας παρεκτάσεως υπέρ διαφορετικού από το κατά νόμον αρμόδιο για μια αξίωση δικαστήριο, όταν ο φορέας της αξίωσης της ανταγωγής ενάγεται για άλλη αξίωση ενώπιον διαφορετικού δικαστηρίου παρέκτασης ή άλλως αρμόδιου δικαστηρίου. Παρά τη σχετική πρόβλεψη στο άρθρο 6 παρ. 3 του Κανονισμού 44/2001, της Σύμβασης των Βρυξελλών και της Σύμβασης του Λουγκάνο για τη δυνατότητα ανταγωγής σε συναφή ανταπαίτηση, τίθεται εκ νέου το ζήτημα εάν η συμφωνία παρεκτάσεως εμποδίζει τη συνεκδίκηση της ανταγωγής από το δικαστήριο αρμόδιο για την κύρια αγωγή¹⁰². Στο χώρο του εσωτερικού δικαίου υποστηρίζεται ότι η δωσιδικία της ανταγωγής υπερισχύει γενικά όλων των άλλων βάσεων δωσιδικίας, συνεπώς και εκείνης που θεμελιώνεται σε παρέκταση¹⁰³. Όσον αφορά τη διεθνή δικαιοδοσία υποστηρίζεται ωστόσο, ότι ορθότερο είναι η ανταγωγή να θεωρείται απαράδεκτη λόγω ελλείψεως διεθνούς δικαιοδοσίας του δικαστηρίου της κύριας αγωγής, με βασικότερο επιχείρημα το σεβασμό της αρχής της ιδιωτικής αυτονομίας¹⁰⁴. Και εδώ πάντως θεωρούμε ότι δε λείπουν επιχειρήματα προς την κατεύθυνση του παραδεκτού της ανταγωγής, και πάλι με βάση την αρχή της επιτάχυνσης της απονομής δικαιοσύνης.

7. Ρήτρα αποκλειστικής δωσιδικίας προς το συμφέρον ενός μόνο μέρους

Σύμφωνα με την παρ. 4 του άρθρου 17, τόσο της Σύμβασης των Βρυξελλών, όσο και της Σύμβασης του Λουγκάνο, «αν κάποιος όρος δικαιοδοσίας συμφωνήθηκε προς το συμφέρον μόνο ενός από τα μέρη, αυτό το μέρος έχει το δικαίωμα να εισάγει τη διαφορά ενώπιον οποιουδήποτε άλλου δικαστηρίου έχει αρμοδιότητα με βάση τη Σύμβαση αυτή»¹⁰⁵. Δηλαδή αν η σύμβαση διανομής περιέχει έγκυρη ρήτρα αποκλειστικής δικαιοδοσίας των δικαστηρίων της Δανίας ή

102. Βλ. Σαχπεκίδου, Η παρέκταση διεθνούς δικαιοδοσίας στον ενιαίο ευρωπαϊκό χώρο (2000), σ. 103 επ.

103. Βλ. Σαχπεκίδου, Η παρέκταση διεθνούς δικαιοδοσίας στον ενιαίο ευρωπαϊκό χώρο (2000), σ. 104 με περαιτέρω παραπομπές.

104. Βλ. Σαχπεκίδου, Η παρέκταση διεθνούς δικαιοδοσίας στον ενιαίο ευρωπαϊκό χώρο (2000), σ. 104.

105. Ο Κανονισμός 44/2001 δεν περιέχει αντίστοιχη ρύθμιση. Σύμφωνα με τον Ταγαρά, Η αναθεώρηση της Σύμβασης των Βρυξελλών με τον Κανονισμό 44/2001, ΝοΒ 2004, 1143, 1156 η κατάργηση της διάταξης αυτής οφείλεται πιθανότατα στις δυσχέρειες εξακρίβωσης κάθε φορά αν η συγκεκριμένη συμφωνία είχε πράγματι συμφωνηθεί προς όφελος ενός μόνο μέρους, καθώς και στην εκ του λόγου αυτού νομική ανασφάλεια.

κάποιας χώρας της ΕΖΕΣ, π.χ. της Ελβετίας¹⁰⁶, και έχει τεθεί υπέρ του παραγωγού, ο τελευταίος έχει δικαίωμα να εισάγει τη διαφορά και σε δικαστήριο άλλης χώρας που έχει δικαιοδοσία με άλλη διάταξη της Σύμβασης. Η διαπίστωση της συμφωνίας προς όφελος ενός μόνο μέρους κρίνεται από το δικαστή. Θα πρέπει πάντως να προκύπτει σαφώς τέτοια προτίμηση για ένα από τα μέρη¹⁰⁷. Σύμφωνα με το ΔΕΚ αυτό σημαίνει ότι η σχετική προτίμηση θα προκύπτει είτε από την ίδια τη διατύπωση της συμφωνίας, είτε από το σύνολο των ενδείξεων που μπορούν να συναχθούν από τη συμφωνία, είτε από τις συνθήκες υπό τις οποίες καταρτίστηκε αυτή¹⁰⁸. Τέτοιες συμφωνίες είναι και εκείνες στις οποίες αναφέρεται ρητά το μέρος που διατηρεί το δικαίωμα να προσφεύγει και σε δικαστήρια άλλου συμβαλλόμενου κράτους ή εκείνες με τις οποίες σ' ένα από τα μέρη δίνεται η δυνατότητα να προσφεύγει σε δικαστήρια περισσότερων συμβαλλόμενων κρατών¹⁰⁹. Πάντως, το γεγονός ότι ένα από τα μέρη έχει την κατοικία του σ' εκείνο το συμβαλλόμενο κράτος, τα δικαστήρια του οποίου καθόρισαν τα μέρη με τη συμφωνία παρέκτασης ότι θα έχουν διεθνή δικαιοδοσία, δεν αρκεί για το χαρακτηρισμό της συμφωνίας αυτής ως ευνοϊκής για το μέρος αυτό¹¹⁰. Εξάλλου, το δικαίωμα αυτό δε θα το έχει κατά κανόνα ο (Ελληνας) διανομέας, καθώς θα είναι πολύ δύσκολο να αποδείξει ότι η ρήτρα αποκλειστικής δικαιοδοσίας των αλλοδαπών δικαστηρίων τέθηκε προς το δικό του συμφέρον, παρά μόνο στην μάλλον απίθανη περίπτωση που η ρήτρα παρέκτασης περιέχει ρητά σχετική αναφορά.

8. Ρήτρα αποκλειστικής δικαιοδοσίας και αξίωση από αδικοπραξία

Όταν μια μακροχρόνια συνεργασία όπως αυτή που δημιουργείται στο πλαίσιο της σύμβασης διανομής φτάνει στο τέλος της με τρόπο που ο ένας ή και οι δύο αντισυμβαλλόμενοι έχουν σοβαρά παράπονα από τη συμπεριφορά του άλλου, συχνά τα μέρη επικαλούνται πράξεις που συνιστούν όχι μόνο παράβαση της σύμβασης αλλά και αδικοπραξία. Πράγματι, στην ελληνική πρακτική, ο διανομέας θα σωρεύσει στο δικόγραφο της αγωγής του μαζί με την αξίωση για αποζημίωση που απορρέει από τη σύμβαση και αξίωση αποζημίωσης λόγω αδικοπραξίας. Ένας από τους σημαντικότερους λόγους είναι βέβαια ότι στο πλαίσιο της αδικοπραξίας αποκαταστατέα είναι και η ηθική βλάβη, την οποία ο διανομέας έχει ενδεχομένως

106. Για θέματα διεθνούς δικαιοδοσίας όσον αφορά ειδικά την Ελβετία βλ. και Βασιλακάκη, Ζητήματα διεθνούς δικαιοδοσίας και Σύμβαση του Λουγκάνο (γνωμ.), ΔΕΕ 2006, σ. 132 επ.

107. Βλ. και Πατρίκιου, Η διεθνής δικαιοδοσία στη Σύμβαση των Βρυξελλών του 1968/1978/1982 (1990), σ. 56.

108. Βλ. ΔΕΚ 22/85, *Anterist/Credit Lyonnais*, Συλλ. Νομολ. 1986, σ. 1951 επ., σκέψη 14.

109. Βλ. Πατρίκιου, Η διεθνής δικαιοδοσία στη Σύμβαση των Βρυξελλών του 1968/1978/1982 (1990), σ. 56 επ.

110. Βλ. Πατρίκιου, Η διεθνής δικαιοδοσία στη Σύμβαση των Βρυξελλών του 1968/1978/1982 (1990), σ. 57.

υποστεί από π.χ. μια παράνομη καταγγελία και τη ζημία της φήμης της εταιρίας του.

Ζήτημα προκύπτει στις περιπτώσεις αυτές όταν τα μέρη συμπεριλαμβάνουν στη σύμβαση διανομής ρήτρα αποκλειστικής δωσιδικίας αλλοδαπών δικαστηρίων για τις διαφορές που θα προκύψουν στο πλαίσιο της σύμβασης. Τίθεται δηλαδή το ερώτημα αν τα ελληνικά δικαστήρια θα έχουν αρμοδιότητα να εκδικάσουν τις αδικοπρακτικής φύσεως αξιώσεις του Έλληνα διανομέα, παρά την ύπαρξη έγκυρης ρήτρας παρέκτασης αρμοδιότητας σύμφωνα με το άρθρο 23 του Κανονισμού 44/2001 ή το άρθρο 17 της Σύμβασης των Βρυξελλών ή του Λουγκάνο.

Στο ερώτημα αυτό η ελληνική νομολογία φαίνεται να τείνει προς την κατάφαση της αρμοδιότητας των ελληνικών δικαστηρίων για τις αδικοπρακτικές αξιώσεις. Έτσι, στην απόφαση ΕφΠειρ 351/1994¹¹¹ το δικαστήριο αποφάνθηκε ότι υφίσταται δικαιοδοσία των ελληνικών δικαστηρίων αφού ο τόπος όπου εκδηλώθηκε η ζημία και ο τόπος όπου έλαβε χώρα το ζημιόγONO γεγονός βρίσκονται στην ημεδαπή. Επίσης στην ΠΠρΑθ 5302/2002¹¹² το δικαστήριο έκανε δεκτή την αρμοδιότητά του για την εκδίκαση των αδικοπρακτικών αξιώσεων¹¹³ του Έλληνα εμπορικού αντιπροσώπου κατά του Ιταλού παραγωγού, παρά την ύπαρξη ρήτρας παρέκτασης αρμοδιότητας των ιταλικών δικαστηρίων. Το ίδιο αποφάνθηκε στην ΠΠρΘεσ 16013/2001¹¹⁴ το δικαστήριο παρά την ύπαρξη έγκυρης ρήτρας παρέκτασης αρμοδιότητας των γαλλικών δικαστηρίων¹¹⁵. Η θέση αυτή έχει υποστηριχθεί και από την ελληνική θεωρία¹¹⁶.

111. ΝοΒ 1996, σ. 658 με παρατηρήσεις Μουσταΐρα (662 επ.).

112. ΕΕμπΔ 2003, σ. 429.

113. Βλ. σχετικό απόσπασμα: «Στις 31.7.1995 η ως άνω (...) ιταλική εταιρία κατήγγειλε αιφνίδια τη μεταξύ αυτής και της (...) ημεδαπής εταιρίας από 1.9.1990 έγγραφη σύμβαση της εμπορικής πρακτορείας, ενώ έκτοτε ηρνεύτο να της πωλεί και παραδίδει εμπορεύματα προς λιανική πώληση, με επαχθείς συνέπειες για την τελευταία, που είχε επενδύσει την επιχειρηματική της δραστηριότητα στη συνεργασία της με την πρώτη (αλλοδαπή εταιρία). (...) Όλες δε οι προεκτεθείσες ενέργειες της (...) ιταλικής εταιρίας και των λοιπών συνεναγομένων της, που έλαβαν χώρα κάτω από τις παραπάνω προπεριγραφείσες και αποδειχθείσες συνθήκες, ήταν παράνομες και υπαίτιες, αφού έγιναν με σκοπό αθέμιτου ανταγωνισμού της (...) εταιρίας και αντίκειται στα χρηστά ήθη».

114. Βλ. Αρμ 2002, σ. 1627 με σημείωση Φ.Ο.

115. Βλ. ωστόσο ΕφΠειρ 203/1997, ΕΕμπΔ 1997, σ. 321, που με βάση την παλιότερη ΕφΑ 3078/77, ΕΝαυτΔ 1978, σ. 548 και εκφράζοντας μια καθώς φαίνεται παρωχημένη τάση της νομολογίας, αφού αναγνώρισε την εγκυρότητα της ρήτρας παρέκτασης αρμοδιότητας σύμφωνα με το άρθρο 17 της Σύμβασης Βρυξελλών επιβεβαίωσε την κρίση του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου ότι δεν υπάρχει αρμοδιότητα του Ελληνικού δικαστηρίου «ακόμα και αν η αγωγή στηρίζεται στην αδικοπραξία ανεξάρτητα από το ότι από το περιεχόμενό της δεν προκύπτει ότι σωρεύεται και αξίωση από αδικοπραξία».

116. Βλ. Γεωργακόπουλο, Αξίωση αποζημίωσης πελατείας διανομέα και καταχρηστική καταγγελία σύμβασης διανομής (γνωμ.), ΔΕΕ 1998, σ. 112, 119. Βλ. και Βασιλακάκη, Ζητήματα διεθνούς δικαιοδοσίας και εφαρμοστέου δικαίου επί συμβάσεως διανομής (γνωμ.), ΔΕΕ 2004, σ. 857,

Το ΔΕΚ φαίνεται επίσης στις αποφάσεις του όσον αφορά την εφαρμογή της Σύμβασης των Βρυξελλών για το ανάλογο θέμα να θεωρεί ότι από τη στιγμή που μια σχέση χαρακτηρίζεται ως μη συμβατική¹¹⁷, εφαρμοστέα είναι η διάταξη του άρθρου 5 παρ. 3, θεωρεί ωστόσο ότι δωσιδικία θεμελιώνεται μόνο για εκείνο το μέρος της διαφοράς που αφορά τις αξιώσεις αδικοπρακτικής φύσης¹¹⁸. Λογικά, αναμένεται να πάρει το ΔΕΚ την ίδια θέση και για τον Κανονισμό 44/2001.

Όσον αφορά τέλος το ειδικότερο θέμα αν επιτρέπεται συμφωνία παρεκτάσεως για αξιώσεις από αδικοπραξία, γίνεται δεκτό γενικά ότι εκ των προτέρων καταρτιζόμενες συμφωνίες διεθνούς δικαιοδοσίας για αδικοπρακτική ευθύνη, ιδιαίτερα όταν λειτουργούν εις βάρος του ζημιωθέντος και αφορούν πράξεις ή παραλείψεις εκ προθέσεως είναι συχνά αντίθετες στα χρηστά ήθη¹¹⁹. Όταν ωστόσο η έννομη σχέση προσδιορίζεται επαρκώς επειδή συνδέεται με κάποια συμβατική σχέση, όπως στις περιπτώσεις των συμβάσεων διανομής, υποστηρίζεται το επιτρεπτό της συμφωνίας παρεκτάσεως, εφόσον δεν παραμερίζεται η διεθνής δικαιοδοσία της χώρας όπου τελέστηκε η αδικοπραξία, αλλά απλώς η κατά τόπον αρμοδιότητα, ενώ κατά άλλη γνώμη προτείνεται το επιτρεπτό της συμφωνίας

862, *του ιδίου*, Ειδικές βάσεις διεθνούς δικαιοδοσίας επί διαφορών από σύμβαση και από αδικοπραξία (2004), σ. 193 επ. Σχετικά με τη συνομολόγηση ρήτρας παρεκτάσεως δικαιοδοσίας ως προς τις αδικοπρακτικές αξιώσεις απορρέουσες από παράβαση κανόνων για τον αθέμιτο ανταγωνισμό βλ. *Κεραμέως*, Εφαρμοστέο δίκαιο, υποκειμενικά όρια και αποτελέσματα συμφωνίας περί παρεκτάσεως της διεθνούς δικαιοδοσίας αλλοδαπών δικαστηρίων σε περίπτωση απλής παθητικής ομοδικίας (γνωμ.), Νομικές Μελέτες, Τόμος II (1994), σ. 552, 556 επ.

117. Η έννοια της αδικοπραξίας ερμηνεύεται κατά τρόπο αυτόνομο, βλ. ΔΕΚ 189/87, *Καλφέλης/Schroeder*, Συλλ. Νομολ. 1988, σ. 5565, C-51/97, *Réunion Euroéenne/Spliethoff's Bevrachtingskatoor*, Συλλ. Νομολ. 1998, σ. I-6511 = ΕΕμπΔ 1999, 177 με παρατηρήσεις *Αθανασίου* (181 επ.). Βλ. και *Κεραμέως*, Σύμβαση και αδικοπραξία κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, ΕΕυρΔ 2001 (Ειδικό Τεύχος), σ. 209, 215 ο οποίος ερμηνεύει τη νομολογία του ΔΕΚ ως προς το άρθρο 5 παρ. 3 ως συμπληρωματική του άρθρου 5 παρ. 1 με την έννοια ότι οποιαδήποτε αξίωση αποζημίωσης δεν υπάγεται στην έννοια της συμβάσεως κατά το άρθρο 5 παρ. 1 εντάσσεται στο πεδίο της αδικοπραξίας χωρίς περαιτέρω έλεγχο της νομικής της βασιμότητας. Βλ. και *Βασιλακάκη*, Ειδικές βάσεις διεθνούς δικαιοδοσίας επί διαφορών από σύμβαση και από αδικοπραξία (2004), σ. 173 επ., 177 επ.

118. Βλ. ΔΕΚ C-51/97, *Réunion Euroéenne/Spliethoff's Bevrachtingskatoor*, Συλλ. Νομολ. 1998, σ. I-6511 = ΕΕμπΔ 1999, 177 με παρατηρήσεις *Αθανασίου* (181 επ.), ΔΕΚ 189/87, *Καλφέλης/Schroeder*, Συλλ. Νομολ. 1988, σ. 5565. Βλ. για τις αποφάσεις αυτές και *Κεραμέως*, Σύμβαση και αδικοπραξία κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, ΕΕυρΔ 2001 (Ειδικό Τεύχος),

209, 215 επ., *Μακρίδου*, Αρμ 1990, 1165 επ. Βλ. και *Βασιλακάκη*, Ζητήματα διεθνούς δικαιοδοσίας και εφαρμοστέου δικαίου επί συμβάσεως διανομής (γνωμ.), ΔΕΕ 2004, 857, 862. Βλ. πάντως και την απόφαση του ΔΕΚ 34/82 *Peters/ZNAV* Συλλ. Νομολ. 1983, σ. 987, στην οποία γίνεται παραπομπή και στην εισήγηση του γενικού εισαγγελέα για την απόφαση *Καλφέλης/Schroeder*.

119. Βλ. *Σαχπεκίδου*, Η παρέκταση διεθνούς δικαιοδοσίας στον ενιαίο ευρωπαϊκό χώρο (2000), σ. 105.

παρέκτασης γενικώς¹²⁰.

B. Ρήτρα αλλοδαπού εφαρμοστέου δικαίου

Στο ίδιο τμήμα της σύμβασης διανομής όπου περιέχεται η ρήτρα αποκλειστικής δικαιοδοσίας των αλλοδαπών δικαστηρίων θα περιέχεται κατά κανόνα και η ρήτρα αλλοδαπού εφαρμοστέου δικαίου¹²¹. Συχνά μάλιστα, οι δύο ρήτρες θα συμπεριλαμβάνονται στην ίδια πρόταση που θα έχει περίπου ως εξής: «Για οποιαδήποτε διαφορά προκύψει από την παρούσα σύμβαση ως αποκλειστικά αρμόδια ορίζονται τα δικαστήρια της [εκάστοτε αλλοδαπής] χώρας, και εφαρμοστέο θα είναι το δίκαιο της [ίδιας χώρας]».

1. Τα πλεονεκτήματα για τον παραγωγό

Τα πλεονεκτήματα της εφαρμογής του δικαίου της επιλογής του αλλοδαπού παραγωγού είναι αυτονόητα. Ο παραγωγός είναι εξοικειωμένος με το δίκαιο που επιλέγει, το οποίο γνωρίζει και προτιμά. Στις περιπτώσεις πολυεθνικών εταιριών μάλιστα, ενδεχομένως η επιλογή του δικαίου να έχει γίνει κατόπιν σύγκρισης των διαφόρων δικαίων και επιλογής εκείνου που είναι λιγότερο προστατευτικό προς τους κατά τόπον διανομείς και πιο επωφελές για τον παραγωγό. Αυτό ισχύει κυρίως όσον αφορά στην καταγγελία της σύμβασης διανομής, τόσο σε σχέση με τις προϋποθέσεις καταγγελίας όσο και σε σχέση με τις συνέπειες αυτής, δηλαδή την υποχρέωση καταβολής αποζημίωσης πελατείας, ή άλλου είδους αποζημίωσης.

Καθώς μάλιστα η Ελλάδα αποτελεί ένα από τα κράτη των οποίων τα δικαστήρια έχουν συχνά αναγνωρίσει αξίωση αποζημίωσης πελατείας και στο διανομέα με την αναλογική εφαρμογή του προεδρικού διατάγματος 219/1991 για τις συμβάσεις εμπορικής αντιπροσωπείας¹²², το όφελος από την αποφυγή εφαρμογής του ελληνικού δικαίου είναι εμφανές.

2. Το ρυθμιστικό πλαίσιο για το εφαρμοστέο δίκαιο στις διεθνείς αστικές και εμπορικές διαφορές

Στις 19.6.1980 τα κράτη - μέλη της ΕΕ (τότε ΕΟΚ) υπέγραψαν στη Ρώμη τη

120. Βλ. *Σαχπεκίδου*, Η παρέκταση διεθνούς δικαιοδοσίας στον ενιαίο ευρωπαϊκό χώρο (2000), σ. 104 με περαιτέρω παραπομπές σε αλλοδαπή βιβλιογραφία.

121. Βλ. και *Σαχπεκίδου*, Η παρέκταση διεθνούς δικαιοδοσίας στον ενιαίο ευρωπαϊκό χώρο (2000), σ. 229.

122. Η ΑΠ 139/2006, ΔΕΕ, 2006, σ. 649 επιβεβαίωσε τη δυνατότητα αναλογικής εφαρμογής των διατάξεων του π.δ. 219/1991 για τους εμπορικούς αντιπροσώπους στις συμβάσεις διανομής επικυρώνοντας μια σειρά από πρωτοβάθμιες και εφετειακές αποφάσεις που προέβησαν σε αναλογική εφαρμογή, βλ. ενδεικτικά ΕφΑθ 5879/2005, ΔΕΕ 2006, σ. 192, ΕφΑθ 3628/2003, ΕλΔ 2004, σ. 1456, ΕφΑθ 2527/2003, ΕλΔ 2004, 1451, ΠΠρΚαλαμ 199/2004 (δημοσίευση Νόμος 369211).

«Σύμβαση περί εφαρμοστέου δικαίου στις συμβατικές ενοχές»¹²³. Οι διατάξεις της Σύμβασης αυτής αντικατέστησαν τους εθνικούς κανόνες σύγκρουσης του κάθε κράτους όσον αφορά τις συμβάσεις που υπάγονται στο καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής της¹²⁴ και που συνήφθησαν μετά τη θέση της σε ισχύ στο κράτος αυτό¹²⁵.

Διευκρινίζεται ότι παρόλο που η Σύμβαση της Ρώμης υπεγράφη μεταξύ των μελών της ΕΕ (τότε ΕΟΚ), η εφαρμογή της επεκτείνεται στις διεθνείς συμβατικές ενοχές με στοιχεία αλλοδαπότητας και εκτός της ΕΕ. Συγκεκριμένα, το άρθρο 2 της Σύμβασης ορίζει: «*Το καθοριζόμενο από την παρούσα Σύμβαση δίκαιο εφαρμόζεται ακόμα κι αν πρόκειται για δίκαιο μη συμβαλλόμενου κράτους*».

Η Σύμβαση άρχισε να ισχύει στην Ελλάδα από 1.4.1991. Από την ημέρα εκείνη στο ελληνικό ενοχικό διεθνές δίκαιο οι περισσότερες πλέον συμβατικές ενοχές υπάγονται στις διατάξεις της Σύμβασης της Ρώμης¹²⁶. Συνεπώς το άρθρο 25 ΑΚ συνεχίζει να ισχύει μόνο για τις συμβατικές ενοχές που εξαιρούνται από το καθ' ύλην πεδίο της Σύμβασης της Ρώμης¹²⁷.

123. Κυρωτικός νόμος 1792/1988. Για την εφαρμογή της Σύμβασης της Ρώμης βλ. έκθεση *Guilano/Lagarde*, Report on the Convention on the law applicable to contractual obligations, Official Journal C-282 της 31.10.1980, σ. 1 επ. Για τη δημιουργία της βλ. *Ταγαρά*, Ιστορικό της Κοινοτικής Σύμβασης Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου, ΕΕΕυρΔ 1983, 75 επ. Για τις αδυναμίες της Σύμβασης βλ. *Βρέλλη*, Η Σύμβαση της Ρώμης του 1980 για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές – Δέκα χρόνια εφαρμογής της από τα Ελληνικά Δικαστήρια (Πρακτικά Ημερίδας 14 Φεβρουαρίου 2002) (2003), σ. 17 επ.

124. Σημειώνεται ότι αν κατά την ερμηνεία της Σύμβασης της Ρώμης ορισμένη σχέση, που στο εθνικό ιδιωτικό διεθνές δίκαιο χαρακτηρίζεται π.χ. ως αδικοπραξία (και άρα κατά το ελληνικό σύστημα ιδ.δ.δ. διέπεται από τη *lex loci delicti commissi* – δηλαδή το άρθρο 26 ΑΚ) καλύπτεται από τη Σύμβαση, η Σύμβαση εφαρμόζεται στη θέση όλων των εθνικών κανόνων, βλ. *Βρέλλη*, Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο (2001), σ. 174.

125. Βλ. άρθρο 17 Σύμβασης της Ρώμης.

126. Βλ. *Βρέλλη*, Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο (2001), σ. 173. Το ίδιο ισχύει και για όσες δικαιοπραξίες υπάγονται στη Σύμβαση αυτή. Ο τύπος τους διέπεται όχι πλέον από τα δίκαια που ορίζει εφαρμοστέα στον τύπο της δικαιοπραξίας γενικώς το άρθρο 11 ΑΚ, αλλά από τα δίκαια που ορίζει εφαρμοστέα στον τύπο το άρθρο 9 της Σύμβασης της Ρώμης.

127. Οι πολλές αποφάσεις των ελληνικών δικαστηρίων λανθασμένα συνεχίζουν να εφαρμόζουν το άρθρο 25 ΑΚ (ή και το άρθρο 25) αντί των κανονικά εφαρμοστέων διατάξεων της Σύμβασης βλ. *Παπασιώπη - Πασιά*, Η εφαρμογή της Σύμβασης της Ρώμης του 1980 για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές από τα ελληνικά δικαστήρια, ΕπισκΕΔ 1998, σ. 297, 311 επ. της *ιδίας*, Η Εφαρμογή της Σύμβασης της Ρώμης για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές όπως ισχύει στην Ελλάδα (1991), σ. 306 επ., της *ιδίας*, Η Σύμβαση της Ρώμης του 1980 για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές – Δέκα χρόνια εφαρμογής της από τα Ελληνικά Δικαστήρια (Πρακτικά Ημερίδας 14 Φεβρουαρίου 2002) (2003), σ. 111 επ., *Χ. Παμπούκη*, Η Σύμβαση της Ρώμης του 1980 για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές – Δέκα χρόνια εφαρμογής της από τα Ελληνικά Δικαστήρια (Πρακτικά Ημερίδας 14 Φεβρουαρίου 2002) (2003), σ. 41, 51 επ., *Ταγαρά*, Η Σύμβαση της Ρώμης του 1980 για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές – Δέκα χρόνια εφαρμογής της από τα Ελληνικά Δικαστήρια (Πρακτικά Ημερίδας 14 Φεβρουαρίου 2002) (2003), σ. 31, 33. Κακή εφαρμογή της

Σημειώνεται, πάντως, ότι πρόσφατα συζητείται η αναθεώρηση και μετατροπή της Σύμβασης της Ρώμης σε Κανονισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης¹²⁸ κατά το πρότυπο της μετατροπής της Σύμβασης των Βρυξελλών στον Κανονισμό 44/2001, ενώ ταυτόχρονα συζητείται και η δημιουργία αντίστοιχου κανονισμού για τις εξωσυμβατικές ενοχές¹²⁹.

3. Ρήτρα αλλοδαπού δικαίου και εφαρμογή των ελληνικών διατάξεων αναγκαστικού δικαίου

Σύμφωνα με το άρθρο 3 παρ. 1 της Σύμβασης της Ρώμης μια σύμβαση διέπεται από το δίκαιο που επέλεξαν τα συμβαλλόμενα μέρη¹³⁰. Μάλιστα, σύμφωνα με το

Σύμβασης της Ρώμης έχει γίνει και από την ΠΠρΘεσ 2594/1997, Αρμ 1997, σ. 807 που αφορούσε σύμβαση εμπορικής αντιπροσωπείας συναφθείσα το 1994 και το δικαστήριο δεν προσέτρεξε στο τεκμήριο της χαρακτηριστικής παροχής.

128. Βλ. Πρόταση Κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές (Ρώμη I), COM (2005) 650 τελικό. Βλ. και το Πράσινο Βιβλίο που τέθηκε προς συζήτηση: Πράσινο Βιβλίο σχετικά με τη μετατροπή σε κοινοτική πράξη και τον εκσυγχρονισμό της σύμβασης της Ρώμης του 1980 για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές, COM (2002) 654 τελικό. Για το θέμα αυτό βλ. και *U. Magnus/P. Mankowski, The Green Paper on a Future Rome I Regulation on the Road to a Renewed European Private International Law of Contracts*, *ZvglRWiss* 103 (2004), σ. 131-189, *P. de Vareilles - Sommières, La communautarisation du droit international privé des contrats: remarques en marge de l'uniformisation européenne du droit des contrats*, in: *Mélanges en l'honneur de Paul Lagarde – Le droit international privé: esprit et méthodes* (2005), σ. 781-801, *Max-Planck Institute for Foreign Private and Private International Law – Comments on the European Commission's Green Paper on the conversion of the Rome Convention of 1980 on the law applicable to contractual obligations into a Community Instrument and its modernization*, *RabelsZ* 68 (2004), σ. 1-118.

129. Βλ. Πρόταση Κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για το εφαρμοστέο δίκαιο στις εξωσυμβατικές ενοχές (Ρώμη II), COM (2003) 427 τελικό. Βλ. και *P. de Vareilles - Sommières, La responsabilité civile dans la proposition de règlement communautaire sur la loi applicable aux obligations non contractuelles (Rome II)*, σε: *Les conflits de lois et le système juridique communautaire* (2004), σ. 185-203. Βλ. και *Τσούκα, Το ιδιωτικό διεθνές δίκαιο της κοινοτικής εννόμου τάξεως – προβλήματα και ιδιομορφίες*, *ΧριΙΔ* 2005, σ. 786 επ., 798 επ.

130. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 3 της Σύμβασης της Ρώμης:

«1. Η σύμβαση διέπεται από το δίκαιο που επέλεξαν τα συμβαλλόμενα μέρη. Η επιλογή αυτή πρέπει να είναι ρητή ή να συνάγεται με βεβαιότητα από τις διατάξεις της σύμβασης ή τα δεδομένα της υπόθεσης. Με την επιλογή αυτή οι συμβαλλόμενοι μπορούν να ορίσουν το εφαρμοστέο δίκαιο στο σύνολο ή σε μέρος μόνο της σύμβασής τους.

2. Τα συμβαλλόμενα μέρη μπορούν να συμφωνήσουν οποτεδήποτε την υπαγωγή της σύμβασής τους σε δίκαιο άλλο από εκείνο που, σύμφωνα είτε με προηγούμενη επιλογή κατά το παρόν άρθρο είτε με άλλες διατάξεις της παρούσας σύμβασης τη διείπε προηγουμένως. Κάθε σχετική με τον καθορισμό του εφαρμοστέου δικαίου τροποποίηση μετά τη σύναψη της σύμβασης δε θίγει κατά το άρθρο 9 τυπικό κύρος της ούτε τα δικαιώματα των τρίτων.

άρθρο 3 παρ. 1 η επιλογή του εφαρμοστέου δικαίου μπορεί να είναι και σιωπηρή (ή έμμεση)¹³¹. Επίσης, οι συμβαλλόμενοι μπορούν να ορίσουν εφαρμοστέο δίκαιο ακόμη και για μέρος μόνο της σύμβασής τους¹³².

Τα μέρη απολαμβάνουν επομένως ευρύτατη συμβατική ελευθερία¹³³ και εφόσον έχουν καταρτίσει εγκύτως¹³⁴ ρήτρα εφαρμοστέου δικαίου, το δίκαιο που ορίζει η ρήτρα αυτή θα διέπει τη σύμβαση διανομής.

Καθώς, ωστόσο, οι διατάξεις του αλλοδαπού δικαίου της επιλογής του παραγωγού θα είναι συχνά λιγότερο προστατευτικές από τις αντίστοιχες διατάξεις του ελληνικού δικαίου, ο έλληνας διανομέας θα έχει κάθε συμφέρον να επιτύχει την εφαρμογή κάποιων τουλάχιστον από τις προστατευτικές αυτές διατάξεις. Έτσι, προκύπτει το θέμα της εφαρμογής ελληνικών διατάξεων αναγκαστικού δικαίου.

3. Η επιλογή από τα συμβαλλόμενα μέρη αλλοδαπού δικαίου, έστω και αν συνοδεύεται από επιλογή αλλοδαπού δικαστηρίου, δεν είναι δυνατόν, όταν κατά τον χρόνο της επιλογής όλα τα άλλα δεδομένα της περίπτωσης εντοπίζονται σε μια μόνο χώρα, να θίξει την εφαρμογή εκείνων των διατάξεων από τις οποίες το δίκαιο της χώρας αυτής δεν επιτρέπει παρέκκλιση με σύμβαση και που αναφέρονται παρακάτω ως «διατάξεις αναγκαστικού δικαίου».

4. Η ύπαρξη και το κύρος της συμφωνίας των συμβαλλομένων διέπονται από τις διατάξεις των άρθρων 8, 9 και 11».

131. Χωρίς πάντως η διατύπωση αυτή να καταλαμβάνει και τη λεγόμενη υποθετική βούληση των μερών, όπως επισημαίνεται και στην έκθεση *Guiliano/Lagarde*, Report on the Convention on the law applicable to contractual obligations, Official Journal C-282 της 31.10.1980, σ. 17 I, βλ. *Ταγαρά*, Η Σύμβαση της Ρώμης του 1980 για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές – Δέκα χρόνια εφαρμογής της από τα Ελληνικά Δικαστήρια (Πρακτικά Ημερίδας 14 Φεβρουαρίου 2002) (2003), σ. 31, 34. Από την αρχή αυτή δε φαίνεται να παρέκκλίνει ούτε η αντίστοιχη διάταξη (άρθρο 3 παρ. 1) της Πρότασης Κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές (Ρώμη I), COM (2003) 427 τελικό.

132. Βλ. άρθρο 3 παρ. 1 ως άνω. Για το λεγόμενο *dépeçage* βλ. *Ταγαρά*, Η Σύμβαση της Ρώμης του 1980 για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές – Δέκα χρόνια εφαρμογής της από τα Ελληνικά Δικαστήρια (Πρακτικά Ημερίδας 14 Φεβρουαρίου 2002) (2003), σ. 31, 33.

133. Όριο αποτελεί πάντως η πρόθεση καταστρατήγησης του δικαίου του δικάζοντος δικαστή, βλ. ΕφΠειρ 840/2000, ΔΕΕ 2000, σ. 1262 όπου το δικαστήριο εφάρμοσε ελληνικό δίκαιο αφού θεώρησε ότι η ρήτρα αλλοδαπού δικαίου είχε συμφωνηθεί για λόγους καταστρατήγησης του ελληνικού δικαίου. Βλ. και ΑΠ 591/2002, ΔΕΕ 2003, σ. 187 με παρατηρήσεις *Αθανασίου/Σταματιάδη* (189 επ.). Ότι παρόλο που δεν υπάρχει ρητή επιφύλαξη της καταστρατήγησης ο δικάζων δικαστής μπορεί να εφαρμόσει τη γενική αυτή αρχή κάνοντας χρήση των αρχών του δικού του δικαίου, βλ. *Χ. Παμπούκη*, Η επιλογή του εφαρμοστέου δικαίου και οι κανόνες αμέσου εφαρμογής στη σύμβαση της Ρώμης για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές, ΝοΒ 1992, σ. 1327, 1337.

134. Για την ύπαρξη και το κύρος της σχετικής ρήτρας βλ. τη ρύθμιση του άρθρου 8, για τον τύπο βλ. το άρθρο 9 και για τη δικαιοπρακτική ικανότητα βλ. το άρθρο 11 της Σύμβασης της Ρώμης. Βλ. και άρθρο 3 παρ. 6 της Πρότασης Κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές (Ρώμη I), COM (2003) 427 τελικό, που παραπέμπει στα άρθρα 9, 10 και 12 της Πρότασης για τα θέματα της ύπαρξης και ισχύος της έκφρασης της βούλησης των μερών.

Το επιχείρημα που προβάλλεται συνήθως στο πλαίσιο αυτό έχει να κάνει με το γεγονός ότι μια σύμβαση διανομής προϊόντων στον ελλαδικό χώρο θα παρουσιάζει στενό δεσμό με την Ελλάδα, είτε γιατί η καταρτίστηκε εδώ, είτε γιατί τα εμπορεύματα ήταν παραδοτέα στην Ελλάδα, είτε τέλος, γιατί η κύρια παροχή της σύμβασης, δηλαδή η διανομή των προϊόντων, οφείλεται στην Ελλάδα. Εφόσον λοιπόν, η σύμβαση παρουσιάζει τόσο στενό δεσμό με την Ελλάδα, τίθεται το θέμα κατά πόσον είναι αρμόζον να μπορεί ο παραγωγός να παρακάμψει την εφαρμογή των προστατευτικών για το διανομέα διατάξεων αναγκαστικού δικαίου (π.χ. ενδεχομένως την αναλογική εφαρμογή του π.δ. 219/1991 και την υποχρέωση αποζημίωσης πελατείας).

Παρόλο που συχνά ο αποκλεισμός των αξιώσεων που αναγνωρίζει το ελληνικό δίκαιο στο διανομέα αντιτίθεται στο κοινό αίσθημα δικαίου, ενόψει του άρθρου 3 παρ. 1 της Σύμβασης της Ρώμης, η εφαρμογή των διατάξεων του ελληνικού δικαίου, όταν υπάρχει έγκυρη ρήτρα αποκλειστικής αρμοδιότητας αλλοδαπού δικαστηρίου μαζί με ρήτρα εφαρμογής αλλοδαπού δικαίου, κατά κανόνα δε θα είναι δυνατή. Ως επί το πλείστον θα εφαρμόζεται το αλλοδαπό δίκαιο και, εάν αυτό δεν προβλέπει αποζημίωση, ο διανομέας θα μένει απροστάτευτος.

Εξαιρέση, με αβέβαιη ωστόσο εφαρμογή και ως εκ τούτου αβέβαιη αποτελεσματικότητα, είναι η επίκληση ενώπιον του αλλοδαπού δικαστηρίου του άρθρου 3 παρ. 3 της Σύμβασης της Ρώμης, σύμφωνα με το οποίο «η επιλογή από τα συμβαλλόμενα μέρη αλλοδαπού δικαίου, έστω και αν συνοδεύεται από επιλογή αλλοδαπού δικαστηρίου, δεν είναι δυνατόν, όταν κατά το χρόνο της επιλογής όλα τα άλλα δεδομένα της περίπτωσης εντοπίζονται σε μια μόνο χώρα, να θίξει την εφαρμογή εκείνων των διατάξεων από τις οποίες το δίκαιο της χώρας αυτής δεν επιτρέπει παρέκκλιση με σύμβαση και που αναφέρονται παρακάτω ως “διατάξεις αναγκαστικού δικαίου”»¹³⁵. Όπως γίνεται βέβαια σαφές από το ίδιο το γράμμα της διάταξης αυτής, προϋπόθεση εφαρμογής της είναι «όλα τα άλλα δεδομένα της περίπτωσης» να «εντοπίζονται σε μια μόνο χώρα», προϋπόθεση που επομένως περιορίζει αρκετά το πεδίο εφαρμογής της¹³⁶.

Το άρθρο 7 παρ. 1 της Σύμβασης της Ρώμης προβλέπει ωστόσο μια περαιτέρω δυνατότητα: «Κατά την εφαρμογή του δικαίου μιας συγκεκριμένης χώρας σύμφωνα με την παρούσα σύμβαση είναι δυνατό να δοθεί ισχύς στις αναγκαστικού δικαίου διατάξεις άλλης χώρας με την οποία η περίπτωση παρουσιάζει στενό σύνδεσμο, αν

135. Βλ. την αντίστοιχη ρύθμιση και στο άρθρο 3 παρ. 4 της Πρότασης Κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές (Ρώμη I), COM (2003) 427 τελικό.

136. Βλ. για τη διάταξη αυτή *Μειδάνη*, Η δημόσια τάξη στο κοινοτικό ιδιωτικό διεθνές δίκαιο (2003), σ. 355. Βλ. και έκθεση *Guiliano/Lagarde*, Report on the Convention on the law applicable to contractual obligations, Official Journal C-282 της 31.10.1980, σ. 18.

και στο μέτρο που, σύμφωνα με το δίκαιο της τελευταίας αυτής χώρας, οι διατάξεις αυτές είναι εφαρμοστέες οποιοδήποτε δίκαιο κι αν διέπει τη σύμβαση. Για να αποφασισθεί αν θα δοθεί ισχύς σ' αυτές τις αναγκαστικού δικαίου διατάξεις, θα ληφθεί υπόψη η φύση και ο σκοπός τους καθώς και οι συνέπειες της εφαρμογής ή μη εφαρμογής τους». Η διάταξη αυτή προσφέρει μια ευρύτερη ευχέρεια στον δικαστή δίνοντας του τη δυνατότητα δώσει ισχύ «στις αναγκαστικού δικαίου διατάξεις άλλης χώρας με την οποία η περίπτωση παρουσιάζει στενό σύνδεσμο».

Η αποδοχή βεβαίως των προϋποθέσεων της εφαρμογής των παραπάνω διατάξεων¹³⁷, και ως εκ τούτου των διατάξεων του ελληνικού αναγκαστικού δικαίου, επαφίεται στην απόλυτη κρίση του αλλοδαπού δικαστηρίου¹³⁸. Θεωρούμε ότι στην πράξη ένα αλλοδαπό δικαστήριο σπανίως θα εφαρμόσει δικαϊκούς κανόνες ενός άλλου κράτους, αν μπορεί να το αποφύγει. Ο διανομέας ωστόσο θα μπορεί ευκολότερα να επιτύχει την εφαρμογή κανόνων του ελληνικού δικαίου στην περίπτωση που η ρήτρα επιλογής αλλοδαπού δικαίου δε συνοδεύεται από (έγκυρη) ρήτρα αποκλειστικής δικαιοδοσίας αλλοδαπού δικαστηρίου¹³⁹. Ο Έλληνας δικαστής δηλαδή, θα έκανε πολύ πιο εύκολα χρήση των δυνατοτήτων των άρθρων 3 παρ. 3 και 7 παρ. 1 της Σύμβασης της Ρώμης, εάν υπήρχε δικαιοδοσία ελληνικού δικαστηρίου, από τον αλλοδαπό δικαστή, που τείνει φυσικά στην εφαρμογή των διατάξεων του κράτους της έδρας του δικαστηρίου του.

137. Για σύγκριση των δύο αυτών διατάξεων βλ. *Χ. Παμπούκη*, Η επιλογή του εφαρμοστέου δικαίου και οι κανόνες αμέσου εφαρμογής στη σύμβαση της Ρώμης για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές, ΝοΒ 1992, σ. 1327, 1338. Συνοπτικά αναφέρεται ότι το άρθρο 7 παρ. 1 επιτρέπει να εφαρμοστούν οι διατάξεις αναγκαστικού δικαίου του δικαίου της χώρας με την οποία η σύμβαση παρουσιάζει στενό σύνδεσμο, ενώ το άρθρο 3 παρ. 3 επιτάσσει την εφαρμογή των διατάξεων αναγκαστικού δικαίου της χώρας στην οποία όμως πρέπει να εντοπίζονται όλα τα δεδομένα της περίπτωσης.

138. Για την εφαρμογή του άρθρου 7 παρ. 1 βλ. και *Βρέλλη*, Η Σύμβαση της Ρώμης του 1980 για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές – Δέκα χρόνια εφαρμογής της από τα Ελληνικά Δικαστήρια (Πρακτικά Ημερίδας 14 Φεβρουαρίου 2002) (2003), σ. 17, 29 επ., *Γραμματικάκη - Αλεξίου/Παπασιώπη - Πασιά/Βασιλακάκη*, *Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο* (2002), σ. 301 επ.

139. Το παράθυρο που προσφέρει αυτή η δυνατότητα περιορίζεται πάντως από την Πρόταση Κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές (Ρώμη Ι), COM (2003) 427 τελικό, άρθρο 3 παρ. 1 σύμφωνα με το οποίο εάν τα μέρη έχουν συμφωνήσει ρήτρα παρέκτασης αρμοδιότητας των δικαστηρίων ενός κράτους - μέλους θα τεκμαίρεται ότι έχουν συμφωνήσει ως εφαρμοστέο το δίκαιο αυτού του κράτους - μέλους. Κατά της υιοθέτησης τέτοιων τεκμηρίων είχε τεθεί πάντως το Υπουργείο Δικαιοσύνης της Γερμανίας στις από 6 Οκτωβρίου 2003 Απαντήσεις του στα Ερωτήματα του Πράσινου Βιβλίου [COM (2002) 654 τελικό] σχετικά με τη μετατροπή σε κοινοτική πράξη και τον εκσυγχρονισμό της σύμβασης της Ρώμης του 1980 για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές, σελίδα 7, ερώτηση 9. Η θέση του Γερμανικού Υπουργείου Δικαιοσύνης βρίσκεται στο διαδίκτυο στην παρακάτω ηλεκτρονική διεύθυνση: http://ec.europa.eu/justice_home/news/consulting_public/rome_i/doc/bundesrepublik_deutschland_de.pdf

Στο πλαίσιο της ίδιας προβληματικής ενδιαφέρον παρουσιάζει και η ρύθμιση του άρθρου 7 παρ. 2 της Σύμβασης της Ρώμης: «Οι διατάξεις της παρούσας σύμβασης δεν μπορούν να θίξουν την εφαρμογή των κανόνων δικαίου της χώρας του δικάζοντος δικαστή, που ρυθμίζουν αναγκαστικά την περίπτωση ανεξάρτητα από το εφαρμοστέο στη σύμβαση δίκαιο». Παρά το γεγονός ότι το άρθρο 7 κάνει λόγο για «κανόνες αναγκαστικού δικαίου» γίνεται δεκτό ότι η παράγραφος 2 του άρθρου 7 δεν αναφέρεται σε αυτούς αλλά στους κανόνες «αμέσου εφαρμογής»¹⁴⁰. Ως τέτοιοι θεωρούνται οι εξαιρετικά επιτακτικοί κανόνες των οποίων η εφαρμογή είναι απαραίτητη για τη διατήρηση της πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής οργάνωσης κάποιας χώρας¹⁴¹.

Ο ακριβής προσδιορισμός των κανόνων αμέσου εφαρμογής είναι βεβαίως

140. Βλ. Βρέλλη, *Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο* (2001), σ. 20 επ., *του ιδίου*, Η Σύμβαση της Ρώμης του 1980 για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές – Δέκα χρόνια εφαρμογής της από τα Ελληνικά Δικαστήρια (Πρακτικά Ημερίδας 14 Φεβρουαρίου 2002) (2003), σ. 17, 28, *Γραμματικάκη - Αλεξίου/Παπασιώπη - Πασιά/Βασιλακάκη*, *Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο* (2002), σ. 298 επ., *Καΐση*, Εκφάνσεις της δημόσιας τάξης στην αναγνώριση και εκτέλεση αλλοδαπών δικαστικών και διαιτητικών αποφάσεων (2003), σ. 34 επ., *Χ. Παμπούκη*, Η επιλογή του εφαρμοστέου δικαίου και οι κανόνες αμέσου εφαρμογής στη σύμβαση της Ρώμης για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές, ΝοΒ 1992, 1327, 1338 επ., *Παπασιώπη - Πασιά*, Κανόνες αμέσου εφαρμογής και θέματα ουσιαστικού ιδιωτικού διεθνούς δικαίου (1989), σ. 20, *της ίδιας*, Η Σύμβαση της Ρώμης του 1980 για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές – Δέκα χρόνια εφαρμογής της από τα Ελληνικά Δικαστήρια (Πρακτικά Ημερίδας 14 Φεβρουαρίου 2002) (2003), σ. 111, 121 επ. Βλ. και *Βασιλακάκη*, Ζητήματα διεθνούς δικαιοδοσίας και εφαρμοστέου δικαίου επί συμβάσεως διανομής (γνωμ.), ΔΕΕ 2004, σ. 857, 867, υποσημείωση 25: «η κύρια διαφορά που εννιάει μεταξύ των κανόνων αμέσου εφαρμογής και των κανόνων αναγκαστικού δικαίου είναι ότι οι μεν πρώτοι καλούνται σε εφαρμογή προτού καν αρχίσει ο μηχανισμός εξεύρεσης του εφαρμοστέου δικαίου μέσω του αρμόδιου κανόνα συνδέσεως, ενώ οι δεύτεροι καλούνται σε εφαρμογή αμέσως μετά ή παράλληλα»).

141. Τη μεθοδολογική ιδιαιτερότητα των κανόνων αμέσου εφαρμογής ανέδειξε ο Φωκίονας Φραντζεσκάκης που έδωσε και τον κλαστικό ορισμό, βλ. *Francescakis*, Quelques précisions sur les "lois d'application immédiates" et leur rapports avec les règles de conflits de lois, *Rev. Critique* 1966, 1, *του ιδίου*, Y a-t-il du nouveau en matière d'ordre public?, *Trav. Com. Français d.i.p.* 1971, 149. Βλ. και *Χ. Παμπούκη*, Η επιλογή του εφαρμοστέου δικαίου και οι κανόνες αμέσου εφαρμογής στη σύμβαση της Ρώμης για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές, ΝοΒ 1992, σ. 1327, 1339, *Μειδάνη*, Η δημόσια τάξη στο κοινοτικό ιδιωτικό διεθνές δίκαιο (2003), σ. 360 επ., *Γραμματικάκη - Αλεξίου/Παπασιώπη - Πασιά/Βασιλακάκη*, *Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο* (2002), σ. 298 επ.: «Οι κανόνες αμέσου εφαρμογής είναι κανόνες αναγκαστικού δικαίου. Πλην όμως δεν είναι όλοι οι κανόνες αναγκαστικού δικαίου μιας πολιτείας αλλά μόνον ένα μέρος αυτών. Ειδικότερα, είναι οι κανόνες εκείνοι για τους οποίους το ενδιαφέρον του κράτους είναι τόσο μεγάλο, ώστε δεν είναι δυνατόν να βρεθούν αυτοί σε συναγωνισμό με αλλοδαπούς κανόνες (...). Τέτοιοι κανόνες είναι π.χ. οι κανόνες που στοχεύουν στην προστασία του αδυνάτου μέρους της συναλλαγής, των καταναλωτών, των εργατών, στην προστασία του εθνικού νομίματος, της οικονομίας, αλλά και νομοθετικές ρυθμίσεις καθαρά αστικού δικαίου όπως π.χ. τα διπλώματα ευρεσιτεχνίας ή οι συμβάσεις εκμίσθωσης (...)

δυσχερής¹⁴². Οι αποφάσεις ελληνικών δικαστηρίων που εφαρμόζουν κανόνες άμεσης εφαρμογής με βάση το άρθρο 7 παρ. 2 της Σύμβασης της Ρώμης αφορούν συνήθως σε θέματα προστασίας των εργαζομένων¹⁴³. Έχει ωστόσο τεθεί το ερώτημα, αν η παροχή προστασίας στον οικονομικώς ασθενέστερο πρέπει να επεκταθεί και σε άλλους δικαιοκούς τομείς με σκοπό την εύρυθμη λειτουργία της οικονομίας¹⁴⁴, και συγκεκριμένα στις συμβάσεις αντιπροσωπείας και διανομής. Ο προβληματισμός αυτός φαίνεται εύλογος, ειδικά ενόψει της δυνατότητας παραλληλισμού της ανάγκης προστασίας του εργαζομένου από τον διαπραγματευτικά ισχυρότερο εργοδότη, με την ανάγκη προστασίας του αντιπροσώπου ή του διανομέα από τον κατά τεκμήριο διαπραγματευτικά ισχυρότερο παραγωγό.

Στο πλαίσιο αυτό, υποστηρίζεται ότι οι διατάξεις του π.δ. 219/1991, οι οποίες αποτελούν προσαρμογή του εσωτερικού δικαίου προς το κοινοτικό είναι ιδιαίτερα σημαντικές για την εύρυθμη λειτουργία της εγχώριας οικονομίας και μπορούν να θέσουν θέμα εφαρμογής του άρθρου 7 παρ. 2 της Σύμβασης της Ρώμης¹⁴⁵. Διευκρινίζεται μάλιστα, ότι τα κριτήρια προσδιορισμού των κανόνων άμεσου εφαρμογής, δηλαδή κατά πρώτον, το λειτουργικό κριτήριο (κανόνας κοινωνικής οργάνωσης που αφορά μια συγκεκριμένη κατηγορία έννομων σχέσεων) και κατά δεύτερον το ορθολογικό κριτήριο (κανόνας άμεσου εφαρμογής απαραίτητος για την κοινωνική οργάνωση και για περιπτώσεις με στοιχείο αλλοδαπότητας) ικανοποιούνται καθώς η Οδηγία 86/653¹⁴⁶ αφορά συγκεκριμένα στην εμπορική αντιπροσωπεία και δεν υφίσταται ιδιαίτερος λόγος να γίνεται διάκριση μεταξύ ενδοκοινοτικών και εξωκοινοτικών συμβατικών σχέσεων που εντάσσονται στο πεδίο εφαρμογής της, εφόσον ο αντιπρόσωπος δραστηριοποιείται εντός της ΕΕ¹⁴⁷.

142. Βλ. *Χ. Παμπούκη*, Η επιλογή του εφαρμοστέου δικαίου και οι κανόνες άμεσου εφαρμογής στη σύμβαση της Ρώμης για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενochές, ΝοΒ 1992, σ. 1327, 1339. Βλ. πάντως και *Μεϊδάνη*, Η δημόσια τάξη στο κοινοτικό ιδιωτικό διεθνές δίκαιο (2003), σ. 363 επ. με αναφορά στα κριτήρια που μπορούν να χρησιμοποιηθούν από το δικαστή για τον εντοπισμό των κανόνων άμεσου εφαρμογής και εκτεταμένη ανάλυση αυτών.

143. Βλ. και *Βασιλακάκη*, Ζητήματα διεθνούς δικαιοδοσίας και εφαρμοστέου δικαίου επί συμβάσεως διανομής (γνωμ.), ΔΕΕ 2004, σ. 857, 868 με περαιτέρω παραπομπές σε ΕφΠειρ 1286/2000 ΕπισκΕΔ 2001, σ. 1042, ΕφΠειρ 520/1993 ΕΝαυτΔ 1993, σ. 431 με παρατηρήσεις *Καμβύση* (437), ΕφΠειρ 250/1996 ΕΝαυτΔ 1996, σ. 344, ΕφΠειρ 678/1992 ΕΝαυτΔ 1993, σ. 11, ΕφΠειρ 545/1994 ΕΝαυτΔ 1995, σ. 353. Αντίθετη πάντως η ΑΠ 541/2001, ΧρΙΔ 2001, σ. 894.

144. Βλ. *Βασιλακάκη*, Ζητήματα διεθνούς δικαιοδοσίας και εφαρμοστέου δικαίου επί συμβάσεως διανομής (γνωμ.), ΔΕΕ 2004, σ. 857, 868.

145. Βλ. *Βασιλακάκη*, Ζητήματα διεθνούς δικαιοδοσίας και εφαρμοστέου δικαίου επί συμβάσεως διανομής (γνωμ.), ΔΕΕ 2004, σ. 857, 868 με περαιτέρω ανάλυση και επιχειρήματα υπέρ της δυνατότητας αυτής, *Μεϊδάνη*, Η δημόσια τάξη στο κοινοτικό ιδιωτικό διεθνές δίκαιο (2003), σ. 387 επ.

146. Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων L-382 της 31.12.1986, σ. 17 επ.

147. Βλ. *Μεϊδάνη*, Η δημόσια τάξη στο κοινοτικό ιδιωτικό διεθνές δίκαιο (2003), σ. 388 επ.

Σημειώνεται πάντως ότι σύμφωνα με πρόσφατη απόφαση του Εφετείου Αθηνών οι περί παραγραφής διατάξεις του π.δ. 219/1991, αν και αναγκαστικού δικαίου, δεν αποτελούν κανόνες αμέσου εφαρμογής οπότε να εφαρμόζονται ακόμα και όταν εφαρμοστέο είναι δίκαιο διαφορετικό από το ελληνικό¹⁴⁸. Καθώς, βεβαίως, οι περί παραγραφής διατάξεις δεν αποτελούν κανόνα προστατευτικό του κατά τεκμήριο ασθενέστερου αντιπροσώπου, αλλά του κατά τεκμήριο ισχυρότερου παραγωγού, η αντιμετώπιση αυτή εκ μέρους των δικαστηρίων ενδεχομένως να μην είναι ενδεικτική, και όταν κρίνουν το θέμα της εφαρμογής μιας προστατευτικής για τον αντιπρόσωπο διάταξης του π.δ. 219/1991 να την αναγνωρίσουν ως κανόνα αμέσου εφαρμογής.

Όσον αφορά το θέμα αυτό, αναφορά γίνεται στην απόφαση του ΔΕΚ C-381/98 *Ingmar/Eaton Leonard Technologies*¹⁴⁹ που προέκυψε κατόπιν προδικαστικού ερωτήματος που υπέβαλε το Court of Appeal (England and Wales) (Civil Division) για την ερμηνεία της Οδηγίας 86/653/EOK¹⁵⁰. Το δικαστήριο αποφάνθηκε ότι τα άρθρα 17 και 18 της Οδηγίας 86/653/EOK που εγγυώνται ορισμένα δικαιώματα

148. Βλ. Εφαθ 5033/2003, ΔΕΕ 2004, σ. 1175.

149. Συλλ. Νομολ. 2000, σ. I-9305.

150. Το ερώτημα προέκυψε στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ μιας εταιρίας εγκατεστημένης στο Ηνωμένο Βασίλειο και μιας εταιρίας εγκατεστημένης στην Καλιφόρνια σχετικά με την καταβολή ποσών τα οποία φέρονται ως οφειλόμενα λόγω της λύσεως της σύμβασης αντιπροσωπείας. Το προδικαστικό ερώτημα που τέθηκε στο δικαστήριο ήταν το εξής: «*Βάσει του αγγλικού δικαίου, εφαρμόζεται το δίκαιο που επέλεξαν ως εφαρμοστέο δίκαιο τα συμβαλλόμενα μέρη, εκτός αν τούτο αποκλείεται από λόγους δημόσιας τάξεως, όπως είναι μια διάταξη αναγκαστικού δικαίου. Υπό τις περιστάσεις αυτές, έχουν εφαρμογή οι διατάξεις της Οδηγίας 86/653/EOK του Συμβουλίου, όπως εφαρμόζεται στα δίκαια των κρατών - μελών, και ειδικότερα οι διατάξεις που αφορούν την καταβολή αποζημιώσεως στους εμπορικούς αντιπροσώπους κατά τη λήξη της σύμβασης που είχαν συνάψει με τον αντιπροσωπευόμενο όταν: α) ο αντιπροσωπευόμενος ορίζει έναν αποκλειστικό αντιπρόσωπο στο Ηνωμένο Βασίλειο και στη Δημοκρατία της Ιρλανδίας για την πώληση εντός των κρατών αυτών των προϊόντων και β) όσον αφορά τις πωλήσεις των προϊόντων στο Ηνωμένο Βασίλειο, ο αντιπρόσωπος ασκεί τις δραστηριότητές του στο Ηνωμένο Βασίλειο και γ) ο αντιπροσωπευόμενος είναι εταιρία συσταθείσα σε κράτος εκτός ΕΕ και ειδικότερα στην Πολιτεία της Καλιφόρνια των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, όπου και εδρεύει, και δ) ως εφαρμοστέο δίκαιο στη σύμβαση μεταξύ των μερών έχει ρητώς επιλεγεί το δίκαιο της Πολιτείας της Καλιφόρνια των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής.*». Η διατύπωση του παραπάνω ερωτήματος και η έλλειψη σχετικής ρητής αναφοράς στο κείμενο της απόφασης του ΔΕΚ δημιουργεί την εύλογη απορία εάν το ερώτημα αφορά στους κανόνες αμέσου εφαρμογής του άρθρου 7 παρ. 2 ή στην έννοια της δημόσιας τάξης του άρθρου 16 της Σύμβασης της Ρώμης. Έτσι ο *Μεϊδάνης*, Η δημόσια τάξη στο κοινοτικό ιδιωτικό διεθνές δίκαιο (2004), σ. 390 επ. θεωρεί ότι η απόφαση *Ingmar/Eaton Leonard Technologies* εξετάζει την υπαγωγή των διατάξεων της Οδηγίας 86/653 EOK στους κανόνες αμέσου εφαρμογής σύμφωνα με το άρθρο 7 παρ. 2 της Σύμβασης της Ρώμης. Βλ. ωστόσο *Μπαμπέτα*, παρατήρηση στη ΔΕΚ C-381/98, Χρ.ΙΔ 2001, σ. 65 επ., 68 και *Βασιλακάκη*, Ζητήματα διεθνούς δικαιοδοσίας και εφαρμοστέου δικαίου επί σύμβασης διανομής (γνωμ.), ΔΕΕ 2004, σ. 857, 868 επ. που θεωρούν ότι το ερώτημα αφορά στην έννοια της δημόσιας τάξης του άρθρου 16 της ίδιας Σύμβασης.

του εμπορικού αντιπροσώπου μετά τη λήξη της σύμβασης αντιπροσωπείας έχουν «επιτακτικό χαρακτήρα» και πρέπει να τυγχάνουν εφαρμογής οσάκις ο εμπορικός αντιπρόσωπος άσκησε τη δραστηριότητά του εντός κράτους - μέλους και μολοντί, αφενός ο αντιπροσωπευόμενος είναι εγκατεστημένος εντός τρίτης χώρας και, αφετέρου, δυνάμει ρήτρας της συμβάσεως, η τελευταία αυτή διέπεται από το δίκαιο της εν λόγω χώρας. Το εθνικό δικαστήριο οφείλει επομένως να μην εφαρμόσει το αλλοδαπό δίκαιο και στη θέση του να εφαρμόσει το εσωτερικό του δίκαιο που διέπει τη σύμβαση εμπορικής αντιπροσωπείας, διότι μόνον η εφαρμογή του εν λόγω δικαίου εγγυάται την επίτευξη του επιδιωκόμενου με την Οδηγία αποτελέσματος. Φαίνεται έτσι, ότι στο χώρο της Ευρωπαϊκής Κοινότητας η προστασία του εμπορικού αντιπροσώπου είναι τόσο σημαντική, ώστε να έχει ως αποτέλεσμα το ανίσχυρο της συμφωνίας περί το εφαρμοστέο δίκαιο στο βαθμό που αυτό συνεπάγεται ελάχιστο διασφάλιση του εμπορικού αντιπροσώπου¹⁵¹.

Η αναγνώριση κατόπιν μιας ανάλογης προστασίας για το διανομέα αποτελεί ένα πιθανό ενδεχόμενο. Η απόφαση *Ingmar/Eaton Leonard Technologies*¹⁵² αναφέρεται ωστόσο αποκλειστικά στο πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας 86/653/ΕΟΚ. Όσον αφορά δε στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας αυτής, το ΔΕΚ¹⁵³ απέκλεισε την αναλογική εφαρμογή της στις συμβάσεις διανομής, αναγνωρίζοντας τη δυνατότητα αναλογικής εφαρμογής στις συμβάσεις διανομής μόνο των αντίστοιχων εθνικών ρυθμίσεων για τους εμπορικούς αντιπροσώπους¹⁵⁴. Αυτό σημαίνει ότι ο κανόνας της αναλογικής εφαρμογής των διατάξεων του π.δ. 219/1991 (το οποίο ενσωμάτωσε την εν λόγω οδηγία) μπορεί μεν να θεωρηθεί κανόνας αναγκαστικού δικαίου, και μάλιστα αμέσου εφαρμογής, αλλά ως κανόνας εσωτερικής προελεύσεως. Δηλαδή δεν αποκλείεται ο έλληνας δικαστής να θεωρήσει την αναλογική εφαρμογή διάταξης του π.δ. 219/1991 στις συμβάσεις διανομής κανόνα αμέσου εφαρμογής, απλώς ο κανόνας αυτός θα είναι εσωτερικού δικαίου και δε θα βασίζεται στη νομολογία του ΔΕΚ για την Οδηγία 86/653/ΕΟΚ.

Τέλος, σύμφωνα με το άρθρο 16 της Σύμβασης της Ρώμης με τον τίτλο «Επιφύλαξη Δημόσιας Τάξης», η εφαρμογή μιας διάταξης του δικαίου που καθορίζεται από τη σύμβαση δεν μπορεί να αποκλειστεί παρά μόνο αν η εφαρμογή αυτή είναι πρόδηλα ασυμβίβαστη με τη δημόσια τάξη¹⁵⁵ του δικάζοντος δικαστή. Η

151. Βλ. και *Βασιλακάκη*, Ζητήματα διεθνούς δικαιοδοσίας και εφαρμοστέου δικαίου επί συμβάσεως διανομής, ΔΕΕ 2004, σ. 857, 869 για τέτοια ρύθμιση του γερμανικού δικαίου. Βλ. και *Μειδάνη*, Η δημόσια τάξη στο κοινοτικό ιδιωτικό διεθνές δίκαιο (2004), σ. 390 επ.

152. C-381/98, Συλλ. Νομολ. 2000, σ. I-9305.

153. C-85/2003, *Μαυρονάς κατά Δέλτα*, Συλλ. Νομολ. 2004, σ. I-1573.

154. Βλ. την απόφαση *Μαυρονάς κατά Δέλτα* και σε ΔΕΕ 2004, σ. 1027 επ. με σχετική μελέτη *Σουφιλερού*, ΔΕΕ 2004, σ. 976 επ. Η πολύ πρόσφατη ΑΠ 139/2006, ΔΕΕ 2006, σ. 649 ενισχύει τη θέση αυτή.

155. Ως δημόσια τάξη, νοείται, όπως έχει κριθεί από την αντίστοιχη νομολογία για τον άρθρο 33

διάταξη αυτή είναι παρόμοια¹⁵⁶ και σε κάθε περίπτωση αντίστοιχη¹⁵⁷ με τη ρύθμιση του άρθρου 33 ΑΚ της οποίας υπερισχύει για τις συμβάσεις που καταρτίστηκαν από 1.4.1991 και εφεξής¹⁵⁸. Όπως γίνεται δεκτό, η διάταξη αυτή αφήνει στενά περιθώρια στην επίκληση της δημόσιας τάξης¹⁵⁹, κατά μία άποψη ωστόσο, δεν αποκλείεται να εφαρμοστεί και στις συμβάσεις διανομής¹⁶⁰.

Και εδώ γίνεται αναφορά στην απόφαση *Ingmar/Eaton Leonard Technologies*¹⁶¹ η οποία ερμηνεύεται να συμπεραίνει ότι αντιβαίνει στην κοινοτική έννομη τάξη η εφαρμογή στο *territorium* της ΕΕ του αλλοδαπού δικαίου που δεν γνωρίζει την αποζημίωση πελατείας. Σημειώνεται έτσι, ότι το εθνικό δικαστήριο πρέπει να λαμβάνει υπ' όψει του το συμπέρασμα αυτό κατά την ερμηνεία του άρθρου 33 ΑΚ¹⁶² και λογικά και του άρθρου 16 της Σύμβασης της Ρώμης¹⁶³. Όσον αφορά

ΑΚ, το σύνολο των κρατουςών θεμελιωδών δικαιολογητικών, εθνολογικών, πολιτειακών, θρησκευτικών, κοινωνικών, ηθικών και οικονομικών αρχών που διέπουν την ελληνική έννομη τάξη, βλ. ΑΠ 1108/2000, Χρ.ΙΔ 2001, σ. 349, ΑΠ 597/1993 ΕλΔ 1994, σ. 318, ΑΠ 6/1990 (Ολομ.), ΑρχΝ 1990, σ. 520. Βλ. και *Βασιλακάκη*, Ζητήματα διεθνούς δικαιοδοσίας και εφαρμοστέου δικαίου επί συμβάσεως διανομής (γνομ.), ΔΕΕ 2004, σ. 857, 869 με περαιτέρω παραπομπές. Για την έννοια της δημόσιας τάξης σύμφωνα με το άρθρο 16 της Σύμβασης της Ρώμης σε σύγκριση και με το αντίστοιχο άρθρο 33 ΑΚ βλ. *Μειδάνη*, Η δημόσια τάξη στο κοινοτικό ιδιωτικό διεθνές δίκαιο (2004), σ. 323 επ. Βλ. και *Παπαδάκη*, Ο περιορισμός της δημόσιας τάξεως εις την ελευθερίαν των συμβάσεων, Αρμ 1951, 124 επ., *Γιαννόπουλο*, Η Σύμβαση της Ρώμης του 1980 για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές – Δέκα χρόνια εφαρμογής της από τα Ελληνικά Δικαστήρια (Πρακτικά Ημερίδας 14 Φεβρουαρίου 2002 (2003), σ. 131, 133 επ., *Βρέλλη*, Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο (2001), σ. 120. Εκτενώς και *Γραμματικάκη - Αλεξίου/Παπασιώπη - Πασιά/Βασιλακάκη*, Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο (2002), σ. 88 επ.

156. Για σύγκριση μεταξύ του άρθρου 33 ΑΚ και του άρθρου 16 της Σύμβασης της Ρώμης βλ. *Γιαννόπουλο*, Η Σύμβαση της Ρώμης του 1980 για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές – Δέκα χρόνια εφαρμογής της από τα Ελληνικά Δικαστήρια (Πρακτικά Ημερίδας 14 Φεβρουαρίου 2002 (2003), σ. 131 επ. ο οποίος επισημαίνει ότι το άρθρο 16 παρουσιάζει κάποιες αποκλίσεις από τη διάταξη του άρθρου 33 αλλά οι αποκλίσεις αυτές παρουσιάζονται σε πρακτικό επίπεδο επουσιώδεις. Βλ. πάντως και *Μειδάνη*, Η δημόσια τάξη στο κοινοτικό ιδιωτικό διεθνές δίκαιο (2004), σ. 323 επ.

157. Βλ. *Παπασιώπη - Πασιά*, Η Σύμβαση της Ρώμης για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές του 1980 (1991), σ. 97, *Βρέλλη*, Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο (2001), σ. 200. Βλ. και *Μειδάνη*, Η δημόσια τάξη στο κοινοτικό ιδιωτικό διεθνές δίκαιο (2004), σ. 323.

158. Βλ. και *Βασιλακάκη*, Ζητήματα διεθνούς δικαιοδοσίας και εφαρμοστέου δικαίου επί συμβάσεως διανομής (γνομ.), ΔΕΕ 2004, σ. 857, 869.

159. Βλ. *Βρέλλη*, Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο (2001), σ. 200, με περαιτέρω παραπομπές.

160. Βλ. *Βασιλακάκη*, Ζητήματα διεθνούς δικαιοδοσίας και εφαρμοστέου δικαίου επί συμβάσεως διανομής, ΔΕΕ 2004, σ. 857, 868, ο οποίος στο πλαίσιο γνομοδότησης επιχειρηματολογεί εκτενώς υπέρ της δυνατότητας εφαρμογής και της διάταξης αυτής που επιτρέπει την εφαρμογή κανόνων του ελληνικού δικαίου στη θέση του αλλοδαπού δικαίου ενώπιον των ελληνικών δικαστηρίων.

161. C-381/98, Συλλ. Νομολ. 2000, σ. I-9305.

162. Βλ. παρατήρηση *Μπαμπέτα*, στη ΔΕΚ C-381/98, Χρ.ΙΔ 2001, σ. 65 επ., 68.

163. Για τη σχέση του άρθρου 16 της Σύμβασης της Ρώμης και του άρθρου 33 ΑΚ βλ. και

πάντως στην εφαρμογή της απόφασης αυτής στις συμβάσεις διανομής ισχύουν και πάλι τα όσα αναφέρθηκαν και παραπάνω, ότι δηλαδή η αναλογική εφαρμογή των διατάξεων του π.δ. 219/1991 (το οποίο ενσωμάτωσε την οδηγία) μπορεί μεν να θεωρηθεί κανόνας δημόσιας τάξης, αλλά ως κανόνας εσωτερικής προελεύσεως.

Έτσι, παρά το στενό πεδίο εφαρμογής του άρθρου 16 της Σύμβασης της Ρώμης, η εφαρμογή του όσον αφορά τις προστατευτικές διατάξεις για τους εμπορικούς αντιπροσώπους στις συμβάσεις διανομής, δεν μπορεί να αποκλειστεί¹⁶⁴. Σε συνάρτηση μάλιστα με τις δυνατότητες εφαρμογής των διατάξεων των άρθρων 3 παρ. 3¹⁶⁵, και 7 παρ. 1 και 2 της Σύμβασης της Ρώμης θα μπορούσε να καταλήξει κανείς στο συμπέρασμα ότι εάν ο διανομέας μπορέσει να υποβάλει τις αξιώσεις του σε ένα αρμόδιο ελληνικό δικαστήριο, αυτό πιθανόν να δεχθεί να εφαρμόσει διατάξεις του ελληνικού δικαίου προστατευτικές προς αυτόν¹⁶⁶.

Σημειώνεται εξάλλου ότι το άρθρο 3 παρ. 5 της Πρότασης Κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές¹⁶⁷ αναφέρει ρητά ότι όταν τα μέρη επιλέγουν ως εφαρμοστέο το δίκαιο μη κράτους - μέλους, η επιλογή αυτή δεν επηρεάζει την εφαρμογή των αναγκαστικών κανόνων του κοινοτικού δικαίου¹⁶⁸.

4. Εφαρμοστέο δίκαιο στις αδικοπρακτικές αξιώσεις αντισυμβαλλομένων σε συμβάσεις διανομής

Επισημαίνεται εδώ ότι φυσικά οι διατάξεις της Σύμβασης της Ρώμης – που

Μειδάνη, Η δημόσια τάξη στο κοινοτικό ιδιωτικό διεθνές δίκαιο (2003), σ. 323 επ.

164. Βλ. και Βασιλακάκη, Ζητήματα διεθνούς δικαιοδοσίας και εφαρμοστέου δικαίου επί συμβάσεως διανομής (γνωμ.), ΔΕΕ 2004, σ. 857, 869 επ.

165. Για τη σχέση των διατάξεων των άρθρων 3 παρ. 3 και 7 βλ. Μειδάνη, Η δημόσια τάξη στο κοινοτικό ιδιωτικό διεθνές δίκαιο (2003), σ. 354 επ.

166. Ότι πρόσφατα διαγράφεται τάση στην ελληνική νομολογία να παρακάμπτεται η επιλογή από τα συμβαλλόμενα μέρη του εφαρμοστέου δικαίου, ιδίως όταν με αυτή θίγονται τα συμφέροντα του οικονομικώς ασθενέστερου βλ. Βασιλακάκη, Ζητήματα διεθνούς δικαιοδοσίας και εφαρμοστέου δικαίου επί συμβάσεως διανομής (γνωμ.), ΔΕΕ 2004, σ. 857, 867 με περαιτέρω παραπομπές στις ΑΠ 1302/1998, ΝοΒ 2000, σ. 242 = Κοινοδίκαιον 2000 (6), σ. 37 με παρατηρήσεις Τσούκα, σ. 39 επ. ΕφΠειρ 840/2000 ΔΕΕ 2000, σ. 1262, ΜπρΠειρ 575/1997 ΕΝΔ 1998, σ. 134, ΕφΠειρ 599/2000 ΕΕμπΔ 2001, σ. 320, ΕφΠειρ 22/1990, ΕΕμπΔ 1990, σ. 95 και στην ΕφΠειρ 455/2000 ΕΕμπΔ 2001, σ. 105, όπου το δικαστήριο έκανε δεκτό τον μονομερή παραμερισμό από τον ενάγοντα του επιλεγέντος δικαίου. Όπως ωστόσο και ο ίδιος διευκρινίζει με τις αποφάσεις αυτές γίνεται δεκτό ότι υπάρχει καταστρατήγηση που καθιστά ανίσχυρη την επιλογή στην οποία είχαν προβεί τα μέρη.

167. (Ρώμη I), COM (2003) 427 τελικό.

168. Βλ. και το άρθρο 8 της Πρότασης Κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές (Ρώμη I), COM (2003) 427 τελικό, που φαίνεται σαν να περιλαμβάνει τόσο τους κανόνες αναγκαστικού δικαίου όσο τους κανόνες δημόσιας τάξης και τους κανόνες αμέσου εφαρμογής.

αφορούν τις συμβατικές ενοχές – δεν εμποδίζουν την εφαρμογή των ελληνικών κανόνων ιδιωτικού διεθνούς δικαίου όσον αφορά τις αδικοπραξίες¹⁶⁹. Έτσι στην απόφαση 5035/2003¹⁷⁰ το Εφετείο Αθηνών αναγνώρισε την εφαρμογή του ελληνικού δικαίου όσον αφορά τις αδικοπρακτικές αξιώσεις του αντιπροσώπου ενώ είχε κρίνει τις συμβατικές τους διαφορές σύμφωνα με το γερμανικό δίκαιο, όπως είχαν συμφωνήσει τα μέρη. Στην περίπτωση αυτή δηλαδή, εφαρμογή έχει το άρθρο 26 ΑΚ σύμφωνα με το οποίο οι ενοχές από αδίκημα διέπονται από το δίκαιο της πολιτείας όπου αυτό διαπράχθηκε¹⁷¹.

Εδώ θα ήταν ενδιαφέρον να αναφέρουμε ωστόσο την Πρόταση Κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για το εφαρμοστέο δίκαιο στις εξωσυμβατικές ενοχές (Ρώμη II)¹⁷². Η Πρόταση αυτή σκοπεύει στη συμπλήρωση της Σύμβασης της Ρώμης για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές¹⁷³, όπως μάλιστα αυτή προβλέπεται να τροποποιηθεί και να αντικατασταθεί από αντίστοιχο Κανονισμό¹⁷⁴ στο πρότυπο της μετατροπής της Σύμβασης των Βρυξελλών από τον Κανονισμό 44/2001.

Σύμφωνα δε με το άρθρο 3 παρ. 1 της Πρότασης Κανονισμού (Ρώμη II):

«1. Το εφαρμοστέο δίκαιο στην εξωσυμβατική ενοχή που απορρέει από αδικοπραξία είναι εκείνο της χώρας στην οποία επέρχεται ή απειλείται να επέλθει η ζημία¹⁷⁵, ανεξάρτητα από τη χώρα στην οποία συνέβη το ζημιογόνο γεγονός και ανεξάρτητα από την/τις χώρα/ες στην/στις οποία/ες παράγονται έμμεσα αποτελέσματα της ζημίας¹⁷⁶».

169. Στο βαθμό που η κατά το ελληνικό δίκαιο «αδικοπρακτική» αξίωση δε θεωρείται από τη Σύμβαση της Ρώμης ως συμβατική, βλ. Βρέλλη, *Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο* (2001), σ. 173.

170. ΔΕΕ 2004, σ. 1175.

171. Έτσι και η 16013/2001 ΠΠρΘεσ, Αρμ 2002, σ. 1627.

172. COM (2003) 427 τελικό.

173. Στην Αιτιολογική Έκθεση (Εισαγωγή, υπό 1.2) της Πρότασης Κανονισμού επισημαίνεται ότι δεδομένης της «σημαντικής διαφοράς μεταξύ της σύμβασης των Βρυξελλών και εκείνης της Ρώμης όσον αφορά το αντίστοιχο πεδίο εφαρμογής τους – ενώ η πρώτη καλύπτει τις συμβατικές και εξωσυμβατικές ενοχές, η δεύτερη αφορά μόνο τις συμβατικές ενοχές – ο προτεινόμενος κανονισμός, γενικά καλούμενος “Ρώμη II”, θα αποτελέσει τη φυσική προέκταση του έργου ενοποίησης των κανόνων ιδιωτικού διεθνούς δικαίου όσον αφορά τις ενοχές, συμβατικές και εξωσυμβατικές, αστικού ή εμπορικού χαρακτήρα, σε κοινοτικό επίπεδο».

174. Βλ. Πρόταση Κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές (Ρώμη I), COM (2003) 427 final.

175. Ο όρος «απειλείται να επέλθει» καταδεικνύει ότι ο προτεινόμενος κανονισμός, όπως και το άρθρο 5 παρ. 3 του Κανονισμού 44/2001 καλύπτει εξίσου τα προληπτικά μέτρα όπως για παράδειγμα τις αγωγές παράλειψης, βλ. Αιτιολογική Έκθεση της Πρότασης Κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για το εφαρμοστέο δίκαιο στις εξωσυμβατικές ενοχές (Ρώμη II), COM (2002) 427 τελικό, παρατηρήσεις για το άρθρο 3 παρ. 1.

176. Σύμφωνα πάντως με την παράγραφο 2 του ίδιου άρθρου: «Εντούτοις, αν ο αιτητής του ζημιογόνου γεγονότος και ο ζημιωθείς έχουν, κατά τη στιγμή επέλευσης της ζημίας, τη συνήθη διαμονή

Το άρθρο 3 παρ. 1 εισάγει δηλαδή ως βασικό κανόνα το δίκαιο του τόπου στον οποία επέρχεται ή απειλείται να επέλθει η άμεση ζημία. Όπως διευκρινίζεται δε στην Αιτιολογική Έκθεση της Πρότασης Κανονισμού (Ρώμη II)¹⁷⁷, στις περισσότερες περιπτώσεις αυτό το δίκαιο θα αντιστοιχεί στο δίκαιο της χώρας κατοικίας του ζημιωθέντος¹⁷⁸ - δηλαδή στις περιπτώσεις παράνομης και καταχρηστικής καταγγελίας του έλληνα διανομέα στο ελληνικό.

Ενδιαφέρον για τη σύμβαση διανομής φαίνεται να παρουσιάζει ωστόσο και το άρθρο 3 παρ. 3:

«3. Υπό την επιφύλαξη των παραγράφων 1 και 2, εάν από το σύνολο των περιστάσεων συνάγεται ότι μια εξωσυμβατική ενοχή εμφανίζεται πρόδηλα στενότερους δεσμούς με άλλη χώρα, εφαρμόζεται το δίκαιο αυτής της άλλης χώρας. Ο πρόδηλα στενότερος δεσμός με άλλη χώρα μπορεί να βασίζεται ιδίως σε προϋφιστάμενη σχέση μεταξύ των μερών, όπως σύμβαση η οποία συνδέεται στενά με την εν λόγω εξωσυμβατική ενοχή».

Ο κανόνας αυτός σύμφωνα με την Αιτιολογική Έκθεση «επιδιώκει να εισάγει κάποια ευελιξία», ώστε να επιτρέψει στο δικαστή να προσαρμόζει τον αυστηρό κανόνα σε μεμονωμένη περίπτωση για να εφαρμόσει το δίκαιο που φαίνεται να ανταποκρίνεται καλλίτερα στη συγκεκριμένη κατάσταση¹⁷⁹. Στην Αιτιολογική Έκθεση επισημαίνεται περαιτέρω ότι «στο μέτρο που αυτή η ρήτρα εισάγει κάποια αδυναμία πρόβλεψης όσον αφορά το εφαρμοστέο δίκαιο, η εφαρμογή της πρέπει να έχει εξαιρετικό χαρακτήρα» και ότι για το λόγο αυτό «η παράγραφος 3 αξιώνει επιπλέον ότι η ενοχή πρέπει να εμφανίζει “πρόδηλα στενότερο” δεσμό με άλλη χώρα»¹⁸⁰. Όσον αφορά δε στην περίπτωση κατά την οποία οι διάδικοι συνδέονται ήδη με προϋφιστάμενη σχέση σημειώνεται ότι «πρόκειται για παράγοντα που μπορεί

τους στην ίδια χώρα, η εξωσυμβατική ενοχή διέπεται από το δίκαιο αυτής της χώρας».

177. Προηγείται του κειμένου της Πρότασης Κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για το εφαρμοστέο δίκαιο στις εξωσυμβατικές ενοχές (Ρώμη II), COM (2002) 427 τελικό, παρατηρήσεις για το άρθρο 3 παρ. 1.

178. Στην Αιτιολογική Έκθεση (στις παρατηρήσεις για το άρθρο 3 παρ. 1) διευκρινίζεται περαιτέρω: «Ο τόπος ή τόποι στον οποίον επέρχονται οι ενδεχόμενες έμμεσες ζημίες δεν είναι καθοριστικός για τον προσδιορισμό του εφαρμοστέου δικαίου. Στο πλαίσιο τροχαίου ατυχήματος, για παράδειγμα, ο τόπος της άμεσης ζημίας είναι εκείνος της σύγκρουσης ανεξάρτητα από τις ενδεχόμενες οικονομικές ζημίες ή ηθικές βλάβες που επέρχονται σε άλλη χώρα. Τοιούτοτρόπως το Δικαστήριο έχει ήδη ορίσει, στο πλαίσιο της σύμβασης των Βρυξελλών ότι “ο τόπος επέλευσης της ζημίας” δεν καλύπτει τον τόπο στον οποίο ο ζημιωθείς υφίσταται περιουσιακή ζημία που αποτελεί συνέπεια της αρχικώς επελθούσας ζημίας που υπέστη εντός άλλου συμβαλλόμενου κράτους (ΔΕΚ C-364/93), *Marinari v. Lloyd's Bank*, Συλλ. Νομολ. 1995, σ. I-2719). Ο κανόνας συνεπάγεται ότι σε περίπτωση επέλευσης ζημιών σε πολλά κράτη, πρέπει να εφαρμοστούν επιμεριστικά τα δίκαια όλων των εν λόγω κρατών, σύμφωνα με τη θέση της “*Mosaikbetrachtung*” που ισχύει στο γερμανικό δίκαιο».

179. Βλ. Αιτιολογική Έκθεση, παρατηρήσεις για το άρθρο 3 παρ. 3.

180. Ό.α.

να ληφθεί υπόψη για να καθοριστεί το κατά πόσο υπάρχει έκδηλα στενότερος δεσμός με άλλη χώρα από αυτόν που ορίζεται από τους αυστηρούς κανόνες. Αντιθέτως, το εφαρμοστέο σε αυτή την προϋφιστάμενη σχέση δίκαιο δεν εφαρμόζεται αυτομάτως και ο δικαστής διαθέτει ένα περιθώριο να αξιολογήσει το κατά πόσο υπάρχει ουσιαστικός δεσμός μεταξύ της εξωσυμβατικής ενοχής και του εφαρμοστέου σε αυτήν την προϋφιστάμενη σχέση δικαίου»¹⁸¹.

Ήδη στην Αιτιολογική Έκθεση επισημαίνεται ο κίνδυνος να καταφεύγουν οι δικαστές *ab initio* στη συγκεκριμένη ρήτρα εφαρμόζοντας αυτομάτως στις αδικοπρακτικές αξιώσεις των διαδίκων το δίκαιο που διέπει την τυχόν προϋφιστάμενη συμβατική τους σχέση. Και για τις συμβάσεις διανομής αυτό θα είχε ως συνέπεια τυχόν ρήτρα επιλογής του εφαρμοστέου δικαίου στις συμβάσεις διανομής να ορίζει αυτόματα το εφαρμοστέο δίκαιο για οποιεσδήποτε αξιώσεις των μερών, δηλαδή τόσο τις συμβατικές, όσο και τις εξωσυμβατικές¹⁸² - αποτέλεσμα που δε θα ικανοποιεί πάντα το αίσθημα δικαίου καθώς συχνά θα λειτουργεί περιοριστικά στην προστασία του αδύνατου μέρους.

181. Ο.α. Στην Αιτιολογική Έκθεση επισημαίνεται περαιτέρω ότι ορισμένα κράτη - μέλη εξέφρασαν επιφυλάξεις σχετικά με τη συγκεκριμένη διάταξη.

182. Δεν είναι σαφές αν αυτό αλλάζει όταν ο διανομέας εγείρει κατά του παραγωγού (ενόψει γεγονότων περιφερειακών της καταγγελίας της σύμβασης διανομής) αξιώσεις με βάση τις διατάξεις για αθέμιτο ανταγωνισμό. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 5 με τίτλο «*Αθέμιτος Ανταγωνισμός*» της Πρότασης Κανονισμού (Ρώμη II):

«1. Το εφαρμοστέο δίκαιο στην εξωσυμβατική ενοχή που απορρέει από πράξη αθέμιτου ανταγωνισμού είναι το δίκαιο της χώρας στην επικράτεια της οποίας θίγονται ή ενδέχεται να θιγούν κατά τρόπο άμεσο και ουσιαστικό οι σχέσεις ανταγωνισμού ή τα συλλογικά συμφέροντα των καταναλωτών.

2. Στην περίπτωση που πράξη αθέμιτου ανταγωνισμού θίγει ουσιαστικά τα συμφέροντα συγκεκριμένου ανταγωνιστή εφαρμόζεται το άρθρο 3 παράγραφοι 2 και 3».

Στις περιπτώσεις δηλαδή εφαρμογής της παραγράφου 1 και όχι της παραγράφου 2 του άρθρου 5 της Πρότασης Κανονισμού, αξιώσεις του έλληνα διανομέα εναντίον αλλοδαπού παραγωγού για τυχόν αθέμιτες πράξεις του τελευταίου θα κρίνονταν σύμφωνα με το ελληνικό δίκαιο. Στις συγκεκριμένες περιπτώσεις ωστόσο δεν είναι σαφής η εφαρμογή ή όχι της παραγράφου 2 του άρθρου 5. Δεν είναι σαφές συγκεκριμένα, αν στην έννοια του «ανταγωνιστή» εμπίπτει και ο διανομέας στη σχέση του με τον παραγωγό μετά την καταγγελία της σύμβασης. Εάν δηλαδή θεωρηθεί ότι ο διανομέας και ο παραγωγός δεν τελούν (και μάλιστα ούτε μετά την καταγγελία) σε σχέση ανταγωνισμού, η εφαρμογή του άρθρου 5 παρ. 2 που παραπέμπει στο άρθρο 3 παρ. 3 (και η συνεπακόλουθη εφαρμογή του δικαίου που τυχόν έχουν ορίσει τα μέρη να διέπει τις συμβατικές τους διαφορές) δε θα είναι δυνατή.